

LEONOVEDRVZBE

N M C M X X I X 9-10 M C M X X X

N
A
N
S
T
V
E
N
A
R
E
V
I
J

V
B
L
I
A
N
I
L
E
T
O
X
X
I
V

Vsebina.

I. Razprave:

Moč idej. — Dr. Aleš Ušeničnik	349
Reparacijsko vprašanje. — Dr. Ivan Tomšič . . .	359

II. Ocene:

Zwitter, Starejša kranjska mesta in meščanstvo (P. Blaznik)	417
Spomenica ob 70letnici lavant. bogoslovnega učilišča v Mariboru (Frst.)	420
Mantuaní, Frančišek Ksav. Križman, izdelovatelj orgelj (Frst.)	421

III. Beležke:

Odgovori na Briandov memorandum o Panevropi	422
Kaj pomeni beseda Tavčar? (I. Dolenec)	423

IV. Iz revij:

Przegląd powszechny	424
Soziale Revue	426

MOČ IDEJ.

Dr. Aleš Ušeničnik.

Znano je, kako navdušeno je Mahnič slavil moč idej. »Ideje delajo zgodovino... Ideje preoblikujejo vekom lice... Kar se je resnično velikega in plemenitega izvršilo v zgodovini, so vse ustvarile ideje.«¹ Zato se bo nemara čudno zdelo, da je veliki zastopnik nemškega idealizma, Hegel, to moč dajal ne idejam, ampak strastem, ko je zapisal besede: »Nič velikega se na svetu ne izvrši brez strasti!«² Kaj je torej tisto, kar dela zgodovino in preoblikuje svet, ideje ali strasti?

1. Nobenega dvoma ne more biti, da človeško delovanje vodijo misli, ideje.

To je bilo dr. Mahniču lahko dokazati.

Človek je umno bitje, ki mu je svojsko vprav to, da umno deluje. Umno delovati se pa pravi delovati po umu, po umskih predstavah, po idejah. Prav tako je človek svobodno bitje, ki se svobodno odloča za dejanja. Svobodno se odločati pa zopet ni mogoče brez spoznanja. Spoznanje mora pokazati hotenju cilje in pota, načrte in načine, smotre in pomočke. Nemogoče je zmiselno delovanje brez misli. To se pravi, v enem primeru je to mogoče, če namreč kdo drugi za delujoče bitje misli in ravna njegovo delovanje. Tako je nagonsko dejanje zmiselno, in vendar bitje, ki nagonsko izvrši takšno dejanje, ne pozna tega zmisla. Toda pozna ga narava (oz. početnik narave), ki je položila v bitja takšne nagone.

Nagoni gotovo niso brez pomena, vendar pa stopajo pri človeku tudi nagonska dejanja v območje zavesti in pod gospostvo umnega vodstva. Gladen človek s premislekom išče hrane in tudi spolnost uravnava razum. Schopenhauer je sicer učil, da je vsa spolna ljubezen le snovanje plemenskega genija; ker pa ima spolna ljubezen za človeštvo vsekako velik pomen, bi bilo tako široko polje človeške zgodovine odvzeto

¹ Prim. zbirko »Več luči« (1912), zlasti VI.

² Hegel, Vorlesungen über die Philosophie der Geschichte (ed. Reclam) 59.

vodstvu razuma in idej.³ Toda ni mogoče trditi, da bi bil spolni nagon sploh nepremagljiv. Mahnič je opozarjal na zgodovinsko dejstvo, da se »nikjer in nikoli ni nagon spolne ljubezni istovetil z neukrotno živalsko poželjivostjo, ki ne pozna (mimo nagona) nikake postave«.⁴ Če tudi bi bile izjeme, bo vendar treba Mahniču pritegniti, da so spolni ljubezni postavljeni smotri, ki jih um more spoznati in po njih ravnati človeško delovanje. Potemtakem bi vendarle pristal primat v človeškem dejstevovanju umu in idejam.

To tudi sicer potrjuje izkustvo.

Kar zasnuje človek, zasnuje po neki misli, v vsem je ostvarjena kaka misel. Najjasneje je to pri raznih izdelkih. Vsa tehnika je realizacija idej. Vsak izum je »iz uma«, je tvorba človeškega uma. Zanimivo bi bilo zasledovati pri posameznih izumih, kako se je v njih človeška misel popolneje in popolneje izražala. Mislimo n. pr. na pero, ki z njim pišemo! Kako ga je človeški um bolj in bolj prilagajal potrebam: tako je izum »napredoval« od prvotnega črtalnika preko gosjega peresa do sedanjega peresnika s peresom od jekla, ki se vtika v peresnik, ali celo do peresnika, ki sam s črnilom namaka pero.

Tudi vsa kultura je realizacija idej. To se pravi, vsa književnost, umetnost, rabi pomočke, ki jih je zamislil človeški um. A tudi kulturne vrednote, ki same zase morda niso nič umskega, se morejo drugim priobčiti le z umskimi pomočki, saj sta govor in pisava umskega izvora.

Zamisli človeškega uma so ustave držav, organizacije, gospodarstvo.

Tako dela človek z umom tudi zgodovino, saj zgodovina v pravem pomenu ni nič drugega kakor celokupnost dogajanja na svetu, kolikor je to dogajanje odvisno vprav od človeka. Kajpada delujejo v zgodovini tudi činitelji neracionalnega značaja, n. pr. potrebe, toda tudi te se uveljavljajo tako,

³ Prim. Schopenhauer, *Die Welt als Wille und Vorstellung*, IV. B. Kap. 44: *Metaphysik der Geschlechtsliebe* (v Reclamovi izdaji 2. zv. 623—668). — Dr. Mahnič je v III. letniku »Rimskega Katolika« (1891, str. 11—17, 55—59, brez konca) napisal razpravo »Metafizika spolne ljubezni«, ki v njej na str. 15/16 razlaga tudi Schopenhauerjev nauk brez navedbe Schopenhauerjevega dela.

⁴ L. c. 55.

da se predstavljajo kot naloge, ki naj jih um rešuje. Um mora iskati potov, načinov, sredstev, kako naj se te potrebe zadovolje. Tako je um zamislil obdelovanje zemlje, obrt, trgovino, tako kolonizacijo, tako gradnjo mest in trgov, tako zveze med narodi po suhem in po morju.

En ugovor je, ki se zdi dosti resen: ali ne vlada v zgodovini še nekaj nepreračunljivega? ali ne izpovedajo veliki možje, da so bolj orodje skrivnostne sile kakor pa sami tvorci zgodovine? ali ne govore, nekateri o usodi, drugi o demonski oblasti, še drugi o božji previdnosti, ki se očituje v zgodovini človeštva? To je resnično, toda ta skrivnostna sila ne posega naravnost vmes, temveč le dogodke tako uravnava, da so posamični učinki človeškega delovanja, a da je končni uspeh morda drugačen, kakor si je pa n. pr. glavni junak predstavljal. Zgled: Napoleon je snoval načrte in je po teh načrtih deloval, a delovanje drugih ljudi in tudi prirodnih vzrokov je izvedbo njegovih načrtov tako zasukalo, da nazadnje ni dosegel nameravanega svetovnega imperija, ampak je propadel. Zgodovina ni torej popolnoma v oblasti človeka, a dela jo človek s svojim umom. Usoda — da porabimo to besedo — prekrižuje človeške načrte, a kar pozitivnega ostane, je tvorba človeških zamisli, idej.

V tem zmislu je resnično, kar je dejal Mahnič: Kar se je velikega izvršilo na svetu, vse so ustvarile ideje. Sicer se pa v tem z Mahničem strinjajo tudi drugi misleci. »Misel človeška,« je dejal angleški zgodovinar Thomas Carlyle, »je čudotvorna moč, ki z njo človek vse stori ali proizvede, je nekakšno vtelešenje misli. Mesto London z vsemi hišami, palačami, raznimi stroji, cerkvami, s silno, neizmerno trgovino, z vsem ropotom, kaj je drugega kakor misel, milijon misli, spojenih v eno? silen, neizmeren duh misli, vtelešen v opeki, železu, dimu, prahu, v palačah, zbornicah, vozilih, ladjedelnicah in v vsem drugem?«⁵ Silno značilno je, kar je opazoval Carlyle v zgodovini, da so dobe skepticizma, torej dobe brez jasnih in trdnih spoznav in idej, ne le dobe umskega dvoma, temveč tudi dobe duhovne hromote.⁶ Tako velik pomen imajo torej za napredek človeštva ideje.

⁵ Carlyle, *Über Helden, Heldenverehrung und das Heldentümliche in der Geschichte* (ed. Reclam) 222 sl.

⁶ Carlyle o. c. 229.

2. Vendar ideje same iz sebe nimajo nobene moči.

Francoski filozof Fouillée je sicer mislil, da je z vsako idejo združena neka sila (govoril je o idejah-silnicah, »idéés-forces«). Tudi Mercier je za njim povzel nauk o »dinamiki predstav«, češ, da ima vsaka predstava v sebi težnjo po uresničenju.⁷ Toda to je tako na splošno zmotno. Res je z nekaterimi predstavami navadno združeno ugodje ali neugodje, ki se ob njem prav tako naravno vzbudi težnja, da se ugodje pridrži, neugodje odpravi. Tudi je narava nekaterim takšnim težnjam priredila mehanizme, ki omogočajo brez posebnega premisleka zelo umna dejanja. Toda že te predstave zajemajo svojo dejavnost ne iz sebe, temveč iz nagonskega območja. Poleg tega je pa takšna naravna zveza med predstavami in dejanji uresničena le v nekih ozkih mejah, kjer gre res za prvotne življenske potrebe (za fizično samoohrano in ohrano vrste). Nikakor pa nima vsaka misel, vsaka ideja takšne moči. Nasprotno! Izkustvo uči, da največja in najlepša zamisel lahko ostane mrtva. Odkod ima torej moč, kadar jo ima? Le en odgovor je: iz nagonskih globin. Žive in mrtve ideje se ločijo vprav po tem, da so mrtve brez zveze s skrivnostnimi viri življenskih sil ali vitalnih energij, žive pa črpajo iz teh virov moči.⁸ Vprašanje je potemtakem to, zakaj se enim idejam odpirajo ti viri moči, drugim pa ne? s čim se morajo ideje združiti, da jim začno teči življenske moči?

Kdo bi morda mislil, da je to resničnost idej. Toda izkustvo uči, da tudi resnične ideje, resnice ostajajo dostikrat mrtve, a zmote z živo silo gonijo ljudi na dejanja.

Res je človeški duh ustvarjen za resnico. Zato zmota kot takšna nima nobene moči. Zmota mora imeti videz resnice, da dobi oblast nad človeškim duhom. Če se kdaj zdi, da je zavestna laž nagonška sila človeškega delovanja, je to le prevara, natančnejše psihološko opazovanje bi pokazalo, da je takšna laž le v službi drugega smotra, neke ideje, ki je sama

⁷ Le pouvoir dynamogène des images: toute idée tend à sa réalisation. Prim. Mercier, Psychologie Ire (1923) 260.

⁸ Rabimo ta splošni izraz, da gremo mimo problema, ali so tako zvane moralne sile še nekaj drugega poleg fizičnih sil ali so le hotena raba le-teh. Prim. nasprotujoča si zgleda: abulija, t. j. slabost volje je lahko posledica nevrastenije, torej živčne oslabelosti; časih pa imajo bolehave osebe silno energijo.

resnična ali ima vsaj videz resnice. To torej lahko priznamo, da brez resničnosti ideje nimajo moči, to se pravi po tem, kar smo že rekli, da se (vsaj domnevani) resničnosti odpirajo viri življenskih moči. Toda ne vsaki resničnosti in vedno. Zato je vprašanje, kateri in kdaj?

Tudi to ne daje še ideji moči, da je morda velika. Koliko velikih idej je že zamrlo brez dejanja!

Res pa smo s tem resnici že bliže.

Narava je nakopičila v nažonskih globinah bitja vitalnih energij, da bi služile bitju za razvoj in razmah. Umnemu bitju se odkrivajo nove možnosti za razvoj in razmah po spoznanju, po idejah. Ako se torej pojavi ideja, ki nima za bitje nobenega pomena, ni v njej ničesar, kar bi odprlo vire moči. Zato lahko rečemo, da mora biti ideja pomembna. Naglašati pa moramo, da se mora bitju (subjektu) predstaviti kot pomembna. Naj si bo kaka ideja še tako pomembna, ako subjekt te pomembnosti ne spozna, je zanj mrtva. Jasno je pa tudi že po tem, da se mora predstaviti subjektu tudi kot možna. Če se kaj vidi očitno nemogoče, to ne more odpreti poti do moči. Ako se predstavi ideja subjektu kot pomembna — ni treba še dostavljati, da tudi kot možna, saj če ni možna, za subjekt tudi pomembna ni —, tedaj se v subjektu naravno vzbudi nekak gon, nekak »vzgon« naproti temu, kar obeta, neka težnja po nje uresničenju. Ta težnja odpre vire nažonskih moči, zato se zdi, kakor da teko bitju moči iz ideje same. Ne teko pa iz ideje, ideja jih je s svojo pomembnostjo le v bitju vzbudila in te moči ženo bitje na dejanje.

Čim močnejša je težnja po uresničenju, ki se ob ideji vzbudi, tem močnejše začno teči viri moči. Seveda je podstava vedno ta, da so v subjektu takšne moči. Izkustvo uči, da so, uči pa tudi, da jih ni v vseh enoliko. So subjekti s silnimi viri energij, so pa tudi drugi, ki niso morda samo lenivi, temveč res slabi in brez moči.

Kar smo dejali o pozitivni pomembnosti idej in o pozitivni težnji po njih uresničenju, to treba analogno umeti tudi za negativno plat. Ako se pojavi sicer pomembna ideja, a ki je nje pomembnost vprav v tem, da je v živem nasprotju z življenskim podvigom bitja, je naravno, da se bo zbudil v bitju odpor (težnja v negativni smeri), ki bo tudi odprl vire moči,

a za nasprotna dejanja, za dejavni odpor in boj. Tudi tu bo dotok sil v razmerju z negativno pomembnostjo idej.

Iz tega je jasno, da bo največ moči dotekalo idejam, ki imajo največjo (pozitivno ali negativno) pomembnost za najgloblje aspiracije kakega bitja. Takšne ideje prevzamejo vse bitje, in prevzeto od takih idej, je bitje zmožno najtežjih dejanj, zmožno, kakor pravimo, največjih »žrtev«.

Moč idej se torej meri po njih subjektivni pomembnosti. Ne po objektivni. Lahko je kaka ideja za koga življenjskega pomena, toda če ni te pomembnosti dojel, torej si subjektivno osvojil, je zanj brez moči. Časih se pravi, da je moč idej iz vere. Tudi mi lahko porabimo to besedo, če jo le prav umemo. Vera nam pomeni vprav tisto subjektivno prepričanje, ko je subjekt prevzet od misli, da je kaka ideja zanj življenjskega pomena. Iz takšne vere je zanj vsa moč idej.

A sedaj nastane novo vprašanje: odkod ta vera?

Najprvo je lahko vprav iz globokega spoznanja, da je ideja za bitje res pomembna. Tu je najbolj naravni primer, ko sproži vitalne sile resničnost, seveda ne abstraktna resničnost sama, temveč resničnost pomembnosti, spoznanje, da je ideja za bitje resnično pomembna. Ker mora to spoznanje bitje tako rekoč vse prevzeti, zato se mora bitje s svoje strani v idejo uglobiti, živo si predočiti nje pomembnost, premisliti posameznosti in njih skupnost, vedno glede na pomen za subjekt. Takšno spoznanje, ki motri življensko pomembnost kake resnice in se tako izrazi v afektih, v čustvih ter želenju in teženju, je imenoval sv. Tomaž afektivno. Iz takšnega afektivnega spoznanja je najprej tisto živo prepričanje, tista vera, ki daje idejam moč za dejanje.

Klasičen zgled v verskem območju, kako si pri velikih idejah pridobiti takšno afektivno spoznanje, živo prepričanje in vero, so *Exercitia spiritualia* sv. Ignacija. Sveti Ignacij predstavi najprej veliko idejo. Njemu gre za idejo, da je Bog naš gospod in da mora biti vse naše življenje služba božja. To resnico umsko objasni in dokaže. To je osnova vsemu religioznemu življenju, ki je sv. Ignaciju zadnji smoter. Ta osnova je tisti sloveči »fundamentum« duhovnih vaj sv. Ignacija. Vse nadaljnje delo, vse meditacije in refleksije, vse to, kar se po raznih stopnjah psihološke naravnave in priprave imenuje »via purgativa«, »via illuminativa« in »via unitiva«, ima

končno le ta namen, da bi se tisto prvotno teoretično spoznanje o osnovnem razmerju do Boga izpremenilo v afektivno in dejavno spoznanje, v vero, ki naj vse življenje dejansko uravna po tistem osnovnem razmerju. Tako so *Exercitia spiritualia* sv. Ignacija silna praktična psihologija o moči idej.

Drugi način, kako se rodi takšna vera, je pričevanje drugega, da je tista pomembnost resnična. Jasno je, da bi bila sama po sebi vera v tem primeru slabotnejša. Toda značaj osebe, ki pričuje, način, kako pričuje, in razne druge okoliščine lahko dajo tudi tej veri živo moč prepričanja. Prav za prav je to vera v ožjem pomenu besede in izkustvo uči, kakšno moč ima dostikrat takšna vera.⁹

Tretji način označimo z besedo *sugestija*. Tudi prvi in zlasti drugi primer imata v sebi nekaj sugestivnega. Resnica ima sama po sebi sugestiven vpliv, se skuša v spoznanju uveljaviti, pridobiti zase um. Še bolj deluje sugestivnost v drugem primeru: vpliv osebnosti, vpliv okoliščine itd. Toda tako v prvem kakor v drugem primeru gre za sugestivnost resničnosti. V tem tretjem oddelku pa namenoma povzamemo primere, ko ne gre več za »resnično« resnico, kjer se marveč neresnica, zmota, laž »sugestira«, vsili duhu kot resnica, ali kjer vsaj ne gre za samo resnico.

Takšna sugestija izhaja časih od osebnosti. So ljudje, ki imajo silno moč do drugih. Kaj deluje na njih? Nekaj nedopovedljivega: na zunaj pogled, geste, kretnje, v resnici pa vprav to, kar imenujemo »moč osebnosti«, ne da bi mogli prav za prav povedati, kaj je to. Lahko je takšen vpliv v službi resnice. Tu pa mislimo bolj na primere, ko je v službi zmote. Na takšen način se torej tudi zmota lahko sugerira drugim, in čim bolj magična je moč osebnosti, tem bolj magična bo moč vere, ki se v drugih vzbudi. Fanatizem voditelja tako lahko užge tudi fanatizem celih množic.

Takšno sugestivno moč ima časih na ljudi tudi okolica, »sreda«, »javnost«, to se pravi resnična ali umišljena duševna premoč drugih, družbe, dobe, tradicij itd.

Naravnost čarovno moč imajo časih besede. To so besede, ki se v njih izražajo aspiracije kake dobe, kakega rodu. Tudi tu ne gre torej za resnico, temveč le za soglasje med

⁹ Sem spada tudi krščanska vera, le da pri njej deluje še poseben božji činitelj, milost, ki daje veri nadnaravnih moči.

besedami in duševnostjo. Morda so tiste aspiracije, tiste težnje neupravičene, morda tisti obeti, ki se izražajo v besedah, lažnivi, nič ne de; ker so besede izraz želja in teženj, imajo do src silno moč. Tu res velja tisti pesnikov izrek: »iz želje vera nam rodi se rada«. Beseda, vržena med množice, si osvoji srca, zato ker glasno oznanja, kar je vsak tiho nosil v svoji duši. Tako so besede: svoboda, demokracija, socializem, povzročile naravnost velikanske prevrate v zgodovini.¹⁰ Le Bon je dobro pokazal, kako ne gre pri teh besedah za kak filozofski izraz idej. Čim bolj so besede nedoločene, tem več lahko obsegajo, tem več lahko obetajo, in tako lahko zavzamejo množice, ki nosijo prav tako nedoločene težnje v svojih dušah. Na ta način vsak najde v ideji svoje sanje, svoje lepe iluzije, skupna je pa vsem težnja, da bi se te lepe sanje uresničile in ta skupna težnja žene množice na skupna dejanja. Tako ideje povzročajo revolucije.

Pod sugestijo spada tudi avtosugestija. Človek lahko tudi sam sebi sugerira vero v resničnost in možnost kake ideje. Že samo ponavljanje tega, kar si človek želi, ima veliko sugestivno moč. (Francoz Coué je oprl na to celo poseben način zdravljenja. S ponavljanjem formule »ça passe, ça passe«, »saj ni nič, saj ni nič, saj bo minilo«, se odpre vir živlenskimi močem, ki bolezen naravno ozdravijo.) Tudi avtosugestija more torej dati idejam moč.¹¹

Ako vse povzamemo, se pokaže, da se moč in dejavnost ideje vzbudi le s posredovanjem čuvstev. Seveda so tudi v duhovnem območju neki pojavi sorodni čustvom (duhovni afekti), vendar gre tu za pojave čutnega teženja, saj le čutnost sega v nažonske globine, kjer so nakopičene vitalne energije. Te pojave so imenovali skolastiki »passiones«, strasti, in tako jih filozofi še vedno imenujejo (ne torej kakor mi v

¹⁰ Prim. o tem še vedno poučno delo: G. Le Bon: *La psychologie des foules* (1895).

¹¹ Iz teh primerov je tudi jasno, da »uspeh« ali »zмага« kake ideje ali kakega idejnega »gibanja« v kakem času še ni noben kriterij in dokaz za resnico, kakor nekateri zmotno mislijo. Zmota lahko kdaj prevlada nad resnico in cele generacije lahko gredo kdaj za zmoto. Res se n. pr. resničnost krščanstva dokazuje tudi iz uspehov, toda ta dokaz zajema moč ne iz uspehov kot takšnih, temveč iz uspehov v takšnih in takšnih razmerah, da tvorijo v celokupnosti »miraculum ordinis moralis«, t. j. nekaj, česar ni mogoče razložiti brez božjega vpliva.

navadnem življenju, ki so nam strasti samo neredni in zli pojavi čutnega teženja). Sv. Tomažu so strasti ljubezen in sovražstvo, hrepenenje in odvrčanje, veselje in žalost. Brez strasti ni dejanj. Res je včasih silna dejavnost kakor brez strasti, toda to je le videz, strast se le ne kaže na zunaj, ker je vprav vsa osredotočena na znotraj, na črpanje vitalnih energij.

V tem zmislu moramo torej pritegniti Heglu, da se nič velikega na svetu ne izvrši brez strasti!¹² Za velika dejanja treba velikih moči. Strasti so pa kakor sesalke življenskih sil. Čim močnejše strasti, tem močnejši dotok energij.

3. Ako prevzame kaka ideja cele množice kot izraz globokih skupnih teženj, tedaj je ideja (v rečenem zmislu) silna moč, ki ob nasprotovanju le raste, se ob tlačenju kopiči, dokler ne prodre ob prvi priliki z elementarno silo na dan.

Kakor so pa vitalne, religiozne in nacionalne težnje, težnje po življenskem ugodju, po verski in narodni svobodi najgloblje, tako je tudi moč teh idej najsilnejša. Zakaj to so ideje in težnje, ki imajo za posameznika in skupine centralen in univerzalen pomen: vse od njih pričakujejo, vse nanje navračajo. Zato pa tudi črpajo sile in moči iz najglobljih globin.

Tako treba umeti zgodovino Irske, ki je bila stoleten boj za versko in narodno svobodo do zmage; tako borbo Poljske do vstajenja; tako borbo Indije. Gandhi je le trenuten simbol te borbe; tudi če on propade, moč ideje ostane, ker se je zvezala z globokimi težnjami množic po svobodi. Sila lahko za kaj časa vnanje gibanje ukroti, a tedaj se moči v notranjščini kopičijo, v notranjost duš pa meč in sila ne segata.

Tako treba umeti tudi socialne borbe. Če gre le za zboljšanje plač, za krajši delovni čas, za lepše ravnanje z delavci, so te težnje le bolj površne (periferne, pravijo učeni možje), zato socializem, ki je izraz takih teženj, nima posebne moči: povzroči kake revolte, štrajke, a se kmalu unese. Vse drugače pa je, če gre za uresničenje vekotrajnih sanj, za uresničenje najglobljega hrepenenja. Socializem kot izraz tega hrepenenja je večn. Ako takšen socializem prevzame množice, tedaj je

¹² V tem zmislu pravi tudi katoliški asket: »Die Leidenschaften sind eine gewaltige Macht, wie für das Böse, so zur Vollbringung des Guten.« (M e s c h l e r M., Drei Grundlehren des geistlichen Lebens, 1912, 129.) »Es gibt keine Heiligen ohne Leidenschaft für die Tugend, für das Reich Christi und für Gott.« (M e s c h l e r M., Leben unsers Herrn Jesu Christi, I^o 153.)

njegova moč silna, ker je iz silnih globin. Če si pa nadene še nekakšen religiozen značaj, tedaj je največja sila, ker zajema moč iz najsilnejše sredine. Takšen je boljševiški komunizem.

Komunizem je izraz človeškega hrepenenja po sreči. Stara stara tožba je, zakaj se na svetu enim tako dobro godi, drugim pa tako hudo, in stare stare sanje so, da bo še le tedaj bolje, ko se v tej ali oni obliki uresniči komunizem. V naši dobi je ob pritisku kapitalizma ta misel prevzela delovne množice tako globoko, da zanje ni več pravice na svetu, dokler ne bo nekakšnega komunizma. Ta misel deluje v dušah in jim ne da več miru. Čim dalje pa deluje, čim bolj se ob njej vnema, o strasti, tem silnejša je, tem večja je nje moč. Odpor to moč le večja, ker jo kopiči v dušah. Tako zori naša doba za socialno revolucijo.

Boljševizem je dal komunizmu še religiozen značaj. Proglasil je, da je vera prva kriva socialnih krivic, ker s svojim oznanjanjem potrpljenja in upanja na nebesa ubija v delavcih svobodno zavest in zmagujočo silo. Vera je opij, ki uspava borbena moč.¹³ Zato proč z vero, ateizem bo ustvaril delavstvu na zemlji paradiž! Kar vera obeta za oni svet, to hoče dati komunizem delavstvu na tem svetu. Tako je komunizem delavska vera za ta svet. Iz te vere zajema komunistično gibanje svojo moč, in ker obsega ta vera vse upe in obeta izpolnjenje vsega najglobljega hrepenenja po sreči, zato ima komunizem moč, ki je slična moči verskih idej.

Nedavno je nekdo primerjal Lenina in sv. Ignacija Lojolskega. Po pravici! Skupna jima je velika ideja, da treba vse žrtvovati za to, kar je najvišje: sv. Ignaciju je najvišje Bog in božja slava (*omnia ad maiorem Dei gloriam*), Leninu je najvišje zemlja in paradiž na zemlji. Skupna jima je velika strast, ki vse podreja cilju: vse ima le toliko pomena, kolikor služi zadnjemu smotru, *tantum — quantum*. Skupna jima je pedagogika: kakor je zamislil sv. Ignacij *Exercitia spiritualia* za vzgojo božjih borcev, tako Lenin šole ateizma za vzgojo najradikalnejših ateistov. Zato ima organizacija obeh toliko moč, da se nekateri nič manj ne boje jezuitov kakor boljševikov. A v resnici ju loči cel svet: sv. Ignacij prinaša človeštvu s Kristusom res blaginjo, Lenin z Antikristom pogubo.

¹³ Ta izrek »Religion ist Opium für das Volk« je povzel Lenin iz Marxove »Kritik der Hegelschen Rechtsphilosophie« (1844).

A nič ne de, da je ateistični komunizem strašna zmota. Zmota, ki se je zvezala z najglobljim teženjem človeške duše, ima isto moč, ki jo ima resnica sama! Boljševiki gledajo v bodočnosti srečno človeštvo in to srečo zagotove človeštvu oni s svojim ateističnim komunizmom, zato so pripravljeni za ta veliki ideal tudi umreti.¹⁴

Ker je tako, je pa tudi jasno, da sila ne more resnično premagati boljševizma. Kako naj fizična sila preмага idejo, ki ima vire svoje moči v globinah duš?

Boljševizem more premagati le to, kar sploh more premagati ideje. To je najprvo odkrita neresničnost. Idejam daje moč vera v njih resničnost, zmota kot zmota nima nobene moči. Če zadene boljševizem katastrofa z očitnim izkazom neresničnosti, se bodo množice same obrnile od njega: zmota mika le z iluzijo, čim iluzija izgine, izgine nje mikavna moč. Seveda bi bil s takšno katastrofo premagán vprav takšen boljševizem, nikakor pa ne vsak socializem. Vera v socializem bo živela dalje in iskala novih oblik.

Drugo, kar more premagati kako idejo, je enakovrednost ali celo prednost druge ideje. In to je v našem primeru najboljši način borbe zoper komunizem: dati delavstvu čim največ svobode, zagotoviti mu enakopravnost, dvigniti ga s pravnimi, socialnimi in gospodarskimi preuredbami živlensko in socialno. Zadovoljno delavstvo ne bo sanjalo o umišljenem paradizu na zemlji, in če bo sanjalo, te sanje ne bodo imele življenske moči. Delavec ne bo izpostavljaj revoluciji lubega domka za dvomljive obete dvomljivih sanj!

Idejo premagati z idejo: ateistični boljševizem s krščanskim socializmom, to je nauk, ki ga daje psihologija o moči idej.

REPARACIJSKO VPRAŠANJE

Dr. Ivan Tomšič

Reparacijsko vprašanje je problem, kako popolnoma likvidirati svetovno vojno in najti možnosti tesnejšega gospodarskega in političnega sodelovanja držav, ki so v svetovni vojni zmagale in bile premagane.

¹⁴ Prim. Stimmen der Zeit, B. 119 (1930) 125 sl.

Svetovna vojna je izkopala grob milijonom mladih moči in uničila za nešteto milijard stvarnih vrednosti. Vendar v te številke niso vštete vse škode in izgube, ki jih je povzročila svetovna vojna posameznikom in narodom in ki se še danes čutijo. Treba je bilo celiti dušne in telesne rane, ki jih je vsekala svetovna vojna, zidati porušene domove, vzpostaviti uničene pokrajine in ustvarjati ono mirno sožitje narodov, ki naj v bodoče popolnoma prepreči podobno svetovno katastrofo. Oni narodi, ki da so krivi, da je prišlo do svetovne vojne, in ki so bili premagani, naj v denarju in v drugih vrednostih povrnejo vsaj del škode in izgube, ki so jih narodi-zmagovalci v letih 1914—1918 pretrpeli.

Tako je nastalo reparacijsko vprašanje, ki je dobilo svoj pravni temelj v mirovnih pogodbah, sklenjenih ob koncu svetovne vojne. Popolnoma in dokončno pa se je reparacijsko vprašanje rešilo šele letos v Haagu.

Reparacijsko vprašanje, kot se je razvijalo od Versaillesa do Haaga, nam znova nudi dokaz, v koliki meri so narodi in države, posebno evropske, gospodarsko in politično med seboj odvisne. Ako je blagostanje ene države porušeno, tedaj je ogrožen tudi mir in red sosednjih kakor tudi vseh onih držav, ki tvorijo z izvestno državo neko celoto. Le skupni napor vseh teh držav bo vzpostavil porušeno ravnotežje.

Reparacijsko vprašanje je res prevsem gospodarskega značaja. Toda ta boj za gospodarsko likvidacijo svetovne vojne je 11 let dajal pravec ne samo evropski, ampak tudi svetovni politiki. Stremljenja za rešitev reparacijskega vprašanja nam zato kažejo pota, po katerih so države, zlasti evropske, hodile, da omogočijo tesnejše sodelovanje na gospodarskem in političnem polju. Letošnji dogovor v Haagu je bil mogoč le zato, ker je vsaka država, ne glede na to, ali je bila v svetovni vojni premagana ali je zmagala, prevzela del žrtev, da se sporazum doseže in da se more izpolniti. Konferenca v Haagu je velik mejnik evropske politike in nas navdaja z upanjem, da se uresniči zamisel ustvariti Združene države Evrope.

Naš pregled je razdeljen na dva dela. V prvem delu se govori o vprašanju nemških reparacij v njihovem dosedanjem razvoju in se obširneje poda sedanja rešitev. V drugem delu sta orisana potek in rešitev vprašanja vzhodnih reparacij.

PRVI DEL: NEMŠKE REPARACIJE.**1. Versailleska mirovna pogodba.****a) Pravna podlaga reparacijskega vprašanja.**

Reparacije imajo svojo pravno podlago v mirovni pogodbi, ki so jo bivše aliirane in asociirane sile (aa. sile) sklenile z Nemčijo dne 28. junija 1919 v Versaillesu. Res je sicer, da je o reparacijah bilo govora že v t. zv. 14 Wilsonovih točkah in nato v premirju med aa. silami in Nemčijo dne 11. novembra 1918. Številni nemški pravniki trdijo, da so Nemčija in njeni zavezniki pod pritiskom sile podpisali v letih 1919 in 1920 mirovne pogodbe, s katerimi so se med drugim zavezali povrniti škodo, ki da je odmerjena bolj obsežno in strože, kakor je to bilo predvideno v 14 Wilsonovih točkah in v omenjenem premirju. Vendar te trditve ne spremenijo nič na dejstvu, da se določbe vers. mir. pogodbe smatrajo za pravno izhodišče reparacijskega vprašanja.

Osmi oddelek versailleske mirovne pogodbe nosi naslov »Reparacije« in sestoji iz členov 231 do 247, katerim je dodano sedem prilog. V teh členih se govori samo o nemških reparacijah, razen v prvem členu (čl. 231), ki se nanaša na vse bivše centralne sile. Izven osmega oddelka pa so še nekateri členi, ki so v tesni zvezi z reparacijskim vprašanjem, n. pr. čl. 248, 297, 430.

b) Vsebinska določba versailleske mirovne pogodbe o nemških reparacijah.

Znesek reparacij. — Na čelu določb o reparacijah stoji čl. 231. S tem členom Nemčija pripoznava, da so Nemčija in njeni zavezniki odgovorni za povzročitev vse izgube in škode, ki so jo aa. države in njih državljani pretrpeli vsled vojne, ki jim jo je vsilil napad Nemčije in njenih zaveznikov. Ta določba tvori moralno osnovo celotnega reparacijskega vprašanja in je zato eden izmed onih predpisov versailleske mirovne pogodbe, katere se je Nemčija dolgo branila podpisati in katerih črtanje je stalno na dnevnem redu nemške revizionistične politike.

Toda že v naslednjem členu (čl. 232) aa. sile pripoznavajo, da je Nemčiji objektivno nemogoče popolnoma popraviti vso napravljeno škodo in izgubo. Pač pa so v tem členu in v prvi

prilogi naštetih škod in izgube, ki jih naj Nemčija popravi. S tem je mišljena ne samo vojna škoda in izguba, ki jo je civilno prebivalstvo aa. sil in njegovo imetje pretrpelo vsled vojne na suhem, na morju in v zraku, ampak v gotovem obsegu tudi škoda, ki jo je vojna povzročila državi in imovini aa. sil. Tako se je Nemčija zavezala poravnati tudi stroške, ki so jih imele vlade aa. sil s tem, da so izplačale svojim državljanom pokojnine, podpore in razne dajatve. Pojem reparacije, ki se uporablja v zadnjih mirovnih pogodbah, pomeni zato po mnenju nekaterih vojno odškodnino in sicer v obsegu, kot dosedaj še ni bila predpisana v nobeni mirovni pogodbi (prim. H. J. Held v Strupp, Wörterbuch des Völkerrechts und der Diplomatie III 728). Vendar pa se z izrazom nemške reparacije, — ki ni pravnotehničen pojem kakor pojem odškodnine, — splošno označujejo vse denarne in druge vrednosti, ki se jih je Nemčija zavezala plačati določenim aa. silam, da popravi določeno vsled svetovne vojne nastalo škodo in izgubo. Vprav vsled tega, da se je Nemčija zavezala poravnati nekatere stroške, ki so jih aa. sile imele z vojskovanjem ter z zasedbo nemških krajev po končani vojni, pa je reparacijsko breme postalo za Nemčijo jako visoko.

Koliko znaša škoda in izguba, ki jo naj Nemčija poravnava, vers. mir. pogodba ni določila. Kot smo zgoraj navedli, so določene le neke vrste škode in izgube. Najtežje pa je bilo določiti višino tega zneska in način, kako naj se ta reparacijski znesek poravnava. Ta vprašanja so bila rešena šele letos z Youngovim načrtom. Zato se čestokrat navaja, da vsebina reparacijskega vprašanja obstoji prav v tem, da so se bivši zmagovalci in premaganci celih 11 let prepirali, koliko in kako naj se plača na račun reparacij.

Vers. mir. pogodba je ustanovila t. zv. reparacijsko komisijo, ki je imela nalogo, ugotoviti vso škodo in izgubo, ki naj se povrne, in na podlagi tega določiti celotni znesek reparacij. Najkasneje do 1. maja 1921 naj se ta znesek sporoči nemški vladi obenem z načrtom, kako naj Nemčija in njeni zavezniki poravnajo ta dolg v teku 30 let, počenši s 1. majem 1921. Do tega časa pa naj Nemčija plača v teku leta 1919, 1920 in v prvih 4 mesecih 1921 v denarju in v stvarnih dajatvah — kakor bo to določila reparacijska komisija — znesek 20 milijard zlatih mark. Vrh tega mora Nemčija radi vpada l. 1914 v

Belgijo vrniti Belgiji ves denar s 5% obrestmi vred, ki si ga je Belgija v svrhu vojskovanja izposodila do 11. novembra 1918 od svojih zaveznikov.

Stvarne dajatve, ki se vračunajo v znesek dolžnih reparacij. — Da si aa. sile nadomeste v svetovni vojni izgubljeno brodovje, Nemčija odstopi velik del v lasti svojih državljanov stoječega trgovskega, ribiškega in rečnega brodovja. Nemčija se dalje zaveže graditi na račun aa. sil tekom 5 let trgovske ladje do največ 200.000 ton kosmate teže na leto.

Razen teh obveznih dajatev je rep. komisija upravičena sprejemati od Nemčije stvarne dajatve, ki jih Nemčija ni dolžna dobaviti in ki se njih vrednost zato odračuna od dolžnega reparacijskega zneska. Baš te neobvezne stvarne dajatve so kasneje igrale vliko ulogo. To so sestavljali vers. mir. pogodbe gotovo imeli v vidu, ko so določili, da naj rep. komisija pri urejevanju stvarnih dajatev vedno upošteva splošne interese, ki zahtevajo, da se industrijsko življenje Nemčije ne poruši in s tem ne ogrozi izpolnjevanje reparacijskih obveznosti.

Nemčija se zaveže uporabiti svoje gospodarske vire neposredno za vzpostavitev v vojni porušениh pokrajin aa. sil, in sicer s tem, da dobavi na račun reparacij določeno število oz. količino živine, strojev, gradbenega gradiva, premoğa, železa, kemikalij i. dr.

Vzpostavitev in odstopi vrednosti, ki se deloma vračunajo, deloma pa ne vračunajo v rep. znesek. — Nemčija je dolžna vrniti aa. silam odnešene arhive, umetnostne zbirke in druge točno naštete vrednosti, od katerih se je po določbi rep. komisije Nemčiji vštela v rep. znesek le vrednost knjig nove knjižnice v Louvainu (Löwen). Nemčija mora adstopiti aa. silam določene podmorske kablje, katerih vrednost se ne računa v rep. znesek, razen kolikor so kablji zasebna last. V rep. znesek se je vračunala vrednost sarskih premoğovnikov, ni pa se vračunala ne nemška državna imovina v Alzaciji in Loreni ter v ozemlju, odstopljenem Belgiji, ne vrednost bivših nemških kolonij.

Plačevanje reparacij je zavarovano s čl. 248 vers. mir. pogodbe. Vsled te določbe celokupna posest in vsi viri dohodkov nemške države in nemških dežel jamčijo v prvi vrsti za poravnavo reparacij. Ta določba je bila velikega pomena

za politiko nemških posojil v prvih povojnih letih. Kajti s tem, da rep. terjatve držav-upnic uživajo prednost pred vsemi terjatvami inozemskih upnikov, ki bi nemški državi in nemškim deželam dali posojila, je najmanjše inozemskih posojil dejansko bilo onemogočeno.

O nalogi, ki jo je vers. mir. pogodba poverila reparacijski komisiji, se je že govorilo. Vendar pa omenim, da se razvoj repar. vprašanja more razumeti le tedaj, ako se podrobneje pozna ustroj te najvažnejše izmed mednarodnih komisij, ki jih je ustanovila vers. mir. pogodba. Reparacijska komisija je sestavljena iz sedem zastopnikov sledečih držav: Združene države Severne Amerike, Velika Britanija, Francija, Italija, Japonska, Belgija in Jugoslavija. Jugoslovanski zastopnik je bil določen, da sodeluje le pri onih sejah, na katerih se bo razpravljalo o reparacijah Avstrijske republike, Ogrske in Bolgarije. Kasneje je na mesto jugoslovanskega zastopnika stopil skupni zastopnik Grčije, Rumunije, Češkoslovaške, Poljske in Jugoslavije. Rep. komisija je skupni organ vseh aa. sil in ne samo onih, ki odpošljejo zastopnike vanjo. Člani rep. komisije uživajo posebne pravice diplomatskih zastopnikov in so za vsa dejanja in opustitve odgovorni le vladi, ki jih je imenovala. Rep. komisija zastopa aa. sile napram Nemčiji. Posebna nemška komisija za vojna bremena (Kriegslasten-Kommission) ima nalogo zastopati Nemčijo napram rep. komisiji. Nemčija se zaveže priobčiti rep. komisiji vse za ugotovitev reparacij potrebne podatke ter izdati vse zakone in ukrepe, ki bodo potrebni za izpolnitev rep. obveznosti. Nemška vlada ima pravico biti od časa do časa zaslišana od rep. komisije o svoji plačilni zmožnosti in predložiti utemeljene predloge, ne sme se pa udeleževati ne posvetovanj ne sklepanj rep. komisije. Rep. komisija naj skrbi, da se bodo dohodki Nemčije uporabljali v prvi vrsti za plačevanje reparacij in da bo obdavčenost v Nemčiji primeroma tako visoka, kot je v državah, zastopanih v rep. komisiji. Rep. komisija, ki ima svoj sedež v Parizu, se sama sestavi ter ustanavlja po potrebi odseke in urade. Za predsednika je doslej bil vedno izvoljen francoski zastopnik. Francija je radi tega imela pretežen vpliv, posebno ker je v najvažnejših vprašanjih reparacijska komisija bila sestavljena le iz štirih članov (zastopnikov Velike Britanije, Francije, Belgije in Italije) in je pri enakosti glasov odločal predsednik.

Ako so odločbe reparacijske komisije v soglasju s komeptenco, ki ji je dana, so te odločbe brez nadaljnje ratifikacije, in ne da bi bil dopuščen pravni lek, takoj učinkovite in izvršljive. Vendar rep. komisija sama določa, kdaj je kompetentna. Pravni položaj in pomen rep. komisije je radi tega, ker ima pravico ne samo preiskavati, ugotavljati, ocenjevati, ampak tudi ukazovati in odločati v prvi in zadnji stopnji, jako pomemben: rep. komisija je sodnik v lastni stvari. Rep. komisija pa nima pravice izsiliti izvršitev svojih odločb, ampak ima nalogo, če Nemčija ne bi izpolnila svojih reparacijskih obveznosti, sporočiti to udeležnim državam in istočasno postaviti predloge, kaj naj se ukrene.

2. Londonski načrt in zasedba Porurja.

Vers. mir. pogodba je stopila v veljavo dne 10. januarja 1920. Predpisi o reparacijah so se tedaj začeli izvrševati. Toda kmalu se je začelo uvidevati v merodajnih krogih aa. sil, držav-upnic, posebno v Angliji, da je nemogoče izpolniti predpise o reparacijah v onem obsegu, kot se je to zamislilo v vers. mir. pogodbi (prim. posebno Keynes, *The economic consequences of the peace*, London 1920).

Kot že rečeno, je rep. komisija imela nalogo, da do 1. maja 1921 določi na podlagi prijav višino škode, ki naj se poravna, in da naj sporoči ta znesek Nemčiji. To ogromno delo je zahtevalo mnogo časa in pa popolnega sporazuma držav-upnic samih. Tedaj pa se je izkazalo, da glede ureditve reparacijskega vprašanja med aa. silami ni popolnega soglasja. Zato so vzporedno z delom rep. komisije šla prizadevanja vodilnih državnikov aa. sil (na čelu vsem Poincaré), da se med bivšimi zavezniki doseže potrební sporazum. Začela se je doba številnih sestankov in konferenc.

Na konferenci, ki se je meseca marca 1920 vršila v S a n R e m o , je Anglija zahtevala, da se izpopolnijo predpisi vers. mir. pogodbe, ki govore o reparacijah. Sprememba naj se izvrši v tem zmislu, da se oceni, koliko Nemčija more plačati, in naj se na temelju te ocenitve določi višina in način plačevanja reparacij.

Aa. sile so sklenile pozvati Nemčijo v maju 1920 na konferenco v Spa. Sklicanje te konference se je radi nemških vo-

litev, ki so se tedaj vršile, odložilo za nekaj časa. Medtem sta se min. predsednika Francije in Anglije sestala v juniju 1920 naprej v Hythe in nato z zastopniki drugih aa. sil v Boulogne. Na zadnjem sestanku so aa. sile sprejele načrt plačevanja reparacij, ki se je opiral na mnenja finančnih izvedencev. Po tem načrtu naj bi nemške reparacije znašale 269 milijard zlatih mark, ki naj jih Nemčija odplača v 42 letih.

Na konferenci v Spa (v juliju 1920), na kateri so poleg zastopnikov vplivnejših aa. sil sodelovali tudi zastopniki Nemčije, je prevladovalo vprašanje nemške dobave premoga. Francoski min. predsednik je tedaj poudarjal, da Nemčija aa. silam ni dobavila od rep. komisije določene količine premoga (mesečno 2,234.000 ton), da pa istočasno izvažajo premog v Nizozemsko in Švico. Veliko ulogo je pri tem igral šlezijski premog in pa razlika med cenami nemškega premoga znotraj in zunaj Nemčije. Na grožnjo, da se drugače zasede Porurje, je Nemčija podpisala z aa. silami t. zv. protokol konference v Spa dne 16. julija 1920 glede dobave premoga. Nemški zastopniki so pri podpisu napravili pridržek glede onih določb protokola, ki pravijo, da bodo aa. sile upravičene zasesti Porurje, ako Nemčija ne bi dobavila predpisanih količin premoga.

Celotno reparacijsko vprašanje se na tej konferenci ni vzelo v pretres. Tozadevni predlogi nemških zastopnikov Simonsa in Stinnesa so bili odbiti. Pač pa je bilo tedaj dogovorjeno, da naj se iznos nemških reparacij razdeli med posamezne države-upnice tako-le: Francija naj dobi 52%, Anglija 22%, Italija 10%, Belgija 8% in ostale države-upnice 8% (Japonska, Rumunija, Grčija, Jugoslavija). Kasneje je bilo dogovorjeno, da od slednjih 8% odpade na Jugoslavijo 5%.

Sredi decembra 1920 so se v Bruslju sestali finančni izvedenci aa. sil, ki so imeli namen skupno z nemškimi izvedenci preštudirati finančni in gospodarski položaj Nemčije v zimi 1920/21. Sredi dela je francoska vlada predlagala Nemčiji, da naj se namesto dokončne rešitve rep. vprašanja ustvari za pet let začasna ureditev, po kateri naj bi Nemčija plačevala letno tri milijarde zlatih mark.

Medtem se je v Parizu (v januarju 1921) sestala konferenca antantnih državnikov, ki je predložila nov načrt plačevanja reparacij v znesku 226 milijard zl. mark. Ta načrt je Nemčija sprejela na konferenci v Londonu (v marcu 1921)

šele potem, ko so aa. čete zasedle Düsseldorf, Duisburg ter Ruhrort in ko se je med zasedenim ozemljem in ostalim nemškim ozemljem ustvarila carinska meja. Rep. komisija je na podlagi londonskega načrta določila dne 27. aprila 1921 višino reparacij na 132 milijard zl. mark. Višina nemških reparacij se do sprejema Youngovega načrta ni več spreminjala.

Aa. sile so sprejele predloge reparacijske komisije, na kar je vrhovni medzavezniški svet sestavil dne 5. maja 1921 načrt, kako naj Nemčija dolžni znesek reparacij plačuje (t. zv. londonski načrt plačevanja reparacij). Po tem načrtu Nemčija izda 3 vrste (serije A, B, C) obligacij, v skupnem znesku 132 milijard zlatih mark. Državam-upnicam naj Nemčija plačuje letno 2 milijardi zl. mark in pa 26% vrednosti nemškega izvoza. S temi letnimi obroki naj se plačajo obresti in amortizacija izdanih obligacij, in sicer toliko časa, dokler ne bodo krite vse obligacije. Dasi pa bi ti letni obroki znašali okoli 5 milijard zl. mark, vendar vse skupaj ne bi zadostovalo niti za obrestovanje izdanih obligacij. Vsled tega bi se reparacije ne samo ne zmanjševale, ampak bi se celo večale, ker bi se jim prištevale zaostale obresti. Gornji znesek reparacij pa je še povečati za 5.6 milijard zl. mark, kolikor znašajo belgijski vojni dolgovi, ki jih je Nemčija prevzela v vers. mir. pogodbi, da jih poravna. Londonski načrt je dalje predvideval, da se od celotnega izvoza Nemčije v aa. države pobira 26% pristojbine. Anglija je to uvedla s t. zv. German Reparation Recovery Act in slično tudi Francija. Za izvrševanje londonskega načrta je bil ustanovljen poseben garancijski odbor.

Od celotnega rep. zneska se Nemčiji odračuna po londonskem načrtu vse, kar je bilo do tedaj plačano na račun reparacij, in pa protivrednost nemške državne imovine v ozemljih (razen Alzacije in Lorene), ki jih je Nemčija odstopila v mirovni pogodbi. Nemški narodni gospodarji (prim. Spangenberg, Deutschlands Reparationslasten², Dresden 1930, 20, in tam navedeno literaturo) pri tem poudarjajo, da je reparacijska komisija vračunala Nemčiji reparacije, ki so bile plačane do konca 1922, le z eno petinko one vrednosti, ki so jih te dajatve imele po nemški uradni cenitvi. Na drugi strani isti strokovnjaki poudarjajo, da je rep. komisija previsoko odmerila stvarno škodo, ki je bila napravljena v opustošenih pokrajinah aa. sil.

Vrhovni medzavezniški svet je londonski načrt plačevanja reparacij predložil nemški vladi in hkrati zagrozil, da bodo aa. sile zasedle Porurje, ako se v teku 6 dni ta načrt ne sprejme. Ta londonski ultimatum je prisilil nemški državni zbor, da je odobril londonski načrt, potem ko je padla vlada Fehrenbach-Simons in je na njeno mesto stopila vlada Wirth-Rathenau.

Toda kmalu se je izkazalo, da Nemčija, ki jo je izguba bogatih pokrajin in kolonij jako oslabila, le s težavo prenaša bremena, ki izvirajo zanj iz vers. mir. pogodbe in iz londonskega načrta. Že plačilo prve milijarde, ki jo je Nemčija bila dolžna poravnati do avgusta 1921, je povzročilo, da je vrednost marke znatno padla in s tem stopila na pot do katastrofalnega padca l. 1924. Ko se je jeseni 1921 razdelila Zgornja Šlezija, se je položaj nemškega gospodarstva močno poslabšal.

Zato je dne 15. dec. 1921 nemška vlada sporočila rep. komisiji, da bo predpisane stvarne dajatve še nadalje v redu dobavljala, da pa ji je nemogoče plačevati na račun obrokov za meseca januar in februar 1922 v denarju več kot 150 do 200 milijonov zl. mark. Hkrati je nemška vlada zaprosila, da se ji odloži rok za plačevanje nadaljnjih obrokov reparacij.

Na konferenci v C a n n e s (v januarju 1922) se je dosegel sporazum glede odloga plačevanja, na kar je rep. komisija določila pogoje, pod katerimi dovoljuje, da se rok plačevanja reparacij odloži. Ti pogoji, ki jih je Nemčija sprejela, so bili sledeči: Nemčija naj plačuje tekom moratorija, počenši z 18. januarjem 1922 dalje vsakih 10 dni 31 milijonov zl. mark in naj predloži v teku 14 dni rep. komisiji reformni in garancijski načrt o nemškem proračunu in o obtoku nemških bankovcev kakor tudi načrt o reparacijskih dajatvah v denarju in v blagu za leto 1922.

Nemške dajatve v denarju pa so kvarno vplivale na stalnost nemške valute. Zato sta se Loucheur in Rathenau trudila doseči, da se reparacije namesto v denarju plačujejo v blagu. To prizadevanje je dovedlo do dogovora v Wiesbadenu (v oktobru 1921), v katerem sta se Francija in Nemčija dogovorili, kako naj Nemčija dobavlja s t v a r n e d a j a t v e, ki naj služijo za vzpostavitev porušenih francoskih pokrajin. Z nadaljnjimi pogodbami (Cuntze-Bemelmans in Ruppel-Gillet, v marcu in juniju 1922) se je dobava stvarnih dajatev za porušene fran-

coske pokrajine bistveno spremenila. Dočim se je dotlej ta dobava vršila med vladami s posredovanjem rep. komisije, se je odslej vršila med zasebniki Nemčije in Francije. Primer naj pojasni, kako so se stvarne dajatve vršile, potem ko je Dawesov načrt še izpopolnil njih ustroj. Nemška tovarna strojev proda stroj francoski tvrdki. Francoska tvrdka plača kupnino v franc. frankih francoski vladi, dočim izroči imenovani nemški tovarni le pismeno potrdilo, da je stroj prejela. Nemška tvrdka izroči to pismeno potrdilo generalnemu agentu za reparacijska plačila, ki plača račun z nemškimi markami, in sicer iz reparacijskega konta pri nemški državni banki ter istočasno odpiše ta znesek od reparacijskega deleža, ki pripada Franciji. S tem je Francija prejela del pripadajočega ji rep. deleža in to v frankih, ne da bi rep. plačilo prehodilo pot preko deviznega trga, a nemškemu gospodarstvu se je oddajni trg razširil.

Do konca l. 1922 je Nemčija plačala določeni rok reparacij. Toda že 8. novembra 1922 je nemška vlada zaprosila reparacijsko komisijo, da ji dovoli odlog plačevanja reparacij za celo leto 1923. Tudi poseben mednarodni odbor, ki je imel nalogo preiskati vprašanje posojil, ki naj se dajo Nemčiji, je v svojem poročilu za rep. komisijo tedaj izjavil, da je vsak poskus stabilizirati marko, ki je vedno bolj padala, brezuspešen tako dolgo, dokler se Nemčiji ne bo dovolilo, da se rok za plačevanje reparacij odloži za daljšo dobo.

Rep. komisija zaprosenega odloga ni dovolila, ampak je 26. decembra 1922 ugotovila, da Nemčija v teku l. 1922 Franciji ni dobavila določene množine lesa (brzojavnih drogov in rezanega lesa) in premoga. Ta sklep je rep. komisija sporočila vladam držav-upnic v tem zmislu, da je upravičena zahtevati od Nemčije nadomestila v denarju. Tedaj je rep. komisija tudi odločila, da ima izraz »neizpolnitev« v čl. 17 druge priloge osmega dela vers. mir. pogodbe isti pomen kot izraz »namerna neizpolnitev« v čl. 18 iste priloge. Iz tega vzroka da so aa. sile upravičene poslužiti se proti Nemčiji vseh sredstev prisile, naštetih v omenjenem čl. 18.

Po neuspehi konferenci aa. sil v Parizu je francoska vlada dne 10. januarja 1923 sporočila nemškemu poslaniku v Parizu, da bo poslala v Porurje posebno komisijo, ker Nemčija ne izpolnjuje predpisov vers. mir. pogodbe, ki govore o repara-

cijah. S tem se je pričela doba zasedbe Porurja. Imenovana nadzorna komisija, t. zv. porurska industrijska komisija, je bila sestavljena iz inženerjev in uradnikov, poslanih od vlad Francije, Belgije in Italije. Naloga te komisije je bila skrbeti, da Nemčija v bodoče točno izpolnjuje reparacijske obveznosti. Pooblaščen je bila nadzirati delovanje premožovnega sindikata in je bila zato upravičena od vseh oblastev in posameznikov v Porurju zahtevati potrebnih podatkov, pregledati vsakovrstne listine in prepotovati zasedeno ozemlje. Ako bi se oviralo poslovanje te komisije in nastanitev vojaških čet, ki bodo komisijo spremljale, se bo ukrenilo vse potrebno, da se te ovire odstranijo. Francoska vlada je izrečno poudarila, da s to komisijo nima namena pričeti nobenih vojaških operacij in da zasedba nima političnega značaja.

V januarju 1923 so francoske in belgijske čete zasedle Porurje. Nemška vlada je na ta čin odgovorila, da so sklepi rep. komisije glede nameravane akcije v Porurju brez pravne podlage in da ta zasedba predstavlja kršitev mednarodnega prava in določb vers. mir. pogodbe (prim. slično Strupp, Wörterbuch I 407).

Ker je 10. januarja 1923 nemška vlada odredila, da se ustavijo reparacijske dobave, namenjene v Francijo in Belgijo, in ker so Nemci začeli v Porurju izvajati pasivno resistenco, je rep. komisija izjavila, da od Nemčije zaproseni odlog plačevanja reparacij ne pride več v poštev. S tem je zopet stopil v veljavo londonski načrt plačevanja z dne 5. maja 1921 z učinkom od 1. januarja 1923 dalje.

Zasedba Porurja in odpornost Nemčije je uničujoče vplivalo na nemško valuto in gospodarstvo. Tudi notranjepolitični položaj Nemčije je postajal vedno bolj zapleten. Zaveznikom se je posrečilo vsaj deloma streti nemški odpor s t. zv. Micum pogodbami. To so pogodbe, ki so jih koncem l. 1923 in še v prvi polovici l. 1924 okupacijska oblastva (*Mission interalliée de contrôle des usines et mines* v Essenu) sklenila neposredno, brez sodelovanja nemške vlade, z nemškimi industrijskimi skupinami. Vse to je končno prisililo nemško vlado, da je jeseni leta 1923 izdala na prebivalstvo proglas, da naj preneha s pasivno resistenco. 10. oktobra 1923 so se dela v Porurju zopet pričela in Nemčija je sporočila aa. silam, da se bodo dobave premoga zopet pričele.

Anglija je že v noti z dne 11. avgusta 1923 izjavila, da se ji zasedba Porurja zdi protipravna. Anglija je pridobila še vlado Združenih držav Sev. Amerike, da se pod gotovimi pogoji tudi slednja udeleži konference finančnih izvedencev, ki naj bi preiskali plačilno zmožnost Nemčije, na kar bi se na podlagi tega mnenja določila višina reparacij in način njih plačevanja. Tudi mnenje Francije se je spremenilo, potem ko se je uvidelo, da zasedba Porurja finančno ni uspela in da je vrednost francoskega franka začela padati. Tudi Poincaré, ki je sicer bil pristajač močne roke v reparacijskem vprašanju, je uvidel, da tako ne bo šlo dalje, in je sprejel novi Dawesov načrt.

Tako se je končala velika kriza reparacijskega vprašanja, kriza, ki je pomenila hkrati tudi krizo nemške politike in evropske politike sploh. Spori so nastali med bivšimi zavezniki, sedaj državami-upnicami, glede načina, kako naj se rep. vprašanje uredi. Francija je sicer prodrla s svojim naziranjem, da naj se k plačevanju reparacij Nemčija prisili. Z zasedbo nemškega ozemlja pa je nastala velika napetost, ki ni prinesla, kot smo videli, koristi ne Franciji in ne Nemčiji. Šele po tej preizkušnji so vodilni moške v Nemčiji in državah-upnicah prišli do spoznanja, da je v rep. vprašanju treba prenehati s dosedanjjo politiko sile, ki je značilna za dobo med Versaillesom in Dawesovim načrtom. Niti zmagovalci niti premaganci v svetovni vojni niso poznali vseh zamotanih tehničnih pogojev reparacijskega vprašanja in niso doumeli vseh žrtev, ki jih morajo obojni doprinesiti, da se svetovni mir ohrani.

Države-upnice so si pri reševanju reparacijskega vprašanja odslej prizadevale pridobiti državo-dolžnico k sodelovanju. Na reparacijsko vprašanje se je odslej gledalo kot na gospodarsko vprašanje, ki je za njega rešitev treba sredstev gospodarske in ne politične narave.

3. Dawesov načrt.

a) Kako je Dawesov načrt nastal.

Reparacijska komisija je sklicala dne 30. novembra 1923 dva odbora finančnih izvedencev. Prvi odbor finančnih izvedencev je imel nalogo proučiti sredstva, da se nemško državno gospodarstvo in nemška valuta uravnovesita. Odbor se je sestel prvič dne 14. januarja 1924 v Parizu in je

zboroval skozi tri mesece pod vodstvom Ch. G. Dawesa, amerikanskega generala, ki je kasneje v letih 1925—1929 bil podpredsednik Združenih držav Sev. Amer. in je sedaj poslanik Združ. držav Sev. Amerike v Londonu. V ta odbor so poslale po dva izvedenca sledeče države: Združene države Sev. Am., Vel. Britanija, Francija, Italija in Belgija. Niso torej sodelovali ne nemški in ne nevtralni finančni izvedenci. Odbor je dne 9. aprila 1924 izdal obširno izvedeniško mnenje.

Drugemu odboru fin. izvedencev, ki mu je predsedoval angleški bankir Mc Kenna, je rep. komisija naročila, naj ugotovi, koliko nemškega kapitala je prešlo v inozemstvo, in naj predlaga, kako bi se nemški kapital mogel vrniti v Nemčijo. V ta odbor so poslale po enega zastopnika iste države, ki so imevale svoje zastopnike v prvi odbor fin. izvedencev. V svojem izvedeniškem mnenju z dne 9. aprila 1924 je drugi odbor fin. izvedencev poudaril, da je mogoče preprečiti nadaljnji odtok kapitala iz Nemčije predvsem tako, da se preneha z inflacijo.

Za rep. vprašanje pa je posebno važno delo prvega odbora fin. izvedencev. V svojem izvedeniškem mnenju je ta t. zv. Dawesov odbor obširno razložil vsa pota, ki se mu zde potrebna, da se bo Nemčija kar najbolj usposobila za plačevanje reparacije državam-upnicam. Iz tega izvedeniškega mnenja je končno nastal Dawesov načrt.

Že 11. aprila 1924 je rep. komisija priporočila aa. silam, naj sprejmejo mnenja obeh odborov fin. izvedencev. Nemčija je sprejela izvedeniška mnenja kot praktično osnovo za rešitev rep. vprašanja in je izjavila, da je pripravljena sodelovati, da se predlagani načrt izvede. Min. predsednika Herriot in Mac Donald sta v spomenici z dne 9. julija 1924 predlagala ostalim aa. silam, naj se za 16. julij skliče v Londonu konferenca, ki naj določi, kako naj se predloženi načrt fin. izvedencev izpelje. V tej spomenici se poudarja, da se uvideva važnost gospodarskih in finančnih vidikov, posebno da se onim, ki bi dali Nemčiji posojilo, nudi zahtevana varnost in vlije zaupanje. Toda istočasno se podčrtava, da se potreba tega zaupanja da popolnoma spraviti v sklad z izpolnjevanjem vseh obveznosti, ki jih je Nemčija sprejela v mednarodnih pogodbah.

Na londonski konferenci, ki se je prvič sestala dne 16. julija 1924, so bile zastopane sledeče države: Britanski imperij, Francija, Italija, Japonska, Belgija, Grška Portugalska,

Rumunija, Jugoslavija in Združene države Sev. Am. (poslednje le s posvetovalnim glasom). Določena sta bila dva pravnik, da podata svoje mnenje, glede katerih točk rep. vprašanja in pod katerimi pogoji se morajo začeti pogajanja z nemško delegacijo, ne da bi se s tem kršile določbe vers. mir. pogodbe, češ, najprej morajo aa. sile biti edine med seboj, da ne bi v morebitnih njihovih nesporazumih postala razsodnica Nemčija. V posebnem poročilu sta oba pravnik, ki sta se, kot člani drugih odsekov londonske konference, zatekala po nasvet k priznanim angleškim in ameriškanskim finančnikom, razložila, kakšen odnos je med Dawesovim načrtom in vers. mir. pogodbo in katero postopanje je potrebno, da Dawesov načrt postane mednarodno-pravno veljaven. Dočim je po vers. mir. pogodbi Nemčija imela izbrati ona sredstva, ki bodo potrebna, da izpolni svoje reparacijske obveznosti, Dawesov načrt sam določa vire, iz katerih naj se ta plačila črpajo. V nasprotju z zastavno pravico, ustanovljeno v vers. mir. pogodbi, Dawesov načrt predvideva zavarovanje reparacijskih terjatev aa. sil s tem, da se zastavijo le določeni nemški državni dohodki. Ako Nemčija sprejme Dawesov načrt, tedaj mora predpisati določene zakone, naložiti nova finančna bremena in voditi državni proračun v gotovem pravcu. Nobeden izmed predlogov Dawesovega načrta ne nasprotuje vers. mir. pogodbi. Ker pa ukrepi, ki so potrebni, da se izvrši Dawesov načrt, niso določeni v vers. mir. pogodbi, morajo biti posebej dogovorjeni z Nemčijo.

Vsi dogovori aa. sil so se izročili v pretres nemški delegaciji, ki je na londonski konferenci prvič prisostvovala seji dne 5. avgusta. Končno se je dosegel sporazum in na zadnji plenarni seji (16. avgusta 1924) je Mac Donald obljubil nemški delegaciji, da se bo najkasneje 12 mesecev po sklepu konference Porurje izpraznilo.

Izid londonske konference je bil ta, da se je bistvena vsebina Dawesovega mnenja sprejela kot podlaga za bodoče plačevanje nemških reparacij. To se je izvršilo s tem, da so zastopniki udeležeznih držav podpisali dne 30. avgusta 1924 sklepni zapisnik in 4 mednarodne pogodbe.

b) Glavna načela Dawesovega načrta.

Nov duh preveva Dawesovo mnenje. Izrecno je poudarjeno, da predlogi niso mišljeni kot kazni, ampak kot sredstva,

da se vsi narodi Evrope gospodarsko okrepe in da vstopijo v novo dobo sreče in blagostanja, v kateri se ni bati vojne. Vojaška zasedba nemškega ozemlja naj se ponovi le v skrajnem primeru, ako bi Nemčija namenoma s plačevanjem reparacij ostala v zamudi. Reparacijsko vprašanje se presoja v čisto gospodarske strani.

Dawesov načrt je imel namen predvsem uravnovesiti nemško valuto, ki je po velikem polomu v letih 1923-24 bila uničena in ki se je nanovo začela organizirati.

Oba pglavitna problema, problem ravnovesja nemškega državnega gospodarstva in nemške valute ter problem nemškega kapitala v inozemstvu, sta se obravnavala od odborov fin. izvedencev tako, da se je upoštevala njuna medsebojna odvisnost in pa da se je imel v vidu smoter rešitve obeh problemov, namreč omogočiti Nemčiji, da zadosti lastnim bistvenim (ne vsem!) potrebam, a istočasno tudi, da izpolni svoje obveznosti, ki jih je prevzela v mednarodnih pogodbah. Da se to doseže, naj se nemška valuta stabilizira in zagotovi naj se stalno ravnovesje nemškega državnega gospodarstva. Izdatki za lastne potrebe Nemčije naj se znižajo na čim nižjo mero, nato šele naj se višina reparacij določi z gotovimi zneski, ki pa naj bi naraščali istočasno, ko bi se dvigala plačilna zmožnost Nemčije. S tem pa, da se zopet vlije zaupanje v finančne in gospodarske prilike v Nemčiji, bo podan pogoj, da se kapital, ki je odšel tekom prvih povojnih let iz Nemčije, vrne in da bo inozemstvo zopet pripravljeno Nemčiji dati posojila.

Plačevanje reparacijskih bremen sloni odslej na različnih ramenih, na eni strani, da Nemčija laže zbere potrebni denar, a na drugi strani, da se državam-upnicam dajo večja jamstva, da se jim njihove terjatve poravnajo. Razen stalnih letnih obrokov naj Nemčija plačuje počenši z l. 1929 neki dodatek. Ti vsakoletni dodatki se preračunajo na temelju indeksne številke, ki kaže vsakokratno blagostanje Nemčije. Tako Nemčija kakor tudi države-upnice so upravičene zahtevati, da se rep. breme spremeni, ako bi se splošna kupna moč zlata spremenila v primeri z l. 1928 za najmanj 10%.

Podrobni predpisi o zavarovanju, nadzorstvu in razsodiščih imajo namen dati državam-upnicam jamstva, da se Dawesov načrt izpelje. V zavarovanje rep. plačil je Nemčija zastavila kosmati donos davkov na sladkor, pivo, tobak, monopola na

žganje in donos carin. Organizacijo tega zavarovanja ima v rokah poseben komisar, Anglež, ki bi imel v primeru potrebe dalekosežne pravice, poseči v nemške finančne in gospodarske prilike. Glede nadzorstvene delegacije velja načelo, da noben komisar ni odgovoren za nemško upravo. Pač pa postane odgovoren tedaj, ko bi Nemčija nehala izpolnjevati svoje obveznosti in bi določeni komisar sam prevzel upravo. V vseh nesporazumih, ki bi nastali med Nemčijo in med državami-upnicami, ima zadnjo besedo najvišje mednar. sodišče, Stalno mednarodno sodišče v Haagu.

Temelj Dawesovega načrta je torej misel, da naj Nemčija plačuje le toliko, kolikor more (t. zv. potential capacity), ne da bi pri tem ogrožala ravnovesje svojega gospodarstva in svoje valute.

Od vprašanja, koliko naj Nemčija plačuje, Dawesov načrt strogo loči vprašanje, kateri znesek vplačanih reparacij se more prenesti iz Nemčije v inozemstvo, ne da bi se pri tem spravila v nevarnost stabilizacija nemške valute. To vprašanje prenosa (the Transfert Problem), znanstveno obravnavano že prej od Angleža Keynesa in Šveda Cassela, je osnovano na spoznanju, da se mora prenos vrednosti ozirati na gospodarsko bilanco države-dolžnice. Dajatev ene države drugi državi brez protidajatve je možna le v toliko, kolikor znaša presežek, ki ga izkazuje gospodarstvo države-dolžnice.

c) Plačevanje nemških reparacij po Dawesovem načrtu.

Dne 1. septembra 1924 je Nemčija začela plačevati reparacije po Dawesovem načrtu. »Reparacijsko leto« se zato računa od 1. septembra enega do 31. avgusta drugega leta.

Ker Dawesov načrt ni glede višine nemških reparacij ničesar določil, je ostala v veljavi določba londonskega načrta iz l. 1921, t. j., Nemčija je bila dolžna poravnati znesek 132 milijard zl. mark. (Po uvedbi nove valute, je Nemčija plačevala v rentnih markah.) Tudi število let, v katerih naj se dolžne reparacije plačajo, ni bilo predpisano.

V prvih štirih reparacijskih letih je Nemčija izplačala državam-upnicam 1, 1·22, 1·5 in 1·75 milijarde RM. Šele počenši s petim reparacijskim letom, t. j. od 1. septembra 1928 dalje, je bil določen stalen letni obrok, ki je znašal 2·5 mili-

j a r d e z l. m a r k. Od tega zneska prispeva državni proračun 1250, državne železnice 660, industrija 300 in prometni davek 290 milijonov z l. m a r k.

Letni prispevek državnega proračuna (1250 milijonov RM) je postavljen kot izdatek v oddelku proračuna za vojne dolgove (priloga 20 zakona o drž. proračunu). Kot načeloma vsi državni izdatki tako tudi ti prispevki gredo iz žepov nemških davkoplačevalcev. Ako se k temu prispevku prišteje še prispevek prometnega davka, je celotni prispevek državnega proračuna k reparacijam znašal v l. 1929 16 % izdatkov rednega državnega proračuna (prim. Spangenberg, o. c. str. 60). Med posrednimi učinki, ki jih je imelo izvrševanje Dawesovega načrta, je predvsem omeniti težava kriti produktivne izredne izdatke s pomočjo posojil.

Ustroj nemških državnih železnic se je s pomočjo posebnih zakonov preosnoval tako, da se je uprava teh železnic prenesla za dobo do l. 1964 na posebno trgovsko podjetje, Družbo državnih železnic (Reichsbahn-Gesellschaft). V upravnem svetu in ravnateljstvu te zasebne družbe je nemška premoč zagotovljena. Toda po posebnem komisarju, Francozu, ki zastopa interese imetnikov obligacij, države-upnice nadzirajo upravo železnic v pogledu tarifov in v pogledu izdatkov. To je bilo tem bolj nujno, ker se je ugotovilo, da se tarife nemških železnic smatrajo — kot že pred vojno — v prvi vrsti kot orožje v rokah nemške trgovine in šele v drugi vrsti kot vir dohodkov železnic. Omenjeni komisar ima dalekosežne pravice, ako bi Družba drž. železnic ostala v zamudi s plačevanjem reparacij. Tako preosnovane državne železnice prispevajo k plačevanju reparacij na ta način, da Družba drž. železnic izda obligacije, železniške obligacije, v nominalni vrednosti 11 milijard z l. m a r k. Obligacije se izroče posebnemu zaupniku, Belgijcu, in so z zakonom zavarovane na zemljiščih Družbe drž. železnic z zastavno pravico na prvem mestu. Obligacije se obrestujejo letno po 5 %, amortizirajo tekom 37 let po 1 %, za kar bi bilo na leto treba 660 milijonov z l. m a r k in kar se krije z dobičkom v obratu Družbe drž. železnic. Za plačevanje žel. obligacij garantira nemška vlada.

Da se pritegnejo k plačevanju reparacij tudi industrijski in obrtni obrati, rudarstvo, ladjedelstvo, zasebne, male in cestne železnice, imenovana podjetja podpišejo t. zv. industrij-

ske obligacije v nominalni vrednosti 5 milijard zl. mark. Industrijske obligacije so urejene podobno kot železniške obligacije. Rep. komisija je bila upravičena železniške in industrijske obligacije prodati in plačati države-upnice z izkupičkom. Vendar se niti te obligacije niti ne obligacije, ki so bile izdane na temelju londonskega načrta l. 1921, niso plasirale med občinštvom. Za to je bilo več razlogov, n. pr. slab gospodarski in finančni položaj Nemčije ni dajal potrebnega zaupanja, obrestna mera je bila prenizka in pri mobilizaciji teh obligacij so bile težave. Letni prispevki Družbe drž. železnic in nemške industrije se niso uporabljali za obrestovanje in amortizacijo obligacij, ampak so se preko generalnega agenta za reparacijska plačila dostavljali neposredno državam-upnicam.

Družba drž. železnic je razen neposrednih prispevkov v obliki železniških obligacij zavezana prispevati na račun reparacij letno znesek 290 milijonov zl. mark iz donosov prometnega davka. Dejansko pa ta obveznost ni reparacijsko breme državnih železnic, ampak nemške države same. Kajti državne železnice so že pred veljavo Dawesovega načrta ta davek plačevale nemški državi. Po Dawesovem načrtu je donos prometnega davka odtegnjen v prid reparacijam, vendar tako, da ostane državi oni del vplačanega prometnega davka, ki presega znesek 290 milijonov zl. mark.

Vse dajatve Nemčije na račun reparacij se vlagajo o. z. z a r a č u n a v a j o v nemški valuti na račun, ki ga ima generalni agent za rep. plačila pri nemški državni banki. S tem, da nemška vlada tako ravna, izpolnjuje svoje reparacijske obveznosti.

P o r a z d e l i t e v vplačanih reparacij med posamezne države-upnice in p a p r e n o s t e h vrednosti v inozemstvo, to je naloga imenovanega generalnega agenta. V ta namen mu stoji ob strani poseben odbor za prenos vplačanih reparacij (Comité de transfert). Terjatve iz nemških reparacij, ki pripadajo posameznim državam-upnicam, so razdeljene v razne vrste in se poplačujejo po tem vrstnem redu. Da bi pa prenos vplačanih reparacij iz Nemčije v inozemstvo ne ogrožal stabilizacije nemške valute, so predvideni posebni ukrepi (t. zv. varstvo prenosa). Dawesov načrt računa, da se bo polagoma ustalila praksa, po kateri se bo le del vplačanih reparacij prenesel v

inozemstvo, da se bo pa ostala vrednost v raznih oblikah in do gotove meje uporabila v nemškem gospodarstvu.

Izvajanje Dawesovega načrta v prvih štirih letih kaže, da je Nemčija največ plačala v obliki stvarnih dajatev. Toda izkustvo je pokazalo, da višina teh stvarnih dajatev ne sme presegati gotove meje; kajti sicer so v nevarnosti interesi industrije v državah-upnicah, ki vsled tega načina plačevanja reparacij ne dobiva več primernih naročil. Tako je razumljivo, da je vrednost stvarnih dajatev Nemčije začela v petem reparacijskem letu zaostajati za vrednostjo plačil v denarju. Ker pa so se stvarne dajatve zaračunavale v nemških markah, je vsled ravnokar omenjene težnje prenos plačil v nemških markah postal manjši kot prenos plačil v tujih valutah. Odbor za prenos vplačanih reparacij se je zato moral vedno bolj brigati, da na deviznem trgu nakupi za prenos plačil v inozemstvo potrebnih deviz. Na dlani leži, da so vsled tega usihale zaloge deviz nemškega gospodarstva — in s tem sredstva za plačevanje uvoza — ter zaloge deviz nemške državne banke. Vse to sicer ni omajalo stabiliziranega tečaja nemške marke, ker je marka močno zavarovana vsled predpisov bančnega zakona iz l. 1924 in Dawesovega načrta. Pač pa je državna banka bila prisiljena omejiti podeljevanje kreditov in zvišati diskontno mero (v aprilu 1929 na $7\frac{1}{2}\%$).

Da se gospodarski položaj Nemčije ni še bolj poslabšal in da se je olajšal prenos vplačanih reparacij v inozemstvo, k temu so pripomogla inozemska posojila. Dawesovo strokovno mnenje polaga veliko važnost na to, da Nemčija najme posojila v inozemstvu. Ta posojila naj ji služijo kot del rezerv zlata, kot podlaga za obtok bankovcev in za zavarovanje stabilizacije marke. Na drugi strani naj Nemčija izpolni s pomočjo teh posojil svoje neposredne in nujne obveznosti. Tem inozemskim posojilom se ima Nemčija zahvaliti, da se pri njenih trgovinskih bilancah, katerih pasivni saldo za vsa štiri leta izvajanja Dawesovega načrta znaša 5482 milijonov RM, in pa pri prenosu okoli 6 milijard RM v inozemstvo stabilnost nemške valute ni začela majati. Tako se je z najetjem inozemskih posojil in ne s presežkom nemškega gospodarstva omogočil prenos vplačanih reparacij v inozemstvo. Toda na eni strani se je Nemčija pri tem zadolžila, a na drugi strani je ta

sistem »nepravega« prenosa vplačanih reparacij v inozemstvo pokazal, da je potreben zboljšanja.

Z namenom, da bi se stabilizacija nemške valute ohranila, je Nemčija izdala obsežne pravne predpise. Od teh so posebne važnosti oni pravni predpisi, s katerimi se je nemška državna banka temeljito preosnovala. Poseben komisar, Nizozemec, je bil določen, da nadzira izdajo bankovcev. Praksa je dokazala, da so vsi ukrepi za stabilizacijo nemške valute bili popolnoma učinkoviti, da se je preprečila nova inflacija.

Od nadzorstvenih organov je pri izvajanju Dawesovega načrta zavzel jako vplivno moč generalni agent za reparacijska plačila, Amerikanec S. Parker Gilbert. Poleg reparacijske komisije kot zastopnice aa. sil so ostale v veljavi vse druge komisije, postavljene v vers. mir. pogodbi. Vsem komisijam, komisarjem in zaupnikom, ki so bili imenovani v zmislu Dawesovega načrta, pa stoji na čelu omenjeni generalni agent za reparacijska plačila. Slednji je igral izredno važno ulogo s tem, da je vsakega pol leta predložil rep. komisiji posebno poročilo. V teh poročilih je bil zbran obsežen material o izvrševanju Dawesovega načrta in pa o položaju nemških financ in nemškega gospodarstva. Poleg tega je generalni agent za reparacijska plačila v teh poročilih tudi kritično presojal nemško finančno in gospodarsko politiko ter je s tem bistveno pripomogel, da se je v bivših zavezniških državah, zlasti v Združenih državah Sev. Amer., ustvarilo gotovo mnenje o plačilni zmožnosti Nemčije. Radi tega so poročila Parkerja Gilberta odločilno vplivala na nadaljnji razvoj reparacijskega vprašanja.

č) Dobre in slabe strani Dawesovega načrta.

Državam-upnicam je rešitev rep. vprašanja po Dawesovem načrtu omogočila, da je Nemčija reparacije redno plačevala v zdravi valuti in v izmeri, ki je odgovarjala zahtevam aa. sil.

Na drugi strani je Nemčija dosegla važne ugodnosti, ki jih brez privolitve nasprotne stranke ne bi dobila, namreč: prenos vplačanih reparacij se je v prid stabilizaciji nemške valute zavaroval, k reševanju reparacijskega vprašanja so bile pritegnjene in so odslej stalno sodelovale Združene države Sev. Amerike, čete aa. sil so izpraznile Porurje.

Dawesovemu načrtu se je posrečilo zavarovati stabilizacijo nemške valute, ni mu pa uspelo za daljšo dobo zagotoviti

ravnovesje nemškega gospodarstva. Gospodarske nepravilike so po vojni bile bolj ali manj hude v vseh državah. V Nemčiji so gospodarske nepravilike zavzele velik razmah posebno vsled tega, ker so se letni dohodki Nemčije iz inozemstva vsled odstopa kolonij in trgovskega brodovja znatno skrčili. Reparacije pa so celokupno gospodarstvo potisnile v položaj, v katerem mu je pretila vsak čas kriza. Na eni strani je plačevanje reparacij učinkovalo v obliki davkov, pristojbin, tarifov in cen na pogoje proizvodnje in prodaje v vseh panogah nemškega gospodarstva in je končno občutno zadelo življenske prilike vseh plasti nemškega naroda. Na drugi strani pa je pomanjkanje kapitala nujno dovedlo do tega, da je Nemčija bila prisiljena zadolževati se. Do začetka 1929 je Nemčija najela v inozemstvu za okroglo 7 milijard mark dolgoročnih in za okroglo 6 milijard mark kratkoročnih posojil. Od teh se le del porablja za povzdigo gospodarstva. Za obrestovanje in odplačevanje teh dolgov mora Nemčija letno plačati okroglo eno milijardo mark. Da si predočimo, koliko bremen je slonelo na nemškem gospodarstvu v l. 1928, moramo k ravnokar omenjeni eni milijardi mark prišteti 1:2 milijarde mark pasivnega salda iz trgovinske bilance l. 1928. Poleg vsega tega je splošni gospodarski položaj otežkočen še vsled drugih nepravil, kot so n. pr. visoka obrestna mera in velika nezaposlenost delovnih moči.

Pomislekomo, ali bo nemško državno in narodno gospodarstvo še dolgo časa zmoglo prenašati tolikšna bremena reparacij, so se na drugi strani pridružili pomisleki, ali se morejo v države-upnice prenesti reparacijske dajatve, ne da bi se s tem ogrozilo gospodarstvo teh držav-upnic. Francoski finančni strokovnjak Caillaux je po treh letih izvajanja Dawesovega načrta bil mnenja, da gospodarstvo držav-upnic ne dopušča, da se vanje vnese več vrednosti, kot se jih je plačalo v onem trenutku (to je l. 1927), torej tedaj, ko letni obroki reparacijskih dajatev niso dosegli normalne višine 2 in pol milijarde mark (prim. Lippert v Strupp, Wörterbuch III 908).

Vsemu temu je še dodati, da Dawesov načrt ni določil višine reparacijskih bremen Nemčije in tudi ne števila let, v katerih naj se reparacijski dolg odplačuje. Plačila za železniške ter industrijske obligacije in prispevki iz prometnega davka so bili sicer predvideni do l. 1964, toda ni se znalo, kako dolgo se bo plačeval letni obrok, ustanovljen po Dawesovem načrtu.

Normalni letni obrok je bil določen sam na sebi visoko, a bi se na podlagi indeksa blagostanja mogel še občutno zvišati.

Dawesov načrt je imel namen najti začasno rešitev reparacijskega vprašanja, ki naj bi olajšala, brž ko bodo razmere dovolj zrele, popolen in dokončen sporazum v vseh vprašanjih, ki izvirajo iz reparacij ali so sorodna s tem problemom. Vsled poročila generalnega agenta za reparacije v decembru 1928 se je splošno smatralo, da je ta trenutek prišel leta 1929.

4. Youngov načrt.

a) Vprašanje medzavezniških vojnih dolgov.

Da se svetovna vojna finančno likvidira, je bilo treba poleg reparacijskega vprašanja rešiti tudi vprašanje medzavezniških vojnih dolgov. Pri tem gre za vojne dolgove, ki jih imajo nekateri bivši zavezniki napram Angliji, a vsi skupaj napram Združenim državam Sev. Amerike.

Vlada Združenih držav Severne Amerike ni hotela ničesar slišati o delnem ali celo o popolnem odpustu vojnih dolgov. Zato je druga velika upnica iz svetovne vojne, Anglija, poudarila l. 1922 v t. zv. Balfourjevi noti, da Anglija želi doseči od svojih dolžnikov in iz nemških reparacij toliko, da bo mogla s tem poravnati lastne vojne dolgove napram Združenim državam Sev. Amerike. Slednjič so vsi bivši zavezniki, ki so upniki Nemčije, a ki so istočasno sami močno zadolženi, proglasili kot poglavitno načelo svoje reparacijske politike zahtevo, da naj jim Nemčija plača na račun reparacij toliko, da bodo s tem mogli poravnati svoje vojne dolgove napram Združenim državam Sev. Amerike in pokriti stroške za vzpostavitev opustošenih pokrajin. V ta namen so vsi bivši zavezniki s posebnimi pogodbami nanovo uredili (fundirali) svoje vojne dolgove. Vsi vojni dolgovi, ki jih imajo Anglija, Francija, Italija in Belgija napram Združenim državam Sev. Amerike, znašajo po tej novi ureditvi 93 milijard zlatih mark. Njih sedanja vrednost se pri 5% obrestih ceni na 23,5 milijard zlatih mark. Ti vojni dolgovi naj se poplačajo v 62 letih.

Youngov načrt je odplačevanje medzavezniških vojnih dolgov postavil v tesen odnos s plačevanjem nemških reparacij.

b) Izpopolnitev Dawesovega načrta.

Generalni agent za reparacijska plačila Parker Gilbert je v svojem poročilu, ki ga je poslal dne 10. decembra 1927 reparacijski komisiji, poudaril, da se vprašanje reparacij in vprašanje medzavezniških vojnih dolgov ne bosta mogla popolnoma rešiti tako dolgo, dokler finančne obveznosti Nemčije ne bodo v celoti in dokončno določene. Reparacije naj se uredijo tako, da jih bo Nemčija plačevala brez inozemskega nadzorstva in brez varstva za stabilnost valute. Pri tem se mora gledati na interese nemškega gospodarstva, ki pri plačevanju reparacij zahteva red in gotovost.

Pobuda za novo ureditev reparacijskega vprašanja je izšla s strani Nemčije. Nemški državni kancler Herman Müller je med 9. zborovanjem skupščine Zveze narodov v Ženevi jeseni l. 1928 predložil tozadeven predlog zastopnikom petorice velesil. Ker je nova ureditev reparacijskega vprašanja bila v korist tako državam-upnicam kot državi-dolžnici, je bil sporazum hitro dosežen. Dne 16. septembra 1928 je bil podpisan dogovor, da se osnuje odbor neodvisnih finančnih izvedencev. Ta odbor ima nalogo staviti svoje predloge, kako naj se reparacijsko vprašanje v celoti in dokončno reši. Dogovorjeno je bilo v tej zvezi, da se Porenje pred časom izprazni in da se osnuje posebna posredovalna in nadzorstvena komisija.

Se preden se je omenjeni odbor sestal, je v decembru 1928 izšlo poročilo generalnega agenta za reparacijska plačila. Nemci zatrjujejo, da je to poročilo tendenciozno sestavljeno, ker da je plačilna zmožnost Nemčije orisana v ugodnejših barvah, kot je bila v resnici. Iz tega vzroka, se dalje trdi, je nova ureditev reparacijskega vprašanja za Nemčijo neugodna, ker je odbor neodvisnih finančnih izvedencev, ki se je sestal v februarju leta 1929, baš omenjeno poročilo Parkerja Gilberta vzel za podlago, ko je ugotavljal, koliko Nemčija more plačati na račun reparacij.

V odboru neodvisnih finančnih izvedencev so Anglija, Francija, Belgija, Italija, Japonska, Združene države Sev. Amerike in Nemčija bile zastopane vsaka po dveh finančnih izvedencih. Vážnost se je polagala na to, da so ti finančni izvedenci načeloma bili neodvisni v tem pomenu besede, da so se ozirali predvsem na tehnični in ne na politični vidik problema. Da so vsi dobro poznali svoj posel, nam najbolje dokazuje dejstvo, da med

imeni beremo ime najbogatejšega bančnika Amerike Morgana in imena predsednikov državnih bank Anglije, Francije, Nemčije in Belgije. Med udeleženci je šest izvedencev pripadalo odboru, ki je izdelal Dawesov načrt.

Odbor neodvisnih finančnih izvedencev se je sestel v Parizu. Razprave so trajale od 11. februarja do 7. junija 1929. Odboru je predsedoval Amerikanec Owen Young.

Finančni izvedenci so začeli razpravljati o plačilni zmožnosti Nemčije. Toda kmalu se je delo začelo sukati le okoli vprašanja zunanjega ustroja bodočih reparacijskih plačil, namreč okoli tehničnih in organizacijskih vprašanj. Izvedenci so pripoznali, da je znesek letnih obrokov, ki naj ga Nemčija plačuje, zelo odvisen od mehanizma in od oblike plačil. Ustanovljeni so bili pododbori, od katerih se je prvi pečal z vprašanjem prenosa vplačanih reparacij, drugi z mobilizacijo in komercializacijo reparacij, tretji pa z vprašanjem stvarnih dajatev. Owen Young je predlagal, da naj se celotna organizacija reparacijskega vprašanja združi v eni roki, nakar se je izdelal obsežen načrt posebne reparacijske banke.

Težji je bil sporazum v vprašanju, koliko naj znašajo nemške reparacije ter kako in kako dolgo naj se plačujejo. Angleški, francoski, belgijski in italijanski finančni izvedenci so predložili posebno spomenico, nakar so nemški finančni izvedenci stavili protipredloge. Dvakrat je pretilo, da se odbor neodvisnih finančnih izvedencev razide, ne da bi se dosegel sporazum. Ko pa je v začetku maja 1929 amerikanski izvedenec Owen Young predložil svoj načrt, so se mu pridružili vsi ostali finančni izvedenci. V tem načrtu se vladam držažv-upnic predlagajo izvestne spremembe Dawesovega načrta in dopolnitve, ki so se tekom izvajanja Dawesovega načrta izkazale kot neobhodno potrebne.

Dne 7. junija 1929 je bilo izdano in podpisano poročilo odbora neodvisnih finančnih izvedencev, ki se po avtorju imenuje Youngov načrt. (Poročilo odbora neodvisnih finančnih izvedencev je objavil A. Pepy, *Le Plan Young*, Paris 1930, 115—176.)

c) Vsebinsa Youngovega načrta.

a) Letni obroki.

Nemčija se je zavezala plačevati reparacije 59 let in sicer sledečim državam: Franciji, Britanskemu imperiju, Italiji, Bel-

giji, Jugoslaviji, Združenim državam Sev. Amerike, Rumuniji, Portugalski, Japonski, Grčiji in Poljski.

Reparacijsko leto se krije z računskim letom državnega proračuna, ki traja od 1. aprila enega do 31. marca drugega leta.

Od vplačanih letnih obrokov se del porabi v to, da države, ki so upnice iz nemških reparacij, poravnajo svoje vojne dolgove napram Združenim državam Sev. Amerike. Ostali del letnega obroka ostane državam-upnicam samim, da s tem pokrijejo stroške, ki so jih imele pri vzpostavitvi opustošenih pokrajin. Razen tega mora Nemčija 20 let plačevati določen znesek za poslovanje Dawesovega posojila iz l. 1924 in poravnati stroške okupacijske vojske in raznih komisij. S tem, da Nemčija vse to plača, ustreže vsem obveznostim, ki izvirajo zanjo po mirovni pogodbi.

Reparacijska leta so razdeljena v dve dobi: dobo prvih 37 reparacijskih let in dobo zadnjih 22 reparacijskih let.

Prvi letni obrok v znesku 742·8 milijonov mark (RM) je določen le za prehodno dobo sedmih mesecev, od 1. septembra 1929 do 31. marca 1930. Od drugega reparacijskega leta, ko letni obrok znaša 1707·9 milijonov RM, pa do 37. reparacijskega leta (l. 1965/66), ko je letni obrok najvišji in sicer 2428·8 milijonov RM, višina letnih obrokov stalno narašča. V tej dobi prvih 37 reparacijskih let letni obrok znaša povprečno 1988·8 milijonov RM. V dobi zadnjih 22 reparacijskih let letni obroki padajo od 1607·7 milijonov RM v 38. reparacijskem letu na 897·8 milijonov RM v 59. reparacijskem letu (l. 1987/88).

Če se vsi letni obroki, določeni v Youngovem načrtu, seštejejo, dobimo znesek 113·9 milijard RM. Sedanja vrednost teh letnih obrokov, zračunana z $5\frac{1}{2}\%$ diskontom se ceni na 33·87 milijard RM. Odkar velja versailleska mirovna pogodba pa do izvrševanja Youngovega načrta je Nemčija plačala na račun reparacij 18 milijard RM.

Po Dawesovem načrtu je redni letni obrok od 5. reparacijskega leta dalje bil določen na 2500 milijonov zlatih mark. Vsled dodatkov na podlagi indeksa blagostanja pa bi se ta stalni letni obrok mogel še občutno zvišati. Po Youngovem načrtu se letni obroki sicer spreminjajo, vendar najvišji je določen za reparacijsko leto 1965/66 na 2428·8 milijonov RM. Iz tega je razvidno, da se je reparacijski dolg Nemčije znatno znižal.

Večji del vplačanih reparacij se bo uporabil za poravnavo vojnih dolgov, ki jih imajo bivši zavezniki napram Združenim državam Sev. Amerike. Youngov načrt sicer ne ustvarja pravne vezi med nemškim reparacijskim dolgom in medzavezniškimi vojnimi dolgovi. Taka pravna vez more nastati le s pristankom upnika, na kar pa Združene države Sev. Amerike, ki so upnica vseh bivših zaveznikov v svetovni vojni, niso bile voljne pristati. Pač pa Youngov načrt ustanavlja dejansko vez s tem, da odplačevanje medzavezniških dolgov spravlja v tesno odvisnost od plačevanja nemških reparacij. Prvikrat se je posrečilo bivšim zaveznikom — posebno Francija si je prizadevala doseči ta odnos —, da se je Nemčija zavezala plačati vsako leto poleg drugega tudi znesek, ki ga bivši zavezniki, sedaj upniki Nemčije, dolgujejo Združenim državam Sev. Amerike. Vsled tega bodo vse države-dolžnice prekomorske velesile stremele za tem, da bo Nemčija redno plačevala reparacije. To je važno posebno tudi radi tega, ker so bivši zavezniki bili dosedaj često needini v vprašanju nemških reparacij. Razen tega bosta tudi vlada in narod Združenih držav Sev. Amerike interesirana na tem, da se bo dolg po Youngovem načrtu redno plačeval. Dejanska vez med reparacijskim dolgom Nemčije in med medzavezniškimi vojnimi dolgovi se prikazuje v tem, da je število letnih obrokov obojnih dolgov isto in da se t. zv. odložljivi del letnega obroka nemških reparacij spreminja vzporedno z letnimi obroki, ki so določeni za odplačevanje medzavezniških vojnih dolgov. Zadnjih sedem reparacijskih let se letni obroki nemških reparacij celo popolnoma krijejo z letnimi obroki, ki so določeni za odplačevanje medzavezniških vojnih dolgov. Dejanska vez obojnih dolgov je razvidna dalje tudi iz tega, da je odlog plačila medzavezniških vojnih dolgov urejen podobno kot velja za nemške reparacije. Youngov načrt istotako določa, kako vpliva znižanje medzavezniških vojnih dolgov na znižanje nemškega reparacijskega dolga.

Po odbitku zneska, ki je določen vsako leto za poravnavo medzavezniških vojnih dolgov, preostane od letnega obroka nemških reparacij neki znesek, ki pripade državam-upnicam nemških reparacij. Ta znesek je namenjen za poravnavo stroškov, ki so jih bivši zavezniki imeli pri vzpostavitvi opustošenih pokrajin. Vrednost tega deleža držav-upnic pri nemških repa-

racijah se v dobi prvih 37 reparacijskih let giblje med 642·8 in 855·3 milijona RM. Od vklj. 38. do vklj. 52. reparacijskega leta pa znaša ta delež držav-upnic le 40·8 milijona RM, ki pa v celoti pripade Združenim državam kot njih delež pri nemških reparacijah.

Delež Jugoslavije znaša v drugem reparacijskem letu 72·1 milijona RM in narašča do reparacijskega leta 1965/66, ko doseže vrednost 106 milijonov RM. V dobi prvih 37 reparacijskih let dobi Jugoslavija vsako leto povprečno 84 milijonov RM. Od reparacijskega leta 1966/67 do 1972/73 vključno je delež Jugoslavije določen vsako leto na 22·7 milijona RM, od tedaj dalje pa do konca (reparacijsko leto 1987/88) 22·6 milijona RM. Nemčija je upravičena plačati reparacije v obliki stvarnih dajatev le še tekom prvih deset reparacijskih let. Pri tem je dogovorjeno, da Jugoslavija prejme tekom prvih desetih reparacijskih let na račun reparacij stvarnih dajatev v vrednosti 262 milijonov RM.

Vse nemške reparacije, plačane v dobi zadnjih 22 reparacijskih let, to je v letih 1966 do 1988, se bodo dodelile vladi Združenih držav Sev. Amerike. Kajti od letnih obrokov nemških reparacij plačanih od 38. do 52. reparacijskega leta (1966/67 do 1980/81) pripade vladi Združenih držav Sev. Amerike stalen znesek 40·8 milijona RM kot njen reparacijski delež, dočim ves ostali del letnih obrokov nemških reparacij v teh letih pripade omenjeni vladi v obliki plačila medzavezniških vojnih dolgov. Od reparacijskega leta 1981/82 do 1987/88 pa se celotni znesek letnih obrokov vplačanih nemških reparacij izroči prekomorski velesili na račun medzavezniških vojnih dolgov.

Kot znano, je vlada Združenih držav Sev. Amerike med svetovno vojno razpisala notranja posojila, da je mogla voditi vojno in dati zaveznikom posojila. V Youngovem načrtu je največji del vplačanih nemških reparacij določen za kritje medzavezniških vojnih dolgov. Iz tega se lahko zaključi, da se bo velika večina denarja, ki ga bodo Nemci v 59 letih plačali na račun reparacij, končno stekla v žepu onih Amerikancev, ki so med svetovno vojno podpisali notranja državna posojila.

β) Oblika in jamstva reparacijskih plačil.

Letni obroki reparacij se v dobi prvih 37 reparacijskih let krijejo večji del s prispevki nemškega državnega proračuna, deloma pa s prispevki Družbe nemških državnih železnic. V dobi zadnjih 22 reparacijskih let se reparacije plačujejo le iz državnega proračuna. Novi načrt se razlikuje od Dawesovega načrta v tem, da industrija in prometni davek Nemčije več ne prispevata k reparacijskim dajatvam.

Družba nemških državnih železnic mora Banki za mednarodna plačila izročiti posebno listino, v kateri se Družba zaveže, da bo letno plačevala na račun reparacij znesek 660 milijonov RM. Družba državnih železnic izroči ta znesek vsako leto v določenem roku nemški vladi, ki ga v tuji valuti plača omejeni banki.

Prispevek državnega proračuna ni določen za vsako leto enako, kot je bil po Dawesovem načrtu. Vendar pa so vsi prispevki državnega proračuna točno določeni za ves čas plačevanja reparacij. Ker se višina letnih obrokov reparacij v dobi prvih 37 reparacijskih let spreminja in ker ves ta čas prispevek Družbe državnih železnic ostane enak (letno 660 milijonov RM), je nujno, da se z višino letnih obrokov reparacij zvišuje prispevek državnega proračuna. Povprečno se prispevek državnega proračuna letno zvišuje za 24 milijonov RM, to je 0.24% proračunskih dohodkov Nemčije. Proračunski dohodki Nemčije pa naraščajo v veliko večjem obsegu, kot se večja prispevek državnega proračuna. Tako so se v letih 1925 do 1930 proračunski dohodki Nemčije povečali za 25.3%. Na podlagi tega izkustva je odbor neodvisnih finančnih izvedencev v svojem poročilu primerjal oba poviška in ugotovil, da se bo povišek prispevka državnega proračuna lahko pokrtil, ne da bi bilo treba zato povišati davke.

Nemčija mora vsak mesec plačati del določenega letnega obroka pri posebni banki (Banka za mednarodna plačila) in sicer na poseben račun (*compte de trust des annuités*), za vsako plačilo se Nemčiji izda prejemno potrdilo. Izjema velja za Združene države Sev. Amerike, ki so dne 28. decembra 1929 sklenile z Nemčijo poseben dogovor, po katerem je Nemčija zavezana pla-

čati Združenim državam Sev. Amerike dolžni znesek reparacij neposredno brez posredovanja Banke za mednarodna plačila.

Po Youngovem načrtu se odpravijo vsa poroštva, zastave, obremenitve in nadzorstva, ki so bila doslej postavljena za izpopolnjevanje reparacijskih obveznosti. V bodoče naj bo dovoljno jamstvo to, da je nemška vlada slovesno obljubila izpolniti reparacijske obveznosti. To načelo se je dejansko izvedlo razen nekaj izjem. Tako morajo dohodki, ki jih je Nemčija zastavila podpisnikom Dawesovega posojila l. 1924, še nadalje ostati zastavljeni. Novo je le to, da je uvedena posebna negativna zastava (gage négatif). Nemčija se namreč zaveže, da z gotovimi dohodki, vpisanimi v proračun, ne bo razpolagala v drug namen, nego da plača reparacije. Z odpravo številnih jamstev so bile odstranjene mnoge ovire za razvoj nemškega gospodarstva. Poleg tega imajo te določbe velik političen pomen, ker se odkrito izraža zaupanje v dano besedo Nemčije.

γ) Odlog prenosa in odlog plačila reparacij.

Letni obroki reparacij se dele na dva dela. Prvi del letnega obroka je t. zv. odložljivi del (fraction conditionnelle ou différable), ker se njega plačevanje Nemčiji more odložiti. Drugi del letnega obroka je t. zv. neodložljivi del (fraction inconditionnelle ou non différable), ker Nemčija nima pravice zahtevati, da se njega plačevanje odloži, ampak ga mora redno v predpisanem roku plačati. Dočim se višina odložljivega dela letnega obroka reparacij stalno menja, je neodložljivi del vedno enak in znaša letno 612 milijonov RM (torej nekoliko manj kot letni prispevek Družbe nemških državnih železnic).

S to delitvijo so finančni izvedenci imeli namen, Nemčiji v primeru stiske za trenutek olajšati reparacijski dolg s tem, da se plačilo kakor tudi prenos dela letnega obroka za gotovo dobo odloži. Finančni izvedenci v svojem poročilu izrecno poudarjajo, da se z delitvijo letnega obroka na dva dela ni mislilo dvomiti, ali Nemčija more plačati in prenesti plačilo celotnega letnega obroka ali ne. Treba je poudariti, pravi poročilo dalje, da je znesek predlaganega letnega obroka, ki daleč zaostaja za potrebami, navedenimi od držav-upnic, tolikšen, da ga je Nemčija zmožna plačati in prenesti v države-upnice.

Nemčija je odgovorna tako za plačilo kot za prenos vplačanih reparacij. Zato mora odslej plačevati v i n o z e m s k i

valuti. Da pa se stabilizacija nemške valute pri preračunavanju reparacijskih plačil iz mark na inozemske valute zaščiti, je predvideno, da se prenos kakor tudi plačilo dela letnih obrokov, t. zv. odložljivega dela, more odložiti.

Nemčija je upravičena vsak čas, potem ko je to naznanila 90 dni prej, odložiti prenos odložljivega dela letnega obroka, ki ga je plačala, in sicer največ za dobo dveh let. Vendar se prenos ne more dovoliti naenkrat za več kot za dva letna obroka. Med tem časom, ko je prenos vplačanih reparacijskih zneskov odložen, mora Nemčija dalje plačevati v nemških markah. Ta plačila pa se vračunavajo v vrednost stvarnih dajatev, ki jih Nemčija dobavi državam-upnicam, ali pa se nalože v nemška podjetja, ker sicer mora Nemčija od njih dajati določene obresti.

Razen odloga prenosa se more dovoliti tudi odlog plačila reparacij. Dovoliti pa se more odlog plačila le ene polovice letnega obroka, in sicer za dobo enega leta.

Nemčija je upravičena plačevati reparacije v obliki stvarnih dajatev le še deset let. Tu je pripomniti, da se zneski, ki se plačajo na podlagi angleškega in francoskega Recovery Acts (predvideno l. 1921 v londonskem plačilnem načrtu) odslej vtevajo v stvarne dajatve Nemčije. Pogosten odlog prenosa ali plačila pa more povzročiti, da se bodo stvarne dajatve na račun reparacij dopuščale tudi po preteku prvih desetih reparacijskih let.

Banka za mednarodna plačila je vsled t. zv. revizijske klavzule Youngovega načrta upravičena, da skliče poseben posvetovalni odbor. To pa se more zgoditi le iz dveh razlogov: 1. če je Nemčija naznanila, da bo odložila prenos vplačanih reparacij na kasnejši čas; 2. če nemška vlada kadarkoli izjavi, da je v dobri veri prišla do zaključka, da bi valuta in gospodarsko življenje Nemčije vsled prenosa odložljivega letnega obroka mogla priti v resno nevarnost. Posvetovalni odbor naj preišče vse okoliščine, ki so dovedle do danega stanja, in naj vladam držav-upnic in Banki za mednarodna plačila predlaga, kaj naj se v danem primeru ukrene, da se izvede Youngov načrt. Države-upnice in Banka za mednarodna plačila nato odločijo, vendar tako, da Nemčije ne pritegnejo k sodelovanju.

Kot že poudarjeno, ima Nemčija pravico do odloga prenosa in plačila le glede odložljivega dela letnega obroka. Drugi, ne-

odložljivi del letnega obroka (612 milijonov RM) mora Nemčija redno v predpisanem roku plačati in ni mogoče odložiti ne plačila in ne prenosa plačila tega dela letnega obroka.

δ) *Mobilizacija in komercializacija nemških reparacij.*

Mobilizacija reparacij obstoji v tem, da se na denarnih trgih izdajo obligacije, s katerimi naj bi se neodložljivi del letnih obrokov (po 612 milijonov RM na leto) kapitaliziral. Zamisel mobilizirati nemški reparacijski dolg ni nov. Že pri sklepanju versailleske mirovne pogodbe in nato celo povojno dobo so zavezniki mislili na tako možnost plačevanja reparacij. Vendar se je ta misel uresničila šele z Youngovim načrtom.

Zasebniki in banke posameznih držav-upnic podpišejo omenjene obligacije. Vsled tega one države-upnice, v katerih se obligacije izdajo, prejmejo namesto bodočih neodložljivih delov letnih obrokov takoj denar. Reparacijski dolg Nemčije zgubi svoj politični značaj. Kajti pravno je ta dolg sedaj nov dolg in sicer navaden komercialni dolg, ki ga Nemčija dolguje zasebnikom in bankam, ki so podpisale izdane obligacije (t. zv. komercializacija reparacijskega dolga). Nemčija je obvezana redno plačevati obresti in amortizacijo izdanih obligacij. To se bo vršilo tako, da bo Banka za mednarodna plačila, ki vodi vse posle, združene z mobilizacijo reparacij, vse zneske neodložljivih delov letnih obrokov, ki jih bo redno prejemale od Nemčije, razdelila med imetnike obligacij.

Za Nemčijo obstoji slaba stran mobilizacije reparacij v tem, da mora Nemčija dokončno in brez preklica plačati in prenesti po Banki za mednarodna plačila omenjene denarne zneske na zasebnike-podpisnike obligacij. Kajti v primeru, da bi reparacije še nadalje predstavljale političen dolg, bi Nemčija mogla upati, da se ji dolg zniža.

Ako Nemčija preneha plačevati neodložljivi del letnih obrokov, to ne pomeni le političen spor med dvema ali več državami, ampak finančno katastrofo. Zato mora Nemčija vestno izpolnjevati svojo reparacijsko obveznost, ako hoče, da si ohrani kredit. Mednarodna praksa kaže, da država, ki ne izpolni svojih trgovskih obveznosti, neprimeroma več škoduje svojemu kreditu kakor država, ki prekrši obveznost političnega značaja. Finančni izvedenci so imeli namen spremeniti ustroj reparacijskih obveznosti baš na ta način, da bi država-dolžnica

sama imela največji interes na tem, da točno izpolnjuje prevzete obveznosti. To je poglavitni zamisel, na katerem temelji Youngov načrt.

Nemčija že vnaprej pristane na to, da se izdajo omenjene obligacije, in se zaveže smatrati to finančno opravilo za svojo mednarodno obveznost v finančnem pomenu besede. Vendar ima pravico, da odkupi z eskontom $5\frac{1}{2}\%$ letne obroke, ki še niso mobilizirani.

Mobilizacija nemških reparacij je v veliko korist držav-upnic. S tem, da se izdajo omenjene obligacije, dobe te države takoj v roke velik del reparacijskega zneska, s katerim lahko takoj krijejo precejšen del stroškov za vzpostavitev opustošenih pokrajin. V mobilizaciji je dalje podana garancija, da bo Nemčija plačala neodložljivi del letnega obroka reparacij.

Izmed držav-upnic je največ pokrajin bilo opustošenih Franciji. Youngov načrt zato daje Franciji veliko prednost pri mobilizaciji reparacijskega dolga. Določeno je, da od 612 milijonov RM, kolikor znaša neodložljivi del reparacijskega letnega obroka, Francija dobi letno 500 milijonov RM ali $81\cdot7\%$. Jugoslavija dobi letno 6 milijonov RM ali $0\cdot98\%$ neodložljivega dela letnih obrokov. Ker pa bi ostalim državam-upnicam mogle nastati neprilike pri odlogu prenosa odložljivega dela letnega obroka, se je Francija zavezala ustanoviti poseben garancijski fond v znesku 500 milijonov RM v tujih valutah, ki naj s'luži za olajšanje prenosa vplačanih reparacij.

e) Banka za mednarodna plačila.

Do Youngovega načrta se je reparacijsko vprašanje reševalo le po političnih vidikih. Odbor neodvisnih finančnih izvedencev, ki je predložil Youngov načrt, pa je v svojem poročilu poudaril, da je načrt, v celoti in dokončno rešiti reparacijsko vprašanje, v prvi vrsti finančnega značaja. Od trenutka, ko se določeni letni obrok reparacij plača, pa do trenutka, ko se vplačani denar razdeli med države-upnice, je cela vrsta bančnih poslov. Te posle naj vodi posebna ustanova trgovskega in finančnega značaja. Vsled tega je nujno, da se ukine obstoječa politična kontrola, in sicer ne samo ona, ki je bila ustanovljena v Dawesovem načrtu (generalni agent za reparacijska plačila, zaupniki in zastopniki v upravnih organih državne banke, Družbe državnih železnic in banke za industrijske obligacije), ampak

ukine naj se tudi reparacijska komisija, ustanovljena v vers. mirovni pogodbi.

Vse te posle odslej upravlja Banka za mednarodna plačila (Banque de règlements internationaux). Ta banka ima dvoje vrst poslov: 1. posle, ki so neposredno v zvezi z reparacijami, to je sprejem, uprava, razdelitev, komercializacija in mobilizacija reparacij, dobava stvarnih dajatev; 2. posle, ki so z reparacijami le v posredni zvezi, kot pospeševanje reparacijskih plačil v obliki stvarnih dajatev, pospeševanje izvozne in svetovne trgovine ter podeljevanje kreditov.

Banka za mednarodna plačila je ustanova mednarodnega javnega značaja, ker so njena pravila bila sprejeta v obliki mednarodne pogodbe in sicer kot dodatek k Youngovem načrtu. Ona je skupni in edini pooblaščenec upniških vlad, da sprejema, upravlja in razdeljuje zneske, ki jih je Nemčija dolžna plačati na račun reparacij. Vsled tega ta banka tvori temelj novi ureditvi reparacijskega vprašanja.

Sedež banke je v Bazlu. Švicarska zvezna vlada ji je odobrila gotove olajšave fiskalnega in juridičnega značaja.

Iz organizacije banke je razviden veliki vpliv, ki ga izvajajo pri ustanovitvi in upravi te banke centralne emisijske banke sedmorice držav, zastopanih v odboru neodvisnih finančnih izvedencev, ki je izdelal Youngov načrt. Radi tega se banka prikazuje kot vrhovni stalni odbor narodnih emisijskih bank. Kajti te banke bodo posredovale pri naložitvi delniške glavnice, izvrševale bodo po razmerju števila delnic, prvotno izdanih v posameznih državah, glasovalno pravico namesto delničarjev in imele bodo odločilni vpliv na ravnateljstvo nove mednarodne banke.

Banka za mednarodna plačila bo imela na razpolago velika finančna sredstva. Delniška glavnica je določena na 500 milijonov švicarskih frankov in obstoja iz 200.000 delnic po 2500 švic. frankov nominale. Od tega se izroči v podpis emisijskim bankam sedmorice držav-ustanoviteljic vsaki po 16.000 delnic. Emisijske banke niso zavezane ponuditi teh delnic občinstvu v podpis. V Združenih državah Sev. Amerike in na Japonskem se je pripadajoči del delnic izročil velebankam, v Nemčiji pa državni banki, kjer se bodo delnice shranile. Nasprotno so se v Angliji, Italiji, Franciji in v Belgiji delnice ponudile v podpis javnosti. Zanimivo je, da je povpraševanje po njih bilo veliko.

Tako se je v Franciji še pred 20. majem 1930, ko se je podpisovanje pričelo, za 16.000 delnic potegovalo okoli 100.000 zasebnikov in družb (prim. *Le Temps* z dne 19. maja 1930). Druga in nadaljnje izdaje delnic se bodo vršile na denarnih trgih v Švici, na Švedskem in Holandskem ali v onih emisijskih bankah, ki bodo to predlagale.

Posamezne države morejo naložiti pri Banki za mednarodna plačila denarne zaloge, ki bodo kot pomožna glavnica deležne dobička. Nekaterne denarne zaloge so obvezne, kot n. pr. garancijski fond 500 milijonov RM, ustanovljen od Francije, vloga Nemčije v znesku 100 milijonov RM i. dr. V banko se bo letno vplačevala vrednost za okroglo štiri milijarde današnjih francoskih frankov, a po tej banki se bo tekom 50 let stalno vsako leto prenašalo po več desetih milijard franc. frankov. Vendar je inflacija kredita izključena, ker banka nima pravice izdajati bankovce.

O tem, kako naj se razdeljuje čisti dobiček, veljajo podrobni predpisi. Del čistega dobička banke gre v poseben sklad, iz katerega naj se Nemčiji olajša plačevanje letnih obrokov tekom zadnjih 22 reparacijskih let.

Posebne važnosti je, da se uredi prenos vplačanih reparacij v države-upnice. Banka bo imela nalogo, da vplačane nemške marke zamenja v dolarje, franke itd. Ker so med člani upravnega sveta zastopniki svetovnih emisijskih bank, ki so vedno obveščeni, s kolikimi in katerimi devizami razpolagajo njih banke, ni nevarnosti, da bi banka z nakupom tujih deviz povzročila padec ene ali dvig druge valute. Na deviznem trgu se bo tako skušalo ohraniti ravnotežje, kar bo mnogo pripomoglo k stabilizaciji evropskega denarstva. Ta banka se smatra za »clearing house« velikih emisijskih bank. Od te banke se dalje pričakuje, da bo stabilizirala kupno moč zlata. Po mnenju vplivnih finančnikov in narodnih gospodarjev bo banka bistveno pripomogla, da se v Evropi preboli stiska, ki je nastala vsled pomanjkanja oddajnih trgov, posebno za industrijske izdelke. Banka bi posredovala, da se onim državam vzhodne in južne Evrope, ki se predvsem bavijo s poljedelstvom, da ceneno posojilo za nabavo strojev, za zidanje cest in železnic in v druge produktivne svrhe. Vsled zvišane proizvodnje bi poljedelskemu delu Evrope bilo omogočeno kupiti več industrijskih proizvodov. Industrijski del Evrope bi na ta način dobil trg

za oddajo svojih proizvodov, ki bi se še večal in omogočil zaposlitev milijonov brezposelnih (prim. aktualno knjigo Francis Delaisi, *Les Deux Europe*, Paris, 1930). Banka za mednarodna plačila bi na ta način ne bila le bistvena ustanova Youngovega načrta, ampak bi mogla mnogo prispevati h gospodarskemu dvigu in osamosvojitvi Evrope. Zbližanje držav Evrope na gospodarskem polju bi olajšalo uresničiti veliki zamisel, da se ustanove *Združene države Evrope*.

č) Mednarodna konferenca v Haagu.

Youngov načrt je sprva predstavljal le mnenja in priporočila, ki so jih neodvisni finančni izvedenci dali reparacijski komisiji in državam-upnicam, da naj se reparacijsko vprašanje reši v tem zmislu. Youngov načrt z dne 7. junija 1929 je obsegal mnogo vprašanj, ki jih je bilo treba kasneje dokončno urediti, n. pr. način poslovanja Banke za mednarodna plačila in likvidacije t. zv. vzhodnih reparacij. Šele na obeh zasedanjih haaške konference l. 1929-30 so države-upnice in Nemčija sprejele z nekajimi spremembami in dopolnitvami načrt, ki ga je predložil odbor neodvisnih finančnih izvedencev.

Prvo zasedanje konference v Haagu je trajalo od 6. do 31. avgusta 1929. Konferenca je bila sklicana z namenom, da se na podlagi predloga odbora neodvisnih finančnih izvedencev reši reparacijsko vprašanje kakor tudi vsa vprašanja, ki so v zvezi s svetovno vojno in ki so do tedaj ostala nerešena. Na dnevnem redu je bila dalje predčasna izpraznitev Porenja in ustanovitev posredovalne in nadzorstvene komisije.

Vsled predloga rešiti reparacijsko vprašanje v zmislu Youngovega načrta je konferenca bila predvsem finančnega značaja. Vendar pa je haaška konferenca bila tudi velike politične važnosti. Nemčija je namreč svoj pristanek na novo rešitev reparacijskega vprašanja vezala na pogoj, da francoska vojska takoj zapusti levi renski breg, kjer je po vers. mir. pogodbi bila upravičena ostati do l. 1935.

Poleg Nemčije so se konference udeležile ostale države, ki so podpisale ženevsko deklaracijo z dne 16. septembra 1928 in ki so se smatrale za države, ki so povabile druge: Francija, Belgija, Vel. Britanija, Italija in Japonska. Konference so se dalje udeležile države, ki so bile povabljene: Češkoslo-

vaška, Poljska, Jugoslavija, Rumunija, Grčija in Portugalska. Združene države Sev. Amerike so odposlale posebnega opazovalca.

Da se delo olajša, sta bila na konferenci ustanovljena dva odseka: politični odsek in finančni odsek.

Politični odsek se je tekom meseca avgusta 1929 zedinil v vprašanju izpraznitve levega renskega brega in glede členov 42 in 43 vers. mir. pogodbe, ki govorita o demilitarizaciji Porenja in o morebitni prekršitvi teh določb. V noti z dne 30. avgusta so se Francija, Belgija in Vel. Britanija zavezale napram Nemčiji, da se bo Porenje izpraznilo najkasneje do 30. junija 1930. Določili so se podrobni predpisi upravne in finančne narave, ki se nanašajo na izpraznitev. V posebnem dogovoru z istega dne so se omenjene štiri države sporazumele, da naj se vsi spori, ki nastanejo pri izvajanju členov 42 in 43 vers. mir. pogodbe, predložijo v rešitev stalni nemško-francoski oziroma nemško-belgijski posredovalni komisiji, ki sta bili ustanovljeni z znanimi dogovori v Locarnu.

Finančni odsek je imel nalogo zediniti se glede novega Youngovega načrta. Vendar je še v živem spominu, kako je delovanje tega odseka bilo začasno ovirano. Kajti potem, ko je nemška vlada že 22. junija 1929 sprejela Youngov načrt kot temelj za razgovor na bodoči haaški konferenci, je na konferenci sami nepričakovano nastal spor med zastopniki držav-upnic radi številčnega razmerja, po katerem naj se od Nemčije vplačane reparacije razdele med nje.

Dočim bi sedanja vrednost letnih obrokov nemških reparacij po Dawesovem načrtu znesla 50 milijard RM, bi bila po Youngovem načrtu le 33.87 milijard RM. Ker bi se po Youngovem načrtu Nemčiji popustil reparacijski dolg za okroglo eno tretjino sedanje vrednosti, je bilo treba državam-upnicam pripadajoče deleže reparacij primerno znižati. Finančni izvedenci so pri tem predlagali, naj se sprememba že l. 1920 v Spa določenih deležev izvrši na ta način, da se pri tem posebno ozira na države, ki so mnogo pretrpele v svetovni vojni (Belgija, Francija, Italija). S to razdelitvijo pa so se Vel. Britanija in male države-upnice čutile prikrajšane v svojih pravicah in terjatvah. Proti tej razdelitvi je posebno nastopil zastopnik Vel. Britanije in njen finančni minister Snowden. Po dveh tednih ostrega boja, v katerem je često grozilo, da se konferenca

brez uspeha razide, je končno Vel. Britanija uspela, ker je večji del onega, kar je imela izgubiti vsled nove razdelitve, pokrila z večjimi deleži iz zadnjih vplačil po Dawesovem načrtu kakor tudi s presežki neodložljivih letnih obrokov po Youngovem načrtu.

Da pa tudi male države-upnice pridejo na svoj račun, so države Male antante (Češkoslovaška, Rumunija, Jugoslavija), Grčija in Poljska takoj v začetku zasedanja na posebno pobudo češkoslovaškega zunanjega ministra Beneša poudarile, da pristanejo na znižanje nemških reparacij in da sploh sprejmejo Youngov načrt le pod pogojem, da se to pot reši celotni kompleks finančnih pravic in obveznosti, ki izvirajo zanje iz mirovnih pogodb sklenjenih z Avstrijo, Ogrsko in Bolgarijo. V tej zvezi je bilo mišljeno, da se rešijo vprašanja državnih posestev, osvobodilnega dolga nasledstvenih držav in optantsko vprašanje. Vodilni krogi so prišli do spoznanja, da je treba stremeti za popolno finančno in gospodarsko likvidacijo svetovne vojne. Tako je prišlo, da se je sklenilo urediti ne samo nemške, ampak tudi t. zv. vzhodne reparacije.

Prvo zasedanje haaške konference ni dovedlo do zaželenih uspehov, posebno ker se je radi rednega zborovanja skupščine Zveze narodov v prvi polovici septembra moralo pred časom zaključiti. Podpisana sta bila dva mednarodna dogovora glede izpraznitve Porenja in glede posredovalnih komisij, ki sta bila, kot rečeno, sad dela v političnem odseku. Finančni odsek je žel le delen uspeh. Dne 31. avgusta 1929 je bil podpisan sklepni zapisnik in štiri priloge, s katerimi se je Youngov načrt v načelu sprejel (tekst natisnil Pepy, o. c. str. 177 do 183). Zastopniki držav so od finančnih izvedencev predloženi načrt nekoliko spremenili. Dobava stvarnih dajatev se je uredila tako, da se je odpomoglo premogovni krizi v Angliji. Ugodilo se je tudi želji Anglije glede porazdelitve reparacijskih plačil. Neodložljivi del letnega obroka, ki je bil predlagan na 660 milijonov RM, kolikor znaša letni prispevek Družbe državnih železnic, je bil znižan na 612 milijonov RM.

Konferenca je določila več pripravljalnih odsekov: odsek za bodoče postopanje pri stvarnih dajatvah, odsek za vzhodne reparacije, odsek, ki naj sestavi sklepni zapisnik k Youngovemu načrtu, odsek za likvidacijo preteklosti in za prehod od Dawesovega načrta k uveljavljanju Youngovega, odsek za

spremembo onih nemških zakonov, ki so bili izdani v zmislu Dawesovega načrta, odsek za organizacijo Banke za mednarodna plačila. Sklenjeno je bilo, da se konferenca zopet sestane, brž ko bodo imenovani odseki končali svoje delo.

Drugo zasedanje mednarodne konference v Haagu od dne 3. do 21. januarja 1930. — Odseki, ki so bili ustanovljeni na prvem zasedanju haaške konference, so predložili uspehe svojega dela predsedniku haaške konference, ministrskemu predsedniku Belgije H. Yaspardu, na kar je slednji sklical dne 3. januarja 1930 haaško konferenco na drugo zasedanje. Poleg držav, ki so se udeležile prvega zasedanja, so to pot poslali svoje zastopnike še Irska, Kanada, Južna Afrika, Indija, Avstralija, Nova Zelandija, in sicer radi likvidacije nemškega imetja v teh državah. Ker je odsek za organizacijo Banke za mednarodna plačila predlagal, da naj bo sedež te banke v Bazlu, je na konferenco bila povabljena tudi Švica. Zastopniki Avstrije, Ogrske in Bolgarije so sodelovali le pri onih vprašanjih, ki so se tikala teh držav.

V nasprotju s prvim je drugo zasedanje haaške konference bilo skrbno pripravljeno.

Na konferenci in v zvezi s to konferenco je bilo podpisanih 39 mednarodnih pogodb, dogovorov, sporazumov in sl. o nemških in vzhodnih reparacijah, o Banki za mednarodna plačila, o medzavezniških, vojnih in osvobodilnih dolgovih, o prehodnih določbah, o nemških markah, izdanih v Belgiji, in o nemškem imetju v določenih inozemskih državah.

Najvažnejši med temi dogovori je oni, s katerim se je sprejel t. zv. Youngov načrt oziroma novi načrt (Le »Nouveau Plan«), kakor se ta načrt sam imenuje v omenjenem dogovoru (natisnjen v L'Europe Nouvelle od 22. februarja 1930, 13. leto, števil. 628). Novi načrt naj ima vzvratno moč od dne 1. septembra 1929 dalje.

Predno pa so se podpisniki dokončno zedinili o besedilu tako važnega dogovora, je bilo treba rešiti mnogo podrobnih in tehničnih vprašanj. Z nemške strani so se stavile ovire, ko je šlo za vprašanje udeležbe nemške državne banke pri ustanovni glavnici kakor sploh za vprašanje bodočega sodelovanja Nemčije pri Banki za mednarodna plačila, dalje v vprašanju, v katerem roku se naj deli letnega obroka plačujejo (končno so se zedinili na 15. dan vsakega meseca), in slednjič glede

odloga plačila, ako Nemčija ne bi mogla več plačati dolžnih reparacij. Kot na prvem zasedanju haaške konference nastop Snowdena, tako je na drugem zasedanju bil značilen nastop predsednika nemške državne banke dr. Schachta. Vendar je v omenjenih vprašanjih Nemčija končno sprejela zahteve držav-upnic. Dobava stvarnih dajatev je bila jako skrčena in omejena na dobo 10 let.

Eno najvažnejših vprašanj, ki se je tedaj obravnavalo, je bilo vprašanje sankcije, to je, katera pravna posledica je predvidena za primer, da bi Nemčija prenehala plačevati dolžne reparacije. To vprašanje se je v Haagu rešilo v duhu mednarodne politike miru, ki zahteva, da se spor poravnava mirnim potom v duhu pravičnosti, in ki ne dopušča, da v mednarodnih sporih odloča pest močnejšega. Kot smo zgoraj omenili, je v zmislu §§ 17 in 18 druge priloge osmega oddelka vers. mir. pogodbe reparacijska komisija bila upravičena ugotoviti v danem primeru, da je Nemčija prekršila svojo reparacijsko obveznost. Vlade držav-upnic so na podlagi te ugotovitve imele pravico uporabiti vsa sredstva, ki bi se jim zdela primerna, da se njihovim zahtevam ugotovi. Na podlagi teh določb ves. mir. pogodbe je l. 1923 francoska vojska zasedla Porurje. Čl. 430 vers. mir. pogodbe govori na splošno o prekršitvi reparacijskih obveznosti. V zmislu novega načrta nemških reparacij reparacijska komisija preneha delovati v zadevah nemških reparacij. Vsi omenjeni členi vers. mir. pogodbe se v danih primerih ne morejo več uporabiti. Odslej je Mednarodno sodišče v Haagu oni organ, ki je upravičen ugotoviti, ali Nemčija odklanja izvršitev novega načrta. Ako to najvišje mednarodno sodišče izjavi, da Nemčija odklanja izvršiti novi načrt, tedaj ima vsaka država-upnica prosto roko, da uporabi prisilna sredstva mednarodnega prava. Nemčija vnaprej pripoznava, da so v tem primeru prisilna sredstva legitimna. Po razlagi, ki jo je dal min. predsednik Tardieu dne 29. marca 1930 francoski poslanski zbornici, med ta prisilna sredstva, dovoljena po mednarodnem pravu, ni šteti vojne, ampak se bo prisila vršila v splošnem okviru Zveze narodov (prim. Le Temps od 30. marca 1930).

Na tem zasedanju haaške konference se je sklenil važen finančno-političen dogovor o mobilizaciji neodložljivega dela letnih obrokov nemških reparacij. Posebno Francija je zatrje-

vala, da je novi načrt reparacij pomemben zanjo le toliko, kolikor se ji da možnost, da mobilizira svojo terjatev. Sporazum se je dosegel potem, ko je Francija v protiuslugo privolila, da pet let pred rokom, določenim v vers. mir. pogodbi, izprazni tretji porenski pas. V zmislu tega dogovora se bo do 1. oktobra letos ali najkasneje do 31. marca 1931 dala v podpis prva tranša mednarodnega posojila v znesku 300 milijonov dolarjev, s katerim naj se mobilizira neodložljivi del letnih obrokov nemških reparacij. Da ne bi Nemčija kakorkoli že ovirala te mobilizacije, se zaveže, da do 31. marca 1931 ne bo razpisala nobenega dolgoročnega inozemskega posojila. Dogovorjeno je bilo tudi, da Nemčija ne bo vračala Krügerjevega posojila, dokler ne bo zagotovljeno plačevanje neodložljivega dela letnega obroka.

Prvi člen sklepnega zapisnika konference v Haagu z dne 20. februarja 1930 določa, da je nova rešitev reparacijskega vprašanja popolna in dokončana. To se je izrazilo z namenom, da se v bodoče prepreči revizija sprejetega novega načrta reparacij. Mislilo se je pri tem na primer, da v Berlinu pridejo na krmilo vlade skrajni nacionalisti, ki bi zahtevali revizijo ureditve reparacijskega vprašanja.

d) Novi načrt stopa v življenje.

Novi načrt plačevanja nemških reparacij je stopil v veljavo dne 17. maja 1930. Istega dne so francoske čete pričele z izpraznitvijo tretjega pasu zasedenega ozemlja v Poranju in ukinjena je bila komisija za vojna bremena. Delokrog reparacijske komisije se razteza odslej le na avstrijske, ogrske in bolgarske reparacije, ker je vsa oblast, ki jo je reparacijska komisija imela v vprašanju nemških reparacij, prešla na Banko za mednarodna plačila, ki je oficijelno pričela poslovati dne 17. maja 1930.

Nemška vlada je omenjeni banki izročila posebno potrdilo, da dolguje letne obroke reparacij navedene v novem načrtu (Certificat de dette du Reich allemand). Slično potrdilo je izročila Družba nemških državnih železnic.

Obligacije, ki so bile izdane l. 1921 v zmislu londonskega načrta (obligacije serij A B C v znesku 132 milijard zlatih mark) kakor tudi obligacije, ustanovljene v zmislu Dawesovega načrta (t. zv. železniške in industrijske obligacije v zne-

sku 11 in 5 milijard zlatih mark) in ki so bile izročene deloma reparacijski komisiji deloma pariški Banque de France, so bile sežgane. Arhivi reparacijske komisije so se shranili v pariških Archives nationales.

Zanimanje mednarodnih finančnikov se trenutno obrača na mednarodno posojilo nemške vlade 5½% 1930, ki se je po dvomesečnih razpravah razpisalo meseca junija 1930. Gre za posojilo v znesku 351 milijonov dolarjev nominalne vrednosti, kar odgovarja efektivnemu znesku 300·5 milijona dolarjev. Namen tega posojila je ta, da se mobilizira prva tranša neodložljivih delov letnih obrokov nemških reparacij. Od efektivnega donosa gre 200 milijonov dolarjev na račun upnikov Nemčije, 100 milijonov dolarjev pa je pridržanih za lastne potrebe Nemčije.

Novi načrt je izrecno določil, da se ne bodo izdale enakovrstne obligacije, ki bi bile kotirane na svetovnih denarnih trgih. Posojilo je razdeljeno v devet tranš, ki so se dale občinstvu v podpis v devetih državah, in sicer v ondotni valuti (Nemčija, Belgija, Združene države Sev. Amerike, Francija, Vel. Britanija, Holandija, Italija, Švedska in Švica). Vsled tega posojilo sicer ni popolnoma mednarodnega značaja, vendar pa je na ta način odvrnjena nevarnost, da bi se izdane obligacije končno stekle samo v eni državi. Največji tranši sta razpisani v Franciji in v Združenih državah Sev. Amerike, in sicer v vsaki po 98·5 milijonov dolarjev nominalne vrednosti. Obrestna mera znaša 5½% in je enotna v vseh državah. Emisijski tečaj pa ni povsod enak, ampak je odvisen od davčnega ustroja države, kjer se bo določena tranša posojila ponudila občinstvu v podpis. Emisijski tečaj je večji v onih državah, kjer je to mednarodno posojilo oproščeno davkov, kot n. pr. v Franciji, kjer emisijski tečaj znaša 98% nominalne vrednosti. Obligacije se bodo amortizirale v 35 letih.

DRUGI DEL: VZHODNE REPARACIJE.

1. Pravna podlaga in razvoj vprašanja vzhodnih reparacij.

A. Vzhodne ali nenemške reparacije imajo svojo pravno podlago v mirovnih pogodbah, ki so jih bivše aliirane in asociirane države sklenile z republiko Avstrijo dne 10. septembra 1919 v St. Germainu, s kraljevino Bolgarijo dne 27. novem-

bra 1919 v Neuillyju in s kraljevino Madjarsko dne 4. junija v Trianonu. Turčija se je v mirovni pogodbi, sklenjeni dne 10. avgusta 1920 v Sèvresu zavezala k sličnim reparacijskim obveznostim kot druge ravnokar omenjene centralne sile. Toda ta pogodba sploh ni stopila v veljavo. Turčija je namreč med tem v vojni, ki jo je začela z Grki v Mali Aziji, zmagala in je bila v mirovni pogodbi, sklenjeni dne 24. julija 1923 v Lausanni, oproščena vseh reparacijskih obveznosti.

V omenjenih mirovnih pogodbah je reparacijska obveznost Avstrije, Bolgarije in Madjarske slično urejena kot v vers. mir. pogodbi za Nemčijo. Vers. mir. pogodba nudi pravno podlago in daje smernice za ureditev reparacijskega vprašanja sploh. Zato se v njenih določbah, ki urejujejo odgovornost za nastanek svetovne vojne in za napravljeno škodo, jamstvo za plačevanje reparacij in — razen nekaj posebnosti — tudi ustroj reparacijske komisije, govori o »Nemčiji in njenih zaveznikih«.

Reparacijske obveznosti Avstrije, Bolgarije in Madjarske pa v mirovnih pogodbah l. 1919 in 1920 niso končnoveljavno določene. Po mnenju vodilnih državnikov antante naj bi se dokončno uredile najprej nemške reparacije in šele nato vzhodne reparacije.

Avstrija je tri leta životarila in se vedno bolj bližala finančnemu polomu. Zasluga zveznega kanclerja Seipela in Zveze narodov je, da so dne 4. oktobra 1922 v Ženevi bili podpisani trije protokoli, na podlagi katerih se je Avstrija finančno popolnoma obnovila in okrepila. Obveznosti, ki jih je Avstrija sprejela v mirovni pogodbi, so ji bile odložene za dobo 20 let. Stabilizirala se je valuta, sprejel se je načrt, da se ohrani ravnovesje v državnem proračunu, in pripravilo se je najetje posojil, s katerimi naj se krijejo previški državnih izdatkov. V inozemstvu razpisana posojila so imela izreden uspeh. To je razumljivo, ker so jamstvo prevzele Belgija, Vel. Britanija, Danska, Francija, Holandska, Italija, Švedska in Češkoslovaška. Poseben generalni komisar (rotterdamski župan dr. Zimmermann) je imel nalogo skrbeti in nadzirati, da se obnovitveni načrt izvrši. Avstrija je bila v teku nekaj let finančno popolnoma vzpostavljena in zato je 30. junija 1926 pravkar omenjeno nadzorstvo bilo odpravljeno.

Pod vtisom finančne obnove Avstrije je Madjarska koncem l. 1923 zaprosila Zvezo narodov za slično pomoč. Kot

avstrijsko tako je tudi obnovitveno vprašanje Madjarske kazalo dve strani: finančno in gospodarsko. Tudi v tem primeru je finančni odsek Zveze narodov predlagal, da se Madjarski uredi predvsem državno gospodarstvo. Dne 14. marca 1924 so bili podpisani protokoli, ki so vprašanje slično rešili kot v Avstriji. Vendar za inozemska posojila, razpisana od Madjarske, druge države niso prevzele jamstva, ker madjarske finance zdaleka niso bile tako v razsulu, kot so bile avstrijske. Madjarska je dolžna plačevati tekom 20 let povprečno 10 milijonov zlatih kron na leto, da zadosti svojim obveznostim iz mirovne pogodbe. Finančno nadzorstvo je prenehalo, ko je koncem meseca junija 1926 generalni komisar Amerikanec Smith zapustil Budimpešto. Od takrat pa je obstojal v Madjarski poseben nadzorstveni odbor velesil, ki je nadziral odplačevanje posojil in upravo zastavljenih državnih dohodkov.

Bolgariji so reparacijske obveznosti bile deloma urejene v marcu 1923. Reparacijski dolg je bil določen na 2250 milijonov zlatih frankov in razdeljen na dva dela, del A in del B. Letni obrok na račun dela A znaša v letu 1927-28 10 milijonov zlatih frankov, se polagoma zvišuje in znaša v letih 1934 do 1983 43,4 milijona zlatih frankov. Del B je večji in znaša 1700 milijonov zlatih frankov, ter se začne odplačevati šele v aprilu 1953. Tudi Bolgarija se je obrnila na Zvezo narodov, naj ji pomaga spraviti finance v red. Vendar se Bolgariji ni posrečilo doseči slično rešitev, kot sta jo dosegli Madjarska in Avstrija. Zveza narodov je v letu 1926 le dovolila, da Bolgarija najme večje inozemsko posojilo, katero naj ji omogoči, da svoje begunce iz Grčije naseli v Bolgariji.

B. Merodajni krogi so si bili edini, da se svetovna vojna more finančno in gospodarsko popolnoma likvidirati le tedaj, ako se poleg vprašanja nemških reparacij reši tudi vprašanje vzhodnih reparacij. Dejstvo je, da so vsa vprašanja likvidacije svetovne vojne v zvezi med seboj.

Cela vrsta držav je (Grčija, Poljska, Rumunija, Češkoslovaška in Jugoslavija), katerim v prid so ne samo Nemčija, ampak tudi Avstrija, Bolgarija in Madjarska sprejele v mirovnih pogodbah obveznosti finačnega in gospodarskega značaja. V zmislu Youngovega načrta, kot je bil predlagan meseca avgusta 1929 na haaški konferenci, naj bi se delež Rumunije in Jugoslavije pri nemških reparacijskih vplačilih občutno znižal,

dočim naj bi Grčija bila upravičena le še do deleža pri vzhodnih reparacijskih vplačilih. Razen tega so države Male antante (Rumunija, Češkoslovaška in Jugoslavija) ter Grčija in Poljska bile v tem edine, da je trenutek, ko se polaga temelj za končno rešitev vprašanja nemških reparacij, izredno važen tudi za vprašanje vzhodnih reparacij. Brž ko bi bil rešen nemški reparacijski problem, bi se velesile ne zavzemale več tako vneto za rešitev vprašanja, pri katerem so same udeležene le v podrejeni meri. S tem, da bi se rešitev vzhodnega reparacijskega vprašanja zavlačevala, bi še dalje trajalo napeto stanje med državami Srednje Evrope in Balkana. Posebno škodo od tega zavlačevanja bi imele vse države, ki so upnice hkrati nemških in vzhodnih ali pa samo vzhodnih reparacij.

To so bili poglobitni razlogi, da so zastopniki Grčije, Poljske in držav Male antante na prvem zasedanju haaške konference meseca avgusta 1929 pristali na znižanje nemških reparacij in na sprejem Youngovega načrta le pod pogojem, da se istočasno uredi niz finančnih pravic in dolžnosti, ki izvirajo iz mirovnih pogodb, sklenjenih z Avstrijo, Bolgarijo in Madjarsko. Šele ta nastop zastopnikov državupnic vzhodnih reparacij je povzročil, da je na dnevni red mednarodne konference v Haagu razen vprašanja nemških reparacij prišla cela vrsta finančnopolitičnih vprašanj, ki se nanašajo na Srednjo Evropo in Balkan. Poleg vprašanja avstrijskih, bolgarskih in madjarskih reparacij so se obravnavala vprašanja bivše avstro-ogrske državne imovine in osvoboditvenega dolga nasledstvenih držav. V načrtu je tudi bilo, da se reši med Madjarsko in Rumunijo znano optantsko vprašanje. Da se Grčiji, Poljski, Rumuniji, Češkoslovaški in Jugoslaviji nadomesti ono, za kar se jim je njih delež pri nemških reparacijah zmanjšal, so se vodila pogajanja, da se znižajo vojni dolgovi, ki jih imajo te države napram Veliki Britaniji, Franciji in Italiji.

Kot smo zgoraj navedli, je haaška konferenca koncem avgusta 1929 prekinila svoje delo in sklenila, da se iz zastopnikov interesiranih držav sestavi posebni pripravljalni odbor in da se haaška konferenca sestane na novo zasedanje šele potem, ko bodo ti pripravljalni odbori končali svoje delo. Za proučevanje vprašanja vzhodnih reparacij sta bila sestavljena dva pripravljalna odbora. Prvi odbor, t. zv. odbor za

vzhodne reparacije, se je baval z vprašanjem avstrijskih, bolgarskih in madjarskih reparacij kakor tudi z vprašanjem avstro-ogrske državne imovine in osvoboditvenega dolga nasledstvenih držav. Drugi odbor, t. zv. odbor za likvidacijo preteklosti, je imel nalogo prilagoditi novemu reparacijskemu načrtu vsa ona besedila mirovnih pogodb, sklenjenih med bivšimi antantnimi in centralnimi silami, ki se nanašajo na reparacije in na različne vojne ukrepe. Vsa finančna vprašanja, ki so v zvezi s svetovno vojno in ki so tekom desetih povojnih let bila predmet ostrih sporov, naj bi se končno rešila. S tem bi se potegnila črta čez vso preteklost, ki spominja na vojno. Dočim je ta odbor uspešno dokončal svoje delo, se je odbor za vzhodne reparacije vsled odpora Madjarske le deloma zedinil.

Drugo zasedanje haaške konference, ki je trajalo od 3. do 20. januarja 1930, je bilo sklicano predvsem z namenom, da se reši vprašanje nemških reparacij. V pripravljalnih odborih in v pogajanjih med udeleženiimi državami se je sporazum načeloma dosegel in je na zasedanju samem bilo treba odstraniti le manj važna nasprotja. Uspeh je bil dosežen, ko je dne 20. januarja 1930 bil podpisan Youngov ali novi načrt nemških reparacij.

Največje težave na drugem zasedanju haaške konference pa so se pokazale baš v vprašanju vzhodnih reparacij. To je popolnoma razumljivo, ako se pomisli, da je nemško reparacijsko vprašanje rabilo deset let silnega dela in truda, dokler ni po številnih konferencah in okupacijah ter po izdelavi mnogih načrtov našlo končne rešitve v Youngovem načrtu. Za rešitev vzhodnega reparacijskega vprašanja se še niso napravili toliki napor in zato je haaška konferenca bila prva stopnja razvoja. Meseca avgusta 1929 so se zastopniki držav, ki so bile interesirane pri vzhodnih reparacijah, prvič sestali, da bi se tudi v Srednji Evropi in na Balkanu vojna likvidirala in da bi se ustvarili novi pogoji gospodarskega in političnega sodelovanja. Jasno je torej, da to vprašanje ni bilo tako pripravljeno in zrelo za rešitev, kot je bilo vprašanje nemških reparacij.

Kljub vsemu temu so se vprašanja avstrijskih in bolgarskih reparacij, državne imovine in osvoboditvenega dolga v Haagu končno rešila. Vsa vprašanja, ki so zadevala Madjarsko, pa so se vzela v pretres šele zadnje tri dni in noči haaške

konference. Sporazum ni izostal. Ker pa so si redaktorji besedila sporazuma z Madjarsko bili v svesti, da besedilo ni ne dovršeno ne popolno, je haaška konferenca imenovala posebno redakcijsko komisijo, ki naj se sestane dne 5. februarja 1930 v Parizu in ki ima nalogo revidirati in formulirati omenjeno besedilo. Šele 28. aprila 1930 so se v Parizu na konferenci vlad interesiranih držav podpisali dogovori, ki so končno uredili madjarsko reparacijsko vprašanje.

2. Ureditev vzhodnih reparacij na haaški konferenci.

Ob zaključku haaške konference dne 20. januarja 1930 so zastopniki udeleženih držav podpisali sledeče mednarodne pogodbe, ki se nanašajo na vprašanje vzhodnih reparacij: a) dogovor z Avstrijo, b) dogovor z Bolgarijo, c) dogovor z Madjarsko, č) dogovor s Češkoslovaško, d) dogovor držav-upnic o osvoboditvenem dolgu, e) o državni imovini in razdelitvi vplačil vzhodnih reparacij. (Prim. besedilo navedenih pogodb, natisnjeno v *L'Europe Nouvelle* 22. februarja 1930, str. 339—345, 353—354.)

a) Avstrija.

Sporazum se je najhitreje dosegel z Avstrijo. Večino vprašanj finančnega značaja, ki izvirajo za Avstrijo iz cele vrste pogodb, počenši s pogodbo ob premirju dne 3. novembra 1918, so nasledstvene države uredile z Avstrijo že tekom povojnih let. Nerešeno je ostalo le še reparacijsko vprašanje, ki se je uredilo s posebno pogodbo z dne 20. januarja 1930.

Iz razlogov političnega, gospodarskega in finančnega značaja so se Avstriji črtale vse finančne obveznosti, ki izvirajo zanjo iz pogodb po svetovni vojni. S tem namreč, kar je Avstrija plačala na račun reparacij v katerikoli obliki do dneva, ko bo pogodba stopila v veljavo, se v zmislu prvega člena pogodbe — pogodba obsega le 8 členov — smatra, da je Avstrija izpolnila vse finančne obveznosti, ki izvirajo zanjo iz svetovne vojne. Zbriše se zastavna pravica na posesti in dohodke Avstrije in ukihe se vsak odnos med Avstrijo in reparacijsko komisijo. Države-podpisnice se odpovedo vsem pritožbam, ki jih imajo same ali pa njih državljani na podlagi vojnih pogodb in ki na dan podpisa pogodbe niso bile rešene. Kolikor se to doslej ni zgodilo, se v bodoče imetje, pravice in interesi državljanov ali po njih nadziranih družb bivšega av-

strijskega cesarstva iz leta 1919 ne bodo zadržali in likvidirali. Vse medsebojne terjatve, ki obstojajo v zmislu mirovnih pogodb med Avstrijo na eni strani in med Nemčijo, Bolgarijo in Madjarsko na drugi strani, se zbršejo. V veljavi pa ostanejo določila mirovnih pogodb o avstro-ogrskem predvojnem dolgu. Istotako mora Avstrija izpolniti vse obveznosti, ki so zanjo nastale na podlagi poveljnega sanacijskega posojila. Ako nastanejo pri razlagi in izvajanju teh določb spori, naj jih reši posebno sodišče, ki je ustanovljeno in čigar postopanje je določeno v pogodbi z Nemčijo z dne 20. januarja 1930. Enako sodišče je predvideno v dogovoru z Bolgarijo in Madjarsko. Kadar nastane spor, tedaj se član sodišča, ki je v zmislu omenjene pogodbe z Nemčijo imenovan od nemške vlade, imenuje od vlade udeležene države (Avstrije, Bolgarije, Madjarske).

Zastopnike velesil in prizadetih držav je pri tej rešitvi avstrijskega reparacijskega vprašanja predvsem vodila misel, naj se Avstriji politično in gospodarsko omogoči, da bo živela lastno državno življenje. S tem so upali najboljše zajezi vedno naraščajoče gibanje za združitev Avstrije z Nemčijo. Odpust reparacijskih bremen je dalje narekoval ozir na težke finančne obveznosti, ki jih je Avstrija prevzela za časa svoje finančne sanacije v letih 1922 do 1926 in ki jih ima odplačevati do leta 1968.

b) Bolgarija.

Na haaški konferenci se je tudi z Bolgarijo dosegel končni sporazum. Treba je bilo prej odstraniti nekatere spore med Bolgarijo na eni strani in Grčijo ter Rumunijo na drugi strani. Po prizadevanju Češkoslovaške in Jugoslavije se je reparacijska obveznost Bolgarije znatno znižala in uredila s posebnim dogovorom z dne 20. januarja 1930. S posebnim protokolom se je 21. marca 1923 Bolgarija zavezala, da plača skozi dobo 37 let po 33 milijonov zlatih frankov. V Haagu se ji je reparacijska obveznost toliko znižala, da je dolžna odslej skozi dobo 37 let plačevati letni obrok, katerega višina se giblje med 10.000.000 in 12.515.238 zlatih frankov. V dokaz temu izroči bolgarska vlada Banki za mednarodna plačila posebno zadolžno listino, opremljeno s kuponi. Plačevanje letnih reparacijskih obrokov je neodložljivo in se le nakazilo dolžne vsote more odložiti. Podobno kot Avstriji se tudi Bolgariji

zbriše zastavna pravica na državno imovino in državne dohodke. Za plačevanje reparacijskega dolga ostanejo v veljavi posebna jamstva, ki se dajejo s posredovanjem bolgarske državne banke. Vse pravice in oblasti, ki jih imata reparacijska komisija in medzavezniška komisija v Bolgariji, se bodo po potrebi prenesle na Banko za mednarodna plačila, oziroma, če ta ne sprejme, na posebnega pooblaščenca. S tem bo ukinjen vsak odnos med obema komisijama na eni strani in Bolgarijo na drugi strani. Vlade držav-upnic se odpovedo pravici v bodoče zadržati in likvidirati imetje bolgarskih državljanov. Izjema velja za bolgarska imetja v Rumuniji, radi česar je Rumunija v določenem času dolžna plačati Bolgariji znesek 110 milijonov lejev. Zagotovi se ureditev turškega dolga in uničijo se vse pritožbe, ki bi jih Bolgarija ali njeni državljani imeli v zmislu mirovne pogodbe. Vse terjatve, ki jih imajo v zmislu mirovnih pogodb med seboj Bolgarija na eni strani in Nemčija, Avstrija in Madjarska na drugi strani, se ukinejo.

c) M a d j a r s k a.

Najteže je bilo doseči sporazum z Madjarsko, ki se je žilavo upirala sprejeti novo rešitev in ki je s svojim nastopom na haaški in pariški konferenci spravljala v resno nevarnost ne samo popolni sporazum v vprašanju vzhodnih reparacij, ampak celo to, da podpisani Youngov načrt stopi v veljavo.

Stališče madjarske vlade je bilo sledeče. Madjarska se zaveže, da plačuje reparacije, vendar najdalje do l. 1913. Istotako je le do gotove meje pripravljena sodelovati pri rešitvi vprašanja likvidacije preteklosti, to je končne rešitve vseh finančnih obveznosti, ki izvirajo iz mirovnih pogodb tako za Madjarsko kot za države Male antante. Madjarska je zastopala to stališče posebno iz razloga, ker iz teh določb mirovnih pogodb izvirajo mnogo večje finančne ugodnosti zanjo, kot pa za države Male antante. (Prim. poročili, ki ju je češkoslovaški zunanji minister Beneš prebral v poslanski in senatni zbornici dne 30. januarja in 20. maja 1930 in ki sta natisnjeni v *Prager Presse* 1930, šte. 31 in 139.)

Dogovori, ki so bili sklenjeni z Madjarsko dne 20. januarja 1930, niso stopili v veljavo. Začela so se nova pogajanja in dne 28. aprila 1930 so bili podpisani novi dogovori, ki jih bomo obravnavali spodaj v posebnem odstavku.

č) Dogovori glede osvoboditvenega dolga, državne imovine in porazdelitve vzhodno-reparacijskih vplačil.

Države Male antante so si prizadevale, da se njih obveznosti v pogledu državne imovine in osvoboditvenega dolga kompenzirajo s terjatvami, ki jih imajo same napram Avstriji, Bolgariji in Madjarski iz naslova reparacij. Za to misel je bilo treba pridobiti velesile, kar se je posrečilo šele po desetih letih velikega dela in truda v okrilju reparacijske komisije, Zveze narodov in številnih mednarodnih konferenc. Češkoslovaška, ki je imela v teh vprašanjih najtežji položaj, si je v začetku sama utirala pot. Kasneje so vse države Male antante nastopale skupno in prav njih solidarni nastop na haaški konferenci je rodil lepe uspehe.

1.) Nasledstvene države bivše avstro-ogrske monarhije so se s pogodbami z dne 10. septembra in 8. decembra 1919 zavezale plačati velesilam 1500 milijonov zlatih kron (okrog 16 milijard Din) kot tako zvani osvoboditveni dolg. Velesile so namreč zahtevale, da nasledstvene države prevzamejo vsaj nekaj bremen in stroškov, ki so jih velesile imele z vojskovanjem in ki so po mnenju velesil bili največji prav pri tem, ko je šlo za osvoboditev zatiranih narodov. Češkoslovaška se je obvezala plačati polovico, dočim so drugo polovico bile dolžne poravnati Italija, Poljska, Rumunija in Jugoslavija (slednja v višini 1.6 milijarde Din). Vendar so vse imenovane države razen Češkoslovaške utrpele mnogo škode vsled vojskovanja in vpadov na ozemlje dežel, ki sedaj tvorijo sestavne dele teh držav. Iz tega vzroka se je osvoboditveni dolg tem državam odpustil (dogovor z dne 20. januarja 1930).

Prebivalstvo sedanje Češkoslovaške ni trpelo razmeroma toliko človeških in materialnih izgub kot zavezniške sile. Da pa tudi Češkoslovaška prevzame nekaj bremen pri končni likvidaciji svetovne vojne, je bilo že pred haaško konferenco med velesilami dogovorjeno, da Češkoslovaška plača denarni znesek, ki naj se še določi, na račun osvoboditvenega dolga. Politiki, ki so vodili osvoboditveno gibanje nove češkoslovaške države, so že med vojno poudarjali, da so Čehi in Slovaki pripravljeni ustanoviti si lasten državni dom z lastnimi močmi in finančnim sredstvi. Dosledno temu in ker se je Češkoslovaška v to po-

godbeno zavezala, se je dolg, ki ga je Češkoslovaška napravila za osvoboditev, smatral — kot je poudaril Beneš v svojem poročilu — kot časten dolg. To vprašanje se je uredilo s posebnim dogovorom držav, ki so upnice vzhodnih reparacij, s Češkoslovaško dne 20. januarja 1930.

Češkoslovaška se je zavezala plačati 37 letnih obrokov po 10 milijonov zlatih mark, da s tem dokončno uredi svoj dolg na podlagi mirovnih in poveljnih pogodb. Izraz »osvoboditveni dolg« ni uporabljen v tej pogodbi. Češkoslovaška vlada plačuje ta dolg v dveh delih in sicer Banki za mednarodna plačila. Banka porazdeli sprejeta vplačila po določenem ključu med države-upnice. Prvotno določena vsota se je Češkoslovaški toliko znižala, da bo po mnenju finančnega strokovnjaka Engliša Češkoslovaška plačala le 4% tega, kar je takoj po končani vojni bilo določeno. Dalje je Češkoslovaška likvidirala dolgove, ki jih je med vojno in tik po vojni sklenila s Francijo in Italijo, ter je dosegla pri tej priliki zopet znaten odpust. Če se prišteje k vsemu temu še njen vojni dolg napram Združenim državam Severne Amerike, celotni osvoboditveni dolg v širšem zmislu besede, to je ono, kar bo Češkoslovaška plačala, da poravna stroške za neposredno udeležbo pri svetovni vojni, znaša dve milijardi Kč. Na ta znesek se je delu in spretnosti češkoslovaških politikov posrečilo znižati prvotni dolg, ki je znašal 35 milijard Kč. Razentega pa je Češkoslovaška dobila za gori omenjeno obveznost, ki jo je prevzela, kompenzacijo v tem, da je posredno preko fondov A in B udeležena pri madjarskih reparacijskih plačilih.

2.) Nasledstvene države bivše avstro-ogrske monarhije so se v mirovnih pogodbah zavezale plačati določeno odškodnino za državno imovino, ki se jim je odstopila po razpadu donavske monarhije. Posebna angleško-francoska komisija je preračunala vrednost te državne imovine. Največ se je odstopilo Češkoslovaški in sicer v vrednosti za 3889 milijonov zlatih kron. Poljska je dobila državne imovine v vrednosti za 3143, Jugoslavija 1890 (ok. 20 milijard Din), Rumunija 1053 in Italija 838 milijonov zl. kron. V posebnem dogovoru, ki so ga dne 20. januarja 1930 podpisale države, ki so upnice vzhodnih reparacijskih plačil, se je obveznost plačati odškodnino za odstopljeno državno imovino zbrisala.

3.) Porazdelitev vplačil vzhodnih reparacij se je v glavnem uredila z dogovorom od 20. januarja 1930.

a) Onih 10 milijonov zl. mark, ki jih je Češkoslovaška dolžna plačati vsako leto od 1930 do 1966, se porazdeli med sledeče države: Francijo, Italijo, Grčijo, Vel. Britanijo, Belgijo, Portugalsko in Japonsko. Največ dobi Francija (nekaj čez tri milijone zl. mark), najmanj Portugalska in Japonska, vsaka po 51.920 zl. mark na leto.

b) Prvi del madjarskih reparacijskih vplačil (to je do l. 1943) in celotna bolgarska reparacijska vplačila (do l. 1966) se razdele tako-le: od madjarskih in bolgarskih reparacij dobi Grčija po 76·73%, Rumunija 13% in Češkoslovaška 1%. Jugoslavija dobi od bolgarskih reparacij 5%, a od madjarskih 2%. Ostanek se razdeli med ostale države-upnice v razmerju njih deleža, ki jim pripada po dogovoru v Spa 16. julija 1920 in po dodatnih določbah. Pripomniti je, da je šele haaška konferenca pripoznala Češkoslovaški pravico do deleža pri reparacijah. Kajti reparacijska komisija je sklenila, da ima Češkoslovaška pravico do deleža pri reparacijah šele od 28. oktobra 1918 dalje. Za ta primer pa pride vpoštev posebno škoda, ki jo je napravil vpad madjarskih boljševikov v Slovaško.

c) Od 1. januarja 1944 do konca 1966 je Madjarska zavezana plačati na račun reparacij znesek 13·5 milijona zl. kron na leto. Od tega se v zmislu posebnega dogovora od 28. aprila 1930 plača v fond A 6·1 milijona zl. kron, a v fond B 7·4 milijona.

3. Končna rešitev madjarskega reparacijskega vprašanja.

Dne 5. februarja 1930 se je v Parizu sestala pod vodstvom francoskega ministra Loucheurja posebna redakcijska komisija. Kot že rečeno, je haaška konferenca tej komisiji poverila nalogo, da revidira in formulira besedilo sporazuma, sklenjenega z Madjarsko v največji naglici ob zaključku haaške konference. Takoj se je pokazalo, da zastopniki Madjarske in držav Male antante niso edini ne samo glede oblike besedila, ampak tudi ne v bistvenih vprašanjih, ki se tičejo razlage in zmisla sporazuma o agrarni reformi. Podobno nesoglasje se je pokazalo v nekaterih vprašanjih, ki so se odkazala pariški konferenci, da jih končno uredi.

Madjarska in države Male antante, posebno Češkoslovaška, so si s tem, da se niso zedinile v spornih vprašanjih, naložile

ogromno odgovornost za konsolidacijo Evrope. Države Male antante in tudi Italija niso hotele ratificirati Youngovega načrta, dokler se vprašanje vzhodnih reparacij popolnoma ne uredi. Od uveljavljanja Youngovega načrta pa je bila odvisna ustanovitev Banke za mednarodna plačila in izpraznitev zasedenega Porenja. Vsled tega je spor med Češkoslovaško in Madjarsko oviral, da stopijo v veljavo vsi dogovori, ki so bili z velikimi žrtvami vseh udeleženih držav sklenjeni v Haagu in ki so značili pričetek nove dobe sodelovanja Evrope na gospodarskem in političnem polju.

Ker do konca marca 1930 redakcijska komisija ni prišla do sporazuma, se je na pobudo zapadneevropskih velesil sklicala v Pariz konferenca vlad prizadetih držav. Pariška konferenca vlad (meseca aprila 1930) se je nanovo bavila z nekaterimi vprašanji, ki so bila rešena že na haški konferenci, in jih je deloma spremenila, dopolnila in predelala. Spor je obstojal posebno v vprašanju agrarne reforme. Zastopniki Rumunije, Češkoslovaške in Jugoslavije so zahtevali, da se pri agrarni reformi njih agrarni zakoni popolnoma upoštevajo. Pariški dogovori naj veljajo za celotno in ne samo za doslej izvedeno agrarno reformo. Lastniku zemljišča, ki pride pod agrarno reformo, naj se izplača le tolika odškodnina in vrne naj se mu le toliko zemlje, kolikor je določeno v posameznih agrarnih zakonih. V bodoče naj se ne vodijo proti državam Male antante nobene pravde radi agrarne reforme. Zastopniki vlad so v vseh podrobnostih preštudirali pogoje, pod katerimi se vrši oziroma se bo vršila agrarna reforma v državah Male antante. Preračunali so, da bo odškodnina, določena v posameznih agrarnih zakonih za razlaščeno zemljo, tolikšna, da se bo za vsak oral zemlje načeloma plačala odškodnina 226 zlatih kron. Vendar bi se določena odškodnina ne izplačala v gotovini, ampak v 4% obveznicah, ki se izdajo tekom l. 1930. Pri tem se je ugotovilo, da bo fond A izplačal interesiranim tožiteljem v Rumuniji in Jugoslaviji večjo odškodnino, kot pa je oz. bo določena po rumunskem oz. jugoslovanskem agrarnem zakonu.

Sporazum se je končno dosegel, posebno vsled pritiska Velike Britanije, Francije in Italije, ki so topot enotno nastopale. Dne 28. aprila 1930 so bili podpisani štirje poglobitni mednarodni dogovori, ki se nanašajo na obveznosti, izvirajoče

iz trianonske mirovne pogodbe: a) splošni dogovor med Madjarsko in med državami-upnicami, b) dogovor o vprašanju agrarne reforme in mešanih razsodišč, c) dogovor in priloge o organizaciji in poslovanju fonda A, č) dogovor o ustanovitvi fonda B. (Prim. besedilo teh pogodb v L'Europe Nouvelle 3. maja 1930, str. 700—707). Istega dne je bilo podpisanih mnogo dogovorov podrejene važnosti, kot n. pr. dogovor med Madjarsko in Rumunijo glede nepremičnin, dogovor o porazdelitvi madjarskih reparacijskih vplačil, o odločbah mešanih razsodišč, ki bodo izpadle v prid državam Male antante, zapisnik podpisan od Madjarske in Češkoslovaške glede ustanov in volil (razdelitev se izvrši po teritorialnem načelu), kakor tudi glede sporov, pri katerih rešitvi je udeležen tudi Vatikan.

a) Zastopniki Madjarske niso hoteli pristati na to, da bi Madjarska plačevala reparacije še po letu 1943. Svoje stališče so utemeljevali s tem, da so navajali slabo finančno stanje, pasivno bilanco, agrarno krizo Madjarske, dalje da je Madjarska med zasedbo zavezniških čet v raznih oblikah plačala aliiranim silam 2'5 milijarde zl. kron, da je izgubila $\frac{2}{3}$ svojega ozemlja in da je v prid državam Male antante plačala reparacije na ta način, da jim je odstopila državno imovino v vrednosti več milijard zl. kron. Zastopniki Male antante pa so nasprotno zahtevali, da naj se Madjarska zaveže plačati na račun reparacij znesek, ki mora biti večji, kot pa znaša obveznost, ki jo imajo države Male antante v obliki osvoboditvenega dolga. V podkrepitev tega so navedli razen razlogov finančnega tudi razloge političnega in moralnega značaja, namreč da naj se v končni ureditvi madjarskega reparacijskega vprašanja jasno izrazi in udejestvi ona določba mirovne pogodbe, ki govori o sokrivdi Madjarske pri svetovni vojni.

V prvem ali splošnem dogovoru se Madjarska zaveže, da bo plačevala do l. 1944 znesek ki je bil določen od reparacijske komisije, to je povprečno 10 milijonov zl. kron na leto, a v letih 1944 do vključno 1966 stalni letni obrok 13'5 milijona zlatih kron. Šele s tem bo Madjarska do konca izpolnila vse obveznosti, ki jih je prevzela ob premirju, s trianonsko mirovno pogodbo in z dodatnimi pogodbami. Madjarska se odpove vsem terjatvam, ki jih ima napram državam-upnicam v zmislu povojnih pogodb. V veljavi pa ostanejo vsi mednarodni dogovori, ki urejajo predvojne dolgove in podobne obvez-

nosti. Plačevanje reparacijskih letnih obrokov se ne more odložiti. Letni obrok se plačuje v dveh delih bodisi v zlatu bodisi v vrednostnih papirjih in sicer Banki za mednarodna plačila. Banka prenese vse prejete vrednosti na konto, ki se pri njej otvori za države-upnice Madjarske. Madjarska vlada izroči banki posebno zadolžno listino, ki se glasi na dolžne letne obroke. Ukine se generalna zastavna pravica za ta plačila na madjarskih posestvih in pripozna se popolna finančna neodvisnost Madjarske. Madjarska se zaveže pridržati iz svojih letnih državnih dohodkov znesek, ki odgovarja 150% vrednosti madjarskih letnih reparacijskih plačil. Ta del državnih dohodkov mora Madjarska zastaviti, ako ne izpolni svoje reparacijske obveznosti. Države-upnice se zavežejo prenehati z zadržbo in likvidacijo imovine, pravic in interesov, ki so jih imeli pripadniki ali po njih nadzirane družbe bivše kraljevine Ogrske na dan, ko je trianonska mirovna pogodba stopila v veljavo, in s katerimi se še ni dokončno razpolagalo. Vse medsebojne terjatve, ki v zmislu mirovnih pogodb obstoje med Madjarsko na eni ter Nemčijo, Avstrijo in Bolgarijo na drugi strani, se izbrišejo. Odnosaji med reparacijsko komisijo in Madjarsko prenehajo, brž ko bo to mogoče. Vse pravice in oblasti, ki so pripadale reparacijski komisiji, se prenesejo na Banko za mednarodna plačila, oziroma, če ta ne sprejme, na posebnega pooblaščenca. Nadzorni odbor za Madjarsko preneha delovati potem, ko temu pritrdi še svet Zveze narodov.

b) Agrarna reforma je bila najvažnejše, najbolj obsežno in zamotano vprašanje t. zv. likvidacije preteklosti, ki ga je pariška konferenca imela urediti. Z razdelitvijo delnega ozemlja bivše madjarske države med Rumunijo, Češkoslovaško in Jugoslavijo je nastalo med temi državami na eni strani in med Madjarsko na drugi strani mnogo vprašanj gospodarskega in finančnega značaja. Med več držav so bila razdeljena ozemlja in imovina upravnih edinic (občin, okrajev, okrožij), škofije, cerkvena imovina, različne pravne osebe in ustanove. Poleg tega se je agrarna reforma v Rumuniji že izvršila, v Češkoslovaški je v polnem teku, a v Jugoslaviji se pripravlja. Vsa ta vprašanja so bila sicer predvidena in v velikih obrisih rešena s trianonsko mirovno pogodbo. Toda šele posebna mešana razsodišča (mešano razsodišče češkoslovaško-madjarsko, mešano razsodišče jugoslovansko-madjarsko, mešano razsodišče rumun-

sko-madžarsko), ki so bila ustanovljena na podlagi te pogodbe, so bila pristojna končno rešiti vse spore, ki nastanejo v prej navedenih vprašanjih. Tekom poveljnih let je Madžarska vložila pri mešanih razsodiščih nebroj tožb, v katerih je zahtevala visoko odškodnino za odvzeta in likvidirana posestva in za raznovrstno škodo, ki je z razdelitvijo madžarskega državnega ozemlja bila napravljena madžarskim državljanom. Madžarska je iz navedenih naslovov terjala od Češkoslovaške znesek 4,6 milijarde Kč. Še več odškodnine so madžarski državljani zahtevali od Rumunije in sicer za posestva transilvanskih veleposestnikov, ki so optirali za Madžarsko in katerim so posestva bila razlašena vsled agrarne reforme. V Jugoslaviji agrarna reforma z zakonom ni končno izvedena, vendar so madžarski državljani zahtevali od Jugoslavije veliko odškodnino za razlašena habsburška posestva.

Spor radi agrarne reforme ali vprašanje madžarskih optantov se je brez uspeha vlekel celih sedem let pred mešanimi razsodišči in pred Zvezo narodov. Končno sta se Madžarska in Rumunija začeli pogajati brez posrednika. Madžarska je zahtevala odškodnino v znesku 130 milijonov zlatih kron. Rumunija je nudila 100 milijonov zl. kron pod pogojem, da se ta znesek plača iz madžarskih reparacij, do katerih je Rumunija bila upravičena. Slično je bilo z Jugoslavijo, ki je imela istotako problem agrarne reforme in optantov in kateri je šlo za to, da odškodnine ne plača ne iz lastnega žepa in ne iz deleža pri nemških reparacijah. Češkoslovaška agrarna reforma je bila na drugačni razvojni stopnji kot agrarna reforma Rumunije in Jugoslavije. Odškodnine so bile proračunane dosti više kot v omenjenih dveh državah. Na drugi strani pa je Češkoslovaška le v neznatni meri bila upravičena do deleža pri madžarskih reparacijah. Vendar so države Male antante spoznale, da je pri pogajanjih o madžarskih reparacijah dana edina prilika, da se v zvezi z ostalimi problemi vzhodnih reparacij reši mednarodno-politični spor radi agrarne reforme. Da bodo države Male antante mogle plačati odškodnine za razlašena posestva, naj se jim da določen delež od dejansko vplačanih madžarskih reparacij ali pa naj se državam Male antante ne plačajo nobene reparacije, ampak se te vsote porabijo neposredno za ureditev sporov radi agrarne reforme. Velesile niso bile voljne in tudi v gospodarskem oziru je bilo nemogoče naložiti Madjar-

ski tako visoke reparacije, da bi se z deležem, ki bi pripadel državam Male antante, krile omenjene odškodnine. Tedaj je italijanski zastopnik na haaški in pariški konferenci Brocchi napravil načrt fonda A in fonda B, s čimer se je našla rešitev, ki je zadovoljila obe strani.

Dogovor o vprašanju agrarne reforme in mešanih razsodišč obsega določbe sledeče vsebine. Odgovornost za vse pravde, ki so jih radi agrarne reforme pričeli madjarski državljani do dne 20. januarja 1930 pred mešanimi razsodišči proti Rumuniji, Češkoslovaški in Jugoslaviji, pade odslej na fond A in sicer v obsegu danega kapitala. One pravde, ki trenutno tečejo, se spremenijo v pravde, ki so naperjene proti fondu A, dočim se prizadete države oproste odgovornosti. Našteti so izjemni primeri, v katerih se tožba radi agrarne reforme more vložiti proti fondu A še po 20. januarju 1930. Pri tem se je Jugoslavija zavezala, da bo do 20. julija 1931 pomulgirala dokončen agrarni zakon in da ga bo izvedla najkasneje do 31. decembra 1933. Fond A postane juristična oseba, dobi finančno avtonomijo in stopi v vprašanju sporov agrarne reforme na mesto omenjenih treh držav. Vse prošnje in pritožbe, ki se bodo radi agrarne reforme naslovile ali naperile proti Rumuniji, Češkoslovaški in Jugoslaviji, se bodo uradno smatrale, da so naslovljene in naperjene proti fondu A. Razsodbe mešanih razsodišč se bodo izrekle v dobro oz. v breme fonda A in izvršile na račun tega fonda. Vendar se bodo razsodbe izvršile šele potem, ko bodo vse izrečene, to je najkasneje do konca l. 1932. Mešana razsodišča dostavijo razsodbe upravni komisiji fonda A. Celokupnost odškodnin ne sme presegati celokupnega zneska fonda A. Upravna komisija fonda A bo izvršila razsodbo po določenih predpisih in razdelila odškodnine v onem razmerju, v katerem stoji celokupnost priznanih odškodnin napram celotnemu znesku fonda A. Prebitek fonda A se prenese na fond B.

Posamezna mešana razsodišča se bodisi v sporih radi agrarne reforme bodisi v drugih sporih izpopolnijo z dvema članoma, ki jih bo imenovalo Mednarodno sodišče v Haagu izmed državljanov onih držav, ki so med svetovno vojno ostale nevtralne. Vendar mešana razsodišča niso pristojna izreči se o jurističnih tezah Rumunije, Češkoslovaške in Jugoslavije o agrarni reformi, kakor se je to dosedaj vršilo. V uvodu k temu

dogovoru se izrecno poudarja, da niti Madjarska niti države Male antante ne odstopajo od pravnega stališča, ki so ga dosedaj zastopale v sporih agrarne reforme. Mešana razsodišča imajo nalogo ugotoviti, ali je tožitelj v zmislu trianonske mirovne pogodbe madjarski državljani in če je njegovo imetje bilo razlašчено pri izvedbi agrarne reforme. Ako je podano to dejansko stanje, tedaj se naj mednarodno razsodišče izreče o višini odškodnine, ki naj jo fond A izplača oškodovancu. Razsodbe se izrečejo in obrazložijo izključno na temelju drugega pariškega dogovora. Posebna določba dogovora ima namen pospešiti mirno poravnavo med pravnima strankama. Prekluzivni rok je določen za vsako državo Male antante posebej. Za odločbe mešanih razsodišč — razen za one, ki se tičejo agrarne reforme — velja odslej Mednarodno sodišče v Haagu kot prizivna instanca. Na isto najvišje mednarodno sodišče se ima pravico obrniti vsaka udeležena država, ako se pokaže nesporazum pri razlagi in izvršitvi tega dogovora, kakor tudi tedaj, če se stranke ne zedinijo glede imenovanja edinega razsodnika.

c) Dogovor glede organizacije in poslovanja fonda A. Glavnica agrarnega fonda ali fonda A znaša 219½ milijonov zl. kron. Toliko se je na haaški konferenci ugotovilo, da znaša celokupnost zahtev Madjarske iz naslova agrarne reforme. V fond A se bodo stekala sledeča plačila: 1) od 1. julija 1930 do vklj. l. 1943 zneski, ki jih je Madjarska dolžna plačati na račun reparacij Belgiji, Veliki Britaniji, Franciji, Italiji, Japonski in Portugalski; 2) v letih 1944 do vklj. 1966 od zneska 13½ milijona zl. kron, kolikor znaša letni obrok madjarskih reparacij, v fond A letno znesek 61 milijona zlatih kron; 3) od 1. julija 1930 do konca 1966 prispevajo države-upnice v fond A one zneske, ki jih prejmejo na račun bolgarskih reparacij; 4) letni prispevki Velike Britanije, Francije in Italije v letih 1931 do konca 1966, ki se gibljejo skupno med vsoto 800.000 in 2.280.000 zl. kron na leto.

V fond A se dalje vlagajo vse denarne odškodnine, ki so jih Rumunija, Češkoslovaška in Jugoslavija dolžne plačati za razlaščena posestva madjarskih državljanov in sicer v izmeri, ki jo določajo pravni predpisi teh držav. S tem je zmagalo načelno stališče, ki so ga zastopale države Male antante v svoji agrarni politiki, namreč da je agrarna reforma notranja zadeva države, ki reformo izvede. V pogodbi je za vsako imenovanih

držav natančno določeno, koliko in kako plača na račun odškodnine. Vprašanje je jako zamotano, ker se je agrarna reforma v Rumuniji že izvršila, v Češkoslovaški je v teku, a v Jugoslaviji se še ni pričela. Glede Jugoslavije je dogovorjeno, da se bo popolnoma oprostila obveznosti napram fondu A s tem, da bo plačevala temu fondu počenši z l. 1931 do 1. januarja 1944 letno znesek 1 milijon zl. kron (ok. 11 milijonov Din), v letih 1944 do 1. januarja 1967 pa letno znesek 1,672.672 zlatih kron (ok. 18 milijonov Din). Toliko znaša povprečno celotni znesek odškodnin, ki se bodo po bodočem jugoslovanskem agrarnem zakonu odredile za okroglo 150.000 oralov razlaščene zemlje madjarskih državljanov.

č) D o g o v o r o u s t a n o v i t v i f o n d a B. Obveznosti, ki so izvirale za države Male antante iz agrarne reforme, zanje niso bile edine obveznosti v zmislu trianonske mirovne pogodbe. Urediti je bilo treba vprašanje posestev nadvojvod, cerkvenega imetja, pokojnin za odpuščene uradnike, likvidiranih trgovskih družb, prevzema lokalnih železnic i. dr. Za vse te spore je bil ustanovljen fond B. Vsi odškodninski zneski, na katere bodo države Male antante obsojene v imenovanih sporih, se naj poravnajo iz fonda B, s čimer bodo te države oproščene vsakih plačil. Glavnica znaša 100 milijonov zl. kron in nastane s prispevki Velike Britanije, Francije in Italije v letih 1931 do 1943. V letih 1943 do konca 1966 se od zneska 13,5 milijona zl. kron letnega obroka madjarskih reparacij vloži v fond B znesek 7,4 milijona zlatih kron na leto. Organizacija fonda B je urejena slično kot pri fondu A. Ako v fondu B ne bi bilo dovolj denarja, nosijo riziko države Male antante. Vendar je preračunano, da bo vrednost fonda B popolnoma zadoštovala za kritje odškodnine v vseh sporih, ki se ne nanašajo na agrarno reformo. Pri tem se je računalo, da tja ni prištevati sporov radi cerkvenega imetja, ki se bodo uredili drugim potom. Tudi za vprašanje habsburških posestev je bila predvidena posebna rešitev. Če pa bi fond B izkazal prebitek, se ta razdeli med Veliko Britanijo, Francijo in Italijo v razmerju, kakor so prispevale v fond B.

OCENE.

Zwitter Fran, *Starejša kranjska mesta in meščanstvo* (8°, VI in 78 str.). Ljubljana, 1929. Založila Leonova družba.

Izšlo je skrbno sestavljeno delo, ki predstavlja važen donesek k poznavanju naše narodne zgodovine. Razprava je zgrajena na podlagi mnogih virov, ki so deloma natisnjeni, deloma jih je pa avtor črpal iz raznih arhivov, kot iz Muzejskega arhiva v Ljubljani, Mestnega arhiva v Ljubljani, dunajskega Haus-, Hof-, und Staatsarchiva.

Glavni vir so pač mestni privilegiji, ki so jih pisali šele v kasnejši dobi. Najstarejši so iz začetka 14. stoletja. Da bi jih bolje ohranili, so jih sestavljali v privilegijske knjige. Pravice mlajših mest so izdelane le v eni obsežni listini. Za kranjska mesta je važno kostanjeviško-novomeško pravo. Ostali viri so bolj redki. Viri urbarialnega značaja se začenejo šele v začetku 15. stoletja. Prav hvalevredno je, da je dodal avtor kot priložo enajst doslej še neobjavljenih listin.

I. Mesta na Kranjskem so zrastle šele v srednjem veku. Rimska tukajšnja mesta so prej propadla. Posamezni zemljiški gospodje so na svojih ozemljih prevzeli skrb za dvig mest. Tako so ustanovili Andechs-Meranci Kamnik, ki je bil mesto najkasneje že v začetku 13. stoletja, Spanheimovci Ljubljano, ki se omenja prvič l. 1144, a kot mesto l. 1265, ter Kostanjevico. Kranj je bil sprva v andeških rokah; kot meščanska naselbina se omenja prvič l. 1221. Na freizinskih posestvih je vzrastlo mesto Škofja Loka in trg Gutenwerde (Hrvatski brod pri Škocjanu ob Krki), ki pa je kmalu propadel. Habsburžani so dvignili Novo mesto (kot mesto l. 1365). Goriški grofje so verjetno ustanovili trg v Metliki, a so imeli v rokah tudi Črnomelj, čigar ustanovitelj je neznan, ter trg Planino. L. 1374 so dobili to Habsburžani. Ortenburžani so imeli Lož, ki so ga dvignili v trg najbrž vovbrški grofje, sami so pa ustanovili Kočevje ter Radovljico. Vso to posest so podedovali celjski grofje, ki so že prej imeli Krško. Večina teh mest in trgov je pripadla do konca 15. stoletja Habsburžanom. Posebno Friderik III. je pa dvigal trge v mesta, da jih je tako spremenil v trdnjave (obzidje!) proti Turkom (Kočevje, Lož, Krško, Višnjo goro, Radovljico, — verjetno tudi Črnomelj in Metliko).

Že od vsega početka je bila značilna za meščane, ki tvorijo zaključen socialni stan, osebna svoboda. Zemljišča imajo v svobodnem dednem najemu, oziroma jih obdelujejo kot mali alodialni posestniki. Imajo lastna sodišča z mestnim sodnikom na čelu. V njihovo kompetenco spada vsaj nižje sodstvo. — Večina kranjskih meščanskih naselbin je nastala v 13. stoletju, v času, ko je bila naša podeželska kolonizacija na višku. Obstoj mest namreč zahteva trdno zaledje. Nekatera mesta so zrastle iz vasi, druga so se dvignila poleg stare naselbine (Ljubljana, Kamnik, Škofja Loka). Spočetka so bili meščani še poljedelci. Ščasom sta se bolj razvili trgovina in obrt. Trgovino so pospeševali sejmji, ki jih je podeljeval deželni knez: letni, pri katerih so uživali udele-

ženci posebno zaščito za življenje in imetje, ter t e d e n s k i. Razen tega se je širila tudi dnevna prodaja.

V nasprotju z deželo se je vršila kolonizacija po mestih polagoma. S tem v zvezi je bilo nujno nasprotje med deželnimi knezi, ki so pospeševali beg z dežele v mesto, in zemljiškimi gospodi, ki so ga hoteli preprečevati. Tudi pri nas je veljalo načelo, da je postal meščan oni, ki je bival eno leto v mestu. Pri nas so pospeševali beg z dežele v mesto vladarji posebno za turških vpadov, ker so s tem ojačili oboroženo meščansko silo. — Velika večina kolonistov je bila slovenska; vendar je bilo med njimi tudi veliko nemških in italijanskih priselnikov.

II. Kranjsko meščanstvo se splošno ni mešalo v posle deželnih stanov. Zadovoljilo se je z a v t o n o m i j o svojih mest. Za avtonomijo se je bilo treba boriti. Dovršena je bila šele proti koncu srednjega veka. Ljubljani je n. pr. šele vojvoda Rudolf dal pravico voliti mestnega sodnika. Prej je bil sodnik uradnik deželnega kneza. Analogno so se razvijale pravice tudi v ostalih kranjskih mestih. Večina naših mest ni dobila samo nižjega, marveč tudi krvno sodstvo. V novem veku je nastopila reakcija. Razen Ljubljane so morala odslej vsa kranjska mesta klicati cesarskega krvnega sodnika. — Prvotna demokratična ureditev, v kateri so nastopali vsi meščani kot odločujoči faktor, se je umaknila v teku časa mestni hierarhiji: ožji občini, zunanjemu in notranjemu svetu. — Izven mestne avtonomne oblasti so bile tako zване mestne i m u n i t e t e. Cela sklenjena ozemlja so bila izvzeta iz mestnega sodnega okraja. V zemljiških sporih je sodil tu zemljiški gospod. Le krvno sodstvo je tu vršilo mesto kot deželsko sodišče. — Tudi v davčnem sistemu je opaziti v mestu razliko. Mesta so plačevala redne in izredne davke in opravljala javne služnosti. Te javnopravne obveznosti so postale od 14. stoletja dalje realno breme, od katerega so mogli osvoboditi le privilegiji. — Tak mestni razvoj je začel polagoma izpodrivati centralistični absolutizem novega veka. Konec avtonomne oblasti je pa napravila šele doba Marije Terezije in Jožefa II.

III. Za g o s p o d a r s k i razmah naših mest je bilo značilno, da naši meščani niso imeli monopola na o b r t n o produkcijo. Obrt na deželi je bila omejena le v neposredni okolici mesta. Meščanski obrtniki so producirali večinoma le za potrebe mesta in neposredne okolice. Da se zavarujejo proti tujim in nepoklicnim meščanskim obrtnikom, so se družili v c e h e. Ni nujno, da bi se naši cehi razvijali iz cerkvenih bratovščin. Glavna določba cehov je bila izključitev nečlanov od obrtništva in prodajanja obrtnih izdelkov. — Energično so se borila mesta proti trgovini kmetov. Vendar jim ni uspelo priboriti si monopol v trgovini. Marsikje so mestom delali konkurenco letni in celo tedenski sejmi po deželi. Nikdar niso imela naša mesta v rokah pretežnega dela trgovine s produkti poljedelstva, živinoreje in domače obrti, ter ne z vinom in soljo. Dosegla so pa, da so le sama smela trgovati z mnogimi vrstami tujega blaga

(italijansko-levantskimi produkti, hrvatskimi kožami in krznom). Večinoma so imela kranjska mesta v rokah tudi trgovino z železom. — Razvoj meščanske trgovine je ovirala habsburška politika, ki je forsirala Dunaj. Za promet med Benetkami in Ogrsko s produkti mednarodne beneško-ogrske trgovine je zahtevala trgovsko pot preko Ljubljane na Dunaj. S tem so bila kranjska mesta udarjena. Z Ogrsko niso mogla direktno trgovati. Zato je bila trgovina s Hrvatsko zelo skromna. — Uspešno so se naša mesta borila proti tujcem. Ljubljana je dosegla, da so morali ustaviti tuji trgovci v Ljubljani blago šest tednov. Kasneje je bila skladiščna doba znižana na tri dni. V tej določbi se zrcali namen, onemogočiti tujcem direktni stik s konsumentom in omogočiti meščanom vmesno trgovino. V trgovini so ovirali tudi žide, ki so bili pri nas v srednjem veku trgovci le v drugi vrsti. L. 1515 so jih sploh izgnali iz Kranjske. — Podobno se pa tudi naši meščani niso drugje svobodno gibali. Značilno je vendar, da so dobili Ljubljancani l. 1418 od beneškega doža pravico *Fontici Theutonicorum*. Tam so smeli prodajati blago le Benečanom, a za izkupiček so si morali nakupiti drugega blaga.

Ta strogo znanstvena razprava, pisana v nekoliko težkem slogu, lepo dopolnjuje z ozirom na historično-geografsko naziskavanje mest v metodičnem oziru M. Sidaritscha, *Die steirischen Städte und Märkte in vergleichend-geografischer Darstellung* (*Zur Geographie der deutschen Alpen* 1924, str. 161—187). Obe deli sta važni. Sidaritsch se omejuje na raziskavanje geografskih osnov mest in njihovih prebivalcev. To delo je bilo predpogoj za nadaljnje specialno zgodovinsko raziskavanje posameznih naših mest. Smernice so podane, naši zgodovinarji naj se pa lotijo tega posla.

Pavle Blaznik.

Spomenica ob sedemdesetletnici lavantinskega bogoslovnega učilišča v Mariboru. Izdal profesorski zbor. Maribor, 1929.

Knjiga, ki je ilustrirana s slikami odličnih gojencev, profesorjev ter pokroviteljev in zavoda samega, ima poleg drugega namen, da pospeši uresničitev ob sedemdesetletnici škofije sprožene misli, da je Mariboru treba dati novo, sodobnim higijenskim in vzgojnim načelom odgovarjajoče semeniško poslopje. Njen glavni namen, ki se jasno zrcali v njeni vsebini, pa je: prvič pokazati, kaj je bila mariborska bogoslovna slovenskemu ljudstvu, drugič pa potrditi pomen danes pogosto prezirane in odrivane bogoslovne znanosti kot sodobnega kulturnega činitelja.

Informativni del je strnjen v članek prof. Fr. Kovačiča, *Lavantinsko bogoslovno učilišče v Mariboru*. Piše nam zgodovino njegove ustanovitve z zanimivim Slomškovim inavguralnim govorom. Sledi kratek življenjski pregled prvih gojencev in njihovih profesorjev, na kar se peča 5. del z javnopravnim značajem zavoda. Njegov rezultat se glasi, da so škofijska bogoslovna učilišča vsaj posredno državni javnopravni zavodi, in brani ta nazor proti nasprotnemu, ki ga je formulirala Narodna skupščina 2. XII. 1922. Odklanja dalje naziranje, da so bogoslovna učilišča strokovne šole,

in utemeljuje, da jih je treba vspejediti s fakultetami vseučilišč, seve z izjemo pravice promocij. To podpira tudi z učnim načrtom in kvalifikacijo profesorjev in učencev. Končno oriše še literarno in znanstveno delovanje v mariborski bogoslovnici in našteje vse doktorje, ki so absolvirali svoje študije na tem zavodu. Kot v posebno zasluho mariborskim bogoslovnim profesorjem je treba šteti prvo slovensko bogoslovsko znanstveno glasilo Voditelja v bogoslovnih vedah, ki je doživel 19 vsebine bogatih letnikov in postal neposredni predhodnik glasila ljubljanske bogoslovne fakultete »Bogoslovne Vestnika«.

Ostali del knjige je zamišljen nekako sistematski s pogledi v sodobnost in naj tako indirektno služi utrditvi zavesti o aktualnosti bogoslovne znanosti. Clanki so sledeči: J. Jeraj, Maks Scheler in sholastična filozofija; J. Aleksič, Kultura in krščanstvo v luči novejšje etnologije; Cajnkar St., Evangelij in sreča; Mirt Jos., Versko in kulturno poslanstvo katoliškega laika; Močnik V., Nравnost in pravo; Somrek J., Dušno pastirstvo in proletarstvo; Karo A., Liturgično gibanje. Posebno mesto zavzema v ti vsebini članek A. Jeharta, Semitistika, ki utemeljuje pomen semitističnih študij za bogoslovce, opozarja na pomanjkljivosti zadevnega učnega programa in stavi predloge, kako naj bi se po njegovem naziranju ta studij približal svojemu idealu. Frst.

Dr. Jos. Mantuani: **Frančišek Ksav. Križman, izdelovalec orgelj.** (Skica njegovega življenja ob 200 letnici njegovega rojstva.) Pretiskano iz »Sv. Cecilije«. Zagreb, 1928. — 62 str.

Uvodni del je posvečen Križmanovemu življenju in študijam, posebej učni dobi za izdelovanje orgelj. Glavni del pa se peča z njegovim delovanjem kot izdelovalec orgelj. Njegov rojstni datum opredeli Mantuani z veliko verjetnostjo na 22. okt. 1726. Rojen je bil kot sin preprostih staršev, bržkone slovenskega rodu, v Rihenbergu na Goriškem, umrl pa je 20. maja 1795 v Rottenmannu na Štajerskem. L. 1750 je postal bržkone v Gorici duhovnik, bil je najprej v dušnopastirski službi na Vipavskem, l. 1759 pa se pojavi kot izdelovalec cerkvenih orgelj. Svojo zadevno izobrazbo si je pridobil verjetno pri Petru Nakiću (Nachini) v Benetkah in nastopil s svojim prvim samostojnim delom v letih 1758—1760, ko je postavil orglje v Ribnici. Drugo važno delo so bile orglje v ljubljanski stolnici, tretje pri uršulinkah v Ljubljani (1763), četrto orglje pri frančiškanih v Novem mestu (1764). Odelej se je pa njegovo delo vršilo, v kolikor ga moremo po virih zasledovati, v nemških deželah takratne Avstrije: 1770—1774 v St. Florianu, 1774—1779 v Steyru, 1779? do 1782 v Admontu, 1785—1788 na Dunaju, 1794—1795 v Rottenmannu, kjer je umrl.

O vseh teh delih je Mantuani zbral podatke in opisal njihovo zgodovino. Če ob koncu ugotavlja, da je v Križmanovem življenjskem delu še polno važnih vrzeli, mu moramo vseeno priznati, da

je ta, po njegovem še prezgodnja objava opravičena in dobrodošla, ker nas je spomnila in seznanila s slavnim rojakom, katerega smo že pozabili.

Frst.

BELEŽKE.

ODGOVORI NA BRIANDOV MEMORANDUM O PANEVROPI.

Znani pedagog F. W. Foerster je začel v začetku 1930 v Berlinu izdajati polumesečnik »Die Zeit. Organ für grundsätzliche Orientierung« (Zeitbücher-Verlag G. m. b. H., Berlin-Baumschulenberg), v katerem načelno osvetljuje sodobne mednarodne politične in kulturne probleme. V prvi avgustovi številki na str. 455 je napisal nekaj tehtnih pripomb »k evropski diskusiji o Panevropi«. Foerster izvaja:

»Kdor čita odgovore, ki so se dali na francoski memorandum o Panevropi, se kljub mnogim ljubeznivim odobravanjem osnovne misli spomni prilike v evangeliju, kjer ima vsak povabljeni svat drugo opravičilo, zakaj ne more priti k slavnosti. Anglija že zdavnaj več ne pripada Evropi, marveč orjaškemu imperiju med različnimi deli sveta in se zato ne mara vezati na Evropo; Italija in Nemčija hočeta prej revidirati meje, t. j. Evropo pognati v vojno, preden verujeta v evropsko federacijo (kot da bi se dala »Velenemčija« združiti s panevropsko organizacijo in ne bi Evrope spremenila v »Veleprusijo«!). Nevtralci se boje, da bi se zapletli v nevarne zveze in zato se jim zdi, naj se evropski sporazum pričleni Društvu narodov; želja Anglije, da ne bi pokvarila odnosa do Amerike, vzbuja povsod zavest transkontinentalnih vezanosti in virov bogastva Evrope; med vsem, kar jemlje pogum, je pač najboljša, kar je povedala Jugoslavija, ki je kratkoma opomnila na vrsto čisto praktičnih potreb evropskih uredb (železniški vozni redi), ki jih je treba rešiti v novem slogu, kar bo potem prineslo nadaljnje...

Vsi ti poskusi, te izjave in ta razočaranja so važen pripomoček, da bi sedanje kulturno človeštvo spoznalo, kaj je brez moči in kaj ni zmožno hoteti, urejati v skupnost in roditi spravo. Še nikdar prej ni bil edini rešilni cilj tako jasno spoznan kot danes, še nikdar prej ni bilo stanje narodov po notranjosti tako daleč od njega ko danes. Münchenhausen se hoče za svoje lase potegniti iz močvirja — to je današnji panevropski poskus. Program je dober, toda moči prav nič ni. Vsak misli le nase, kolobocija najbolj podrejenih interesov vodi diskusijo; prastare resnice, da je treba najljubše in najboljše žrtvovati božanstvu, ako naj se doseže zemsko nadomestilo, t. j. da človek nikoli ne spozna svoje koristi, ako svoje koristi ne žrtvuje, ker so vsi pogoji uspevanja izven onega, kar sebičnost vidi in išče, — te prastare resnice realnopolitična doba ne more zapopasti. Sleherni izmed nas hoče, naj drugi naše potrebe razume in jim ugotovi, mi pa se njegovim posmehujemo in pravimo: »To bi bilo seveda tebi prav!« To je danes Panevropa. Iz tega stanja se moramo najprej izmotati, preden postanemo zmožni sploh zopet zajeti splošne inte-

rese in zanje žrtvovati. To se bo zgodilo samo v znamenju religiozne obnovitve. Zgolj ljubezen do človeštva je vara, ali pa je tako abstraktna, da iz nje ne izvira nobeno požrtvovalno dejanje. Najprej mora naša duša zopet objeti najvišjo dobrino svojega osebnostnega življenja in se odrešiti suženjstva vsakdanjih ciljev in pouličnih strasti, potem šele začnemo ljubiti in čislati vse, kar je univerzalno in — kar podreja jaza splošnemu redu. Če to že velja za odnos države do religije, velja dvakrat za naddržaven red in njega duševne podlage. Osamljenost in razdrobljenost se samo v Boгу preмага; Kristus je mesto človeškega zbiranja v družbo. Živimo v velikem času, ker sedaj vse to mogočno stopa na dan in se krivi nauki, kot pravi Apokalipsa, z železno palico drobijo kakor lončena posoda.«

KAJ POMENI BESEDA TAVČAR?

V knjigi dr. P. Blaznika »Kolonizacija Selške doline« dobite to razlago, da prihaja Tavčar od imena vasi Davče, Davča pa da pomeni isto kot die Alls = planina. To etimologijo besede Davča ima že L. Pintar v Ljubljanskem Zvonu 1913 in sprejel jo je tudi prof. Ramovš v svoji Historični gramatiki slovenskega jezika. Ne gre nam tu za razlago besede Davča, ki je po Pintarju in Ramovšu prav zadovoljivo razložena, pač pa za nadaljnje vprašanje: ali izhaja tudi ime Tavčar iz Davčar? Po tej razlagi bi pomenilo ime Tavčar torej ali prebivalca vasi Davče ali pa splošno »planinca«, »hribovca«, ako ne vzamemo »davče« kot lastno ime. Proti tej razlagi besede Tavčar sem omenil v 1. številki letošnjega Mentorja nekatere pomisleke ob priliki, ko sem poročal o Kolonizaciji Selške doline. Po mojem mnenju je Tavčar = Deutscher. Dobil sem nato nekaj pisem in ustnih sporočil o tem vprašanju, ki so me v mojih nazorih potrdila. Najvažnejša argumenta za razlago Tavčar = Deutscher sta naslednja:

1. Našel sem primer, da se še danes beseda »deutsch« izgovarja kot »tavč«, torej logično tudi »Deutscher« kot »Tavčar«. V Lobniku pri Železni Kaplji na Koroškem je kmet, ki ga nazivljejo Nemci Deutschmann, Slovenci pa Tavčman. (Vir: gospa profesorica dr. A. Piskernik, ki je tam doma.) S tem bi bila torej premagana težava, zakaj se reče Tavčar in ne Tajčar.

2. Imamo torej dokaz, da se Deutscher še danes izgovarja kot Tavčar, ne poznamo pa primere, da bi se kje ime prebivalcev Davče izgovarjalo kot Tavčar. Predvsem me je zanimalo vprašanje, ali se sploh prebivalci Davče imenujejo Davčarji? Obrnil sem se tozadevno na dva poznavatelja Davče: na g. župnika Mikuša v Sorici in na bivšega župnika v Novakih na Primorskem g. Jos. Abrama. Soričani in Novačani so namreč sosedje — ali naj rečem Davčarjev ali Davčanov? Kajti g. Mikuš mi piše, da je sedaj običajno ime Davčar, g. Abram pa pozna samo Davčane. Vsekako se rabita ali sta se vsaj rabili obe obliki — in še danes se ime prebivalca Davče loči od Tavčarja. Za to mi je pa navedel zanimiv primer g. župnik Pavel

Jelovčan, doma iz Zetine, torej tudi skoro sosed Davčarjev ali Davčanov. Ta mi je sporočil, da sta v Četeni ravni pri Javorjah dva kmeta, od katerih se imenuje eden Davčen (= Davčan, ker se v ednini govori v narečju v teh krajih tudi Soričen, Sopotničen, Brezničen), drugi pa Tavčar. Tudi to me potrjuje v mnenju, da je previvalec Davče nekaj različnega od Tavčarjev.

Opozorili so me tudi na tole: v občini Dvoru pri Žužemberku je Stavča vas, za katero pozna leksikon občin za Kranjsko nemški izraz Deutschdorf. Ne morem danes reči, ali je prvotno ime slovensko ali nemško; če bi pa bilo morebiti prvotno ime le nemško, bi bil to nov primer za izgovor deutsch = tavč.

Končno naj omenim še to, da sem pri zasledovanju tega vprašanja slučajno naletel tudi na zanimivo potrdilo razlage besede Davča iz die Alss. L. 1928. je umrla v Sorici stara užitkarica, doma iz Davče; ljudje so ji rekli Davčarica, če so jo ozmerjali, pa — Älscharica.

I. Dolenec.

IZ REVIJ.

PRZEGLĄD POWSZECHNY

Mesečnik posvečen vprašanjem verstva, kulture in družbe. Krakov, 1930. Št. 553 (jan. 1930). — Ks. Stanisław Podoleński S. J., Psychika dzisiejszej młodzieży (Psihika sodobne mladine. Str. 32 do 52). Povojna mladina je drugačna od predvojne, to je danes splošno priznано. Po celem svetu se stavi vprašanje, kakšna je psihika povojne mladine in kako naj jo vodimo. Da opredeli milje, v katerem se oblikujejo tako pozitivne kot negativne poteze psihike povojne mladine, ugotavlja pisatelj pred vsem štiri osnovne poteze sodobnega življenja, ki so v tej zvezi važne: 1. gospodarski činitelji, negotovost gospodarskega položaja; 2. propaganda pacifističnih in solidarističnih gesel, pri čemer se istočasno ojačuje politični, narodni in socialni antagonizem; 3. razpadanje rodbinskega življenja, pogosto pomanjkanje domače skrbi za otroke radi odsotnosti očetov na vojni in materine skrbi za zaslužek; 4. splošno padanje nivoja javne morale. — Posledica prve poteze povojnih razmer je ta, da je mladina usmerjena v praktično, realno smer; povečalo je to smer tudi to, da se je fizičnemu delavcu pogosto bolje godilo kot intelektualnemu. Nestalnost vsega je povzročila pehanje za karijerami, kar je dalo pozneje mladini sploh potezo nepočakanosti. Naglica sodobnega življenja je povzročila izčrpanje fizičnih sil človekovih, za kar je poiskal protilek v telesni negi in sportu. Posledica rezultata vojne tako za premagane kot zmagovalce je bila, da se je dvignila narodna zavest, na drugi pa je pacifizem postal najpopularnejše geslo povojne dobe. Zelo negativne sledove kaže socialni antagonizem sodobnosti. Od otroških let dalje se sedanja mladina uvaja praktično in teoretično v socialno borbo. Nekdaj je mladina spajala razprte socialne sloje, danes sta vrsta mladine, ki se vzgaja za intelektualne poklice, in vrsta delavske mladine dva tabora, ki se drug drugega bojita in se pripravljata na odboj napada z ene ali z druge strani. Prepad med sloji se večja. Pomanjkanje rodbinske vzgoje je rodilo pri mladini neko samostojnost, zaupanje vase in smelost. Nekateri reformatorji so poslabšali položaj s tem, da so preveč poudarjali te poteze, ko še značaji niso dozoreli. Od tod tolikrat opaženo dejstvo, da je pri sodobni mladini kriza avtoritete. Najnegativneje pa je delovala na psihiko sodobne mladine četrta poteza, propad javne morale.

Pisateljstva opazovanja veljalo splošno za današnji veliki svet in jih ni mogoče brez korekture porabiti tudi n. pr. za poljske razmere. Kakor drugod, je posebno med poljsko mladino danes na pohodu verska obnova in ž njo v družbi moralna obnova.

Kako postopati s sodobno mladino? Gotovo je napačno odbijati in obsojati jo. Kajti mladina sama po sebi ni slaba, le težavnejše je voditi jo. Mladini se moramo približati, razumeti jo, biti ji naklonjeni in več ji zaupati. Najti je treba zlato sredo med varstvom vzgojiteljeve avtoritete in t. zv. sodobnim prijateljskim razmerjem. Gotovo je namreč, da tudi dobra sodobna mladina ne ljubi predpisov in da ima predsodke do predstojnikov. Kriza avtoritete nedvomno obstoja, gotovo je, da sodobna mladina ne ljubi predpisov in da ima predsodke do predstojnikov. Kriza avtoritete nedvomno obstoja, gotovo je, da sodobna mladina ne ljubi šablone in mehanične ureditve dnevnega reda do podrobnosti; na drugi strani pa se kot paradoks nedvomno kaže še druga poteza: sodobni mladini imponira stroga disciplina in se rada udaja organizacijam, kjer je strog red tako, da se vidi, da ona hrepeni po avtoriteti, samo vedeti mora, da je opravičena. Zato je zelo važna oseba sodobnega vzgojitelja. Ta si mora pridobiti zaupanje, pa bo imel večje uspehe, kakor z vsemi strogimi kaznimi prejšnjih časov. Sedanje mladino je treba njej primerno voditi. Situacija je torej težka a nikakor ne brezupna.

Št. 554 (febr. 1930). — Jan Urban S. J., Preganjanje vere v Rusiji. Preganjanje vere v sovjetski Rusiji ima drugačen značaj, kakor slični pojavi v drugih državah. Gre za preganjanje verske misli sploh. Ako so začasno protežirali kako versko ločino, so to storili samo iz preračunjenosti: šlo je predvsem za to, da se vera kot taka kompromitira v očeh vernih, da se podpre čim večji razkroj, zato so nekatere sekte in heretične struje v ruski cerkvi začasno našle milost. Kakor hitro so to dosegli, so tudi svoje zaveznike proglasili za sovražnike. Kompromisarstvo se je sedaj maščevalo tako na baptistih, metodistih in drugih, ki so upali na dobiček iz razpada cerkve, kakor tudi na ustanoviteljih t. zv. žive cerkve. Pa ne samo na organizacijah, ampak prav tako na posameznih kompromisarjih, ki so jim končno zapovedali konsekvenco v udanosti do sovjetske miselnosti in jih postavili pred alternativo ali proglasiti Boga za mrtvega ali pa oditi v ječe. Nobenega dvoma ni, da so razne zveze brezbožnikov, lokalni faktorji, ki sklepajo o usodi cerkva itd. samo ščit, za katerim se skrivajo intencije osrednje sovjetske oblasti, ki se na ta način lahko pred svetom izgovarja, da je njen princip tolerantan, samo njegovo izvajanje v posameznih slučajih po volji ljudstva vodi do zapiranja cerkva. Napram tem izmikanjem radi odgovornosti je naša dolžnost, da glasno povemo resnico in sovjetsko vlado razkrinkujemo pred svetom. Verstvo v Rusiji je popolnoma oropano vsake možnosti obrambe, mladina izolirana pred vsakim vplivom verske misli, brezbožna agitacija z nastopi po časopisih, karikaturah, slikah in vseh drugih sredstvih prosta in brezobzirno napadalna — to je verna slika sedanjega položaja verstva v Rusiji. Praktične dolžnosti, ki ob ti žalostni resničnosti padajo na krščansko družbo izven Rusije, so molitev, protesti proti barbarskim nasiljem nad milijoni vernikov v Rusiji in nazadnje predvsem čuječnost, da se lahko miselno ne izpodkopljejo temelji verstva v našem lastnem miljeju.

Ks. Dr. Henryk Cichowski, Filozofski temelji vzhodne teologije. Vzhod in zapad sta od nekdaj v notranjem nesoglasju v svojih duhovnih in čustvenih temeljih. Od tod izvira že a priori tudi različno pojmovanje razmerja človeka do Boga sploh, kakor tudi pojmovanje verskih resnic in principov. Že v VI. stol., kolikor ne že v II. krščanskem stoletju, se javljata v mladem krščanstvu dva duhovna toka, ki odgovarjata osnovam dveh glavnih šol, antiohijske in aleksandrijske. Prva se je oprla na točno, trezno na logičnih pravih temelječe mišljenje s stremljenjem, da pokristjani Aristotela, kar je pozneje uresničila sholastika; druga je zapadla vplivu neoplatonizma, ki je bil takrat na višku razvoja, kar jo

je vedlo v sfero nedoločenih in težko v jasnih logičnih formulah opredeljivih versko-mističnih sanjarenj, zatapljanja z nerazumljivo neskončnost tajnosti božanstva. Prva šola je obvladala cel zapad, druga vzhod, le sv. Janez Krizostom se je oprijel principa prve smeri in tako postal nekaka vez med obema.

Neoplatonična misel je vedla na vzhodu že v svoji prvi formulaciji po Klementu Aleksandrijskem glede pojmovanja Boga do tako zvane gnoze, poglobitve v nepojmljivo tajnost božanstva, do hrepenenja po njegovem popolnem spoznanju. Tu je vir vzhodnega bogoiskateljstva, »stranničestva« in »skitalničestva«, iskanja samote, zamoritve vsega čutnega radi čim popolnejšega sožitja z Bogom, dočim je vzhodnemu miljeju zahodno služenje Bogu z zvestobo v malih vsakdanjih zadevah tuje in težko pojmljivo.

Kar se tiče filozofičnega razvoja vzhodne verske misli, pa je ta na svojem potu zapadla mnogim različnim vplivom, tako parkrat v t. zv. kijevski teološki šoli vplivu katoliške teologije, drugod zopet protestantovskim teorijam, raznim racionalističnim strujam in končno posebno Fichteju in Schellingu. Zato smatra v končnem rezultatu pisatelj za dobro posrečeno označbo vzhodne teologije, ki jo je v svojem delu *Theologia dogmatica Orientalium*, ab ecclesia catholica dissidentium (Pariz 1928) podal asumpcionist Jugie, ki pravi o nji: »Ona je 1. positiva magis quam speculativa, 2. plerumque polemica, 3. gentica seu nationalis, 4. influxui politico obnoxia, 5. cohaerenti synthesi caret.«

Na sedanjem stališču zapadne in vzhodne teologije ni neposrednih izgledeov za njiju premostitev. Katoliška teologija se ne more odreči svojih preizkušenih sholastičnih temeljev. Ravno sholastiko pa zastopniki vzhodne teologije odklanjajo in ji celo veliki duhovi kakor Solovjev ne morejo biti popolnoma pravični. Vseeno pa se pisatelju zdi, da bi se mogel najti most, če opozarjamo na one prvine v zgodovini vzhodne teologije, ki so aristoteličnega porekla. To so predvsem sv. Janez Krizostom, carigrjski menih Leoncij iz Carigrada († 543) in drugi, v XI./XII. stol. Mihael Ephesios, v XVII. in XVIII. pa kijevska bogoslovna šola. Tako se pravoslavni lahko sklenejo lastnih tradicij in se po njih približajo naši miselnosti, predvsem pa smatra pisatelj za potrebno, da premagajo strah pred sholastično filozofijo.

SOZIALE REVUE (München)

Zv. 3. 1930. — Mia Franzem piše o katoliški družinski kulturi. Družina je ogrožena religiozno (zakon se ne smatra več za sakrament), pedagoško (starši in otroci se več ne razumejo), gospodarsko (zmisel za gospodinjstvo gine), socialno (družina je razbita). To velja seveda predvsem za delavske družine, ki nimajo več pravega doma. Grade se sicer delavske hiše, a te so za večino delavcev predrage. Razprava se končuje z vprašanjem: Kaj torej? — Dr. Franz poroča v daljši razpravi o zavarovanju in skrbi za brezposelne v Nemčiji. Bore se še vedno za pravo obliko, za pravo razmerje med centralo in med okrajnimi in krajnimi uradi. — Zelo resna je razprava dr. St. Bergerja o socialni indikaciji (*Soziale Indikation*, 114—119). Gre za to, ali je kdaj dovoljeno odpraviti telesni plod. Strokovnjaki ločijo medicinsko, evgenično in socialno indikacijo, to se pravi, da upravičujejo poseganje v kaleče življenje z ozirom ali na zdravje matere, ali na zdravje otroka ali pa na gospodarski in socialni položaj staršev. Berger razpravlja predvsem o socialni indikaciji in jo odločno obsoja. Če bi bilo radi življenjskih težav dovoljeno otroka pred rojstvom umoriti, bi moralo biti tudi dovoljeno prepustiti en del ljudstva v kaki deželi lakoti in smrti, da bi se drugemu delu bolje godilo. Treba se je boriti za boljše socialne razmere, a ne daviti deklet. Kje je še plemenito materinstvo, če se mu ne upira več takšna sirovost? Kje krščanstvo staršev, če tako zločinsko teptajo naravne in božje zakone? Tu ni mogoč noben kompromis. Sicer so pa ti pojavi največ posledica neke psihoze. Saj je bilo uboštvo že tudi prej na svetu, a se družinam ni zdelo nič preveč, ako so imele po štiri

in pet otrok, sedaj se pa že enega branijo. Tu je zares neki menetekel za našo kulturo. Seveda se bo veselje do otrok šele tedaj vrnilo, če se bodo starši zopet zavedali, da z zvestobo do naravnih zakonov vrše božjo voljo. — Predsednik Riss poroča o vprašanju, ki se je obravnavalo na zborovanju katoliške akademske zveze v Münchenu, namreč o razmerju pozitivnega prava do tako zvanega naravnega prava, t. j. do naravnih pravnih norm človeškega sožitja. Nekateri (tako Schorn) so zagovarjali mnenje, da imej sodnik pravico presojuditi zakone glede na njih skladnost z naravnimi normami. Seveda mora sodnik, preden razsodi proti zakonu, vestno in vsestransko presoditi, ali je v dejanskih razmerah pozitivna pravna norma res v nasprotju z naravnimi normami, z naravnimi človeškimi pravicami, ali ne. Sicer pa državno sodišče že vsi takšno kontrolo nad pozitivnimi pravnimi določbami. Tako je bilo določilo pozitivno pravo na Nemškem: »marka je marka«, to se pravi, da dolg v starih, zlatih markah lahko plačaš s povojnimi malovrednimi markami. Državno sodišče je spoznalo, da se tako mnogim godi huda krivica in je utrla pot bolj pravičnemu vrednotenju (Aufwertung).

Zv. 4. 1930. — Nasproti neki razpravi iz l. 1929 (Dr. L. Schiela, Volkswirtschaftslehre im Geiste der Scholastik, SR, 450), ki je izzvenela v klic: Nazaj k Tomažu (Akvinskemu)! izkuša dr. St. Berger (Scholastische Volkswirtschaftslehre?) to orientacijo nekoliko zaobrniti. Priznava veličino Tomaža Akvinskega, priznava, da cela vrsta papeških enciklik priporoča studij njegove teologije in filozofije, priznava, da cerkveno pravo (1366 § 2) ta studij od duhovniških kandidatov naravnost zahteva, vendar meni, da bi ne bilo dobro, če bi se ne zavedali tudi časovnosti in časovno relativnih sestavin v Tomaževi filozofiji. Opozarja na Tomaževo sodbo o suženstvu in o obratovanju, kjer je docela odvisen od Aristotela in svoje dobe. Opozarja tudi na to, da je v naši dobi premnogo problemov, ki jih tedaj sploh še ni bilo. Gospodarstvo naše dobe je mnogo bolj prepleteno, kakor je bilo v srednjem veku, zato bi bilo nemodro od sholastikov pričakovati odgovor na vsa sodobna gospodarska vprašanja. Treba je iz Tomaževe filozofije povzeti vodilna načela, a le-ta združiti z znanstvenimi ugotovitvami naše dobe. Le tako je mogoča katoliška ekonomija. Začetke in več kot začetke že imamo. Prof. O. Schilling (Tübingen), L. Ruland (Würzburg) in O. Nell-Breuning (Frankfurt) ustvarjajo z globokim poznanjem skolastike in modernih problemov takšno gospodarsko znanost. — Gickler razpravlja o tem, kakšen bodi predsednik delavskih društev (Der Arbeiterpräses). Papež je v pismu 9. nov. 1929 nanovo opozoril na velik pomen takšnih predsednikov. Njih naloga ni samo religiozna in pravna skrb za delavstvo, temveč tudi skrb za boljši gospodarski in družabni red. Lepo poudarja diocesanski prezes Gickler, da mora delavski predsednik družiti v sebi tisto dvojico: sentire cum Ecclesia in sentire cum plebe; čutiti mora s Cerkvijo in z ljudstvom. — Dr. Cläre Haas poroča o moderni trgovini z dekleti. Zadnji čas vabijo mlada dekleta na plesne turneje na Španjolsko, v Južno Ameriko in na Balkan. Plača je na videz precejšnja, a v resnici za tiste kraje premajhna. Tako se začne beda in za njo pride navadno prostitucija. Prostitucija požene dekleta v bordele. A tisoče in tisoče deklet zaide vsako leto v nesramne hiše, ko gredo po svetu kot služkinje, natakarike, vzgojiteljice, učiteljice. Povsod preže nanje rufijanke. Po nekaterih velikih mestih imajo »borze za dekleta«. Izdajajo tudi »bulletin« za izvestja o trgih in tržnih razmerah. Takšno ravnanje z žensko je ena največjih kulturnih sramot naše dobe. Glavni vzrok, pravi dr. Haas, je splošna nemoralna, najgloblji vzrok le-te pa nenravne slike in predstave po knjigah in revijah, po filmih, po varietejih itd. Na Nemškem ni več bordelov. Toda dokler jih ne bodo tudi drugod odpravili, trgovina z dekleti ne bo prenehala. Mnogo zaslug zoper to sramoto si je pridobila ženska policija, ki se je razvila iz socialnega skrbstva. Skrb za varstvo deklet je res ena najlepših nalog žene. — Na Nemškem snujejo nov zakon o poklicni izobrazbi mladine. O tem poroča dr. Franz. Zakon je mišljen kot okvirni zakon, ki

prepušča veliko oblast deželam in veliko samouprave poklicnim organizacijam. — Kaj je socializem? SR navaja iz dela Teodorja Brauerja (*Der moderne deutsche Sozialismus*) nad 40 vrst socializmov in 50 definicij socializma. Ker bi bila razprava z nasprotniki ob tako nedoločenem pojmu brezplodna, zato, pravi SR, se je treba boriti le s socializmom v konkretni obliki, z gospodarskim socializmom svobodnih strokovnih zvez in socialističnih konsumnih društev ter s kulturnim in političnim socializmom socialnodemokratske stranke.

Zv. 5. 1930. — Prof. Schilling kratko označuje osnovne misli iz Tomaževe gospodarske in socialne filozofije. Kako bi sodil sv. Tomaž Akvinski o kapitalizmu? Gotovo je, da bi bil obsodil in je obsodil vsak mamonizem. Tomaž obsoja vsak egoizem in individualizem; posameznik se mora skladno podrediti celoti in ukloniti zahtevam skupne blaginje. Tomaž ne pozna absolutnosti gospodarskih smotrov, tvarna sredstva so vedno le sredstva za lažjo dosego zadnjega cilja. Človeka ne smemo nikdar zgolj ekonomsko vrednotiti; tudi človek-delavec je oseba, zato gospodarstvo ne sme okrnjevati njegove osebnosti. Ako se pa z besedo kapitalizem misli le na gospodarstvo, ki zavzema v njem kapital gospodujoče mesto, po mnenju prof. Schillinga ni mogoče dokazati, da bi morali po načelih sv. Tomaža takšno gospodarsko obliko obsoditi, kajpada če se takšna oblika egoistično ne izkorišča in če je podrejena zahtevam skupne blaginje. Za idealno obliko je po Tomažu seveda ne bo mogoče imeti, zato bo naravna zahteva po reformi na poklicno-stanovski podlagi. Kako pa izkuša sv. Tomaž vedno in povsod iz časovnosti in priložnosti razbrati nadčasovna in večno veljavna načela, je jasno že iz tega, da komaj kdaj omenja cehovstvo, ki je vendar bilo osrednja gospodarska oblika njegove dobe. Zato so pa nauki sv. Tomaža večno veljavne smernice za krščansko socialno in gospodarsko mišljenje. — Dr. H. Steinmetz razpravlja o kulturnem problemu filma. Doslej je služil film z malimi izjemami le senzaciji kot eksotično, erotično in sentimentalno dražilo. Čas bi bil, da bi se katoliški krogi bolj zavzeli za to napravo, ki bi lahko služila pravi prosveti, izobrazbi in celo umetnosti. Na Nemškem je ustanovil dr. Ernst akcijsko družbo »Leofilm«. »Leofilm-Verleih« filme tudi izposoja. Med podjetjem in občinstvom posredujeja »Deutsche Filmzeitung« in »Film-Rundschau« (izdajatelj le-te je znani P. Frid. Muckermann). Ustanovil se je tudi mednarodni katoliški filmski odbor, ki prireja kongrese. V Kölnu se je ustanovila »Bild- und Film-Zentrale«, ki namerava urediti tudi poseben filmski arhiv. Gojile naj bi se sistematično pravljica, legenda, zemljepisje, pravi, misijoni in zgodovina. Treba je film npravno očistiti, a ga dvigniti tudi umetniško. Ta naloga nikakor ni lahka, vendar je potrebna. Mogoč je optimizem, mogoč pesimizem, a smoter je dan in dela se je treba lotiti. — Dalje je v tem zvezku lepa razprava o »materinskem dnevu«. Tuintam se je polastila tega dneva trgovska reklama: s plakati vabijo v trgovine po čokolado, cvetličje in druga darila. S tem je pa za mnoge stvar opravljena. In vendar bi bil lahko materinski dan vse kaj drugega, dan, ki bi dal družinskemu življenju nove toplote in bi tesneje združil srca. Helena Voigt-Diderichs je opisala tak dan v knjigi: »Auf Marienhoff«. — K. Hackhofer poroča v daljši razpravi o gospodarskem in socialnem programu švicarskih katoličanov.

Knjige (publikacije) Leonove družbe.

V založbi in prodaji imamo te-le knjige in brošure :

Dr. Fr. Kos, Gradivo za zgodovino Slovencev v srednjem veku. I. knjige imamo 5 vezanih izvodov, broš. nobenega, cena po dogovoru ; II. knjiga broš. Din 140, vez. Din 160 ; III. knjiga broš. Din 120, vez. Din 140 ; IV. knjiga broš. Din 200, vez. Din 220 ; V. knjiga (s sliko avtorjevo) broš. Din 250, vez. Din 270.

Dr. Josip Mal, Slovenci v desetletju 1918—1928. Knjiga obsega 776 strani ; kdor jo kupi neposredno pri nas (tudi po dopisnici), jo dobi broš. za Din 180, vez. Din 200 (ter poština !) ; v knjigarnah 25 % več.

Dr. Jos. Gruden, Slovenski župani ; broš. Din 8.

Dr. Jos. Gruden, Cerkvene razmere med Slovenci v XV. stol. in ustanovitve ljublj. škofije, broš. Din 20.

Dr. M. Opeka, Rimski verzi, broš. Din 10.

Paul Bourget (prev. A. Kopitar), Zmisel smrti, roman, broš. Din 20.

Baar (prev. V. Hybášek), Zadnja pravda, povest, broš. Din 20.

Bazin (prev. Iz. Cankar), Gruda umira, roman, broš. Din 30.

Dr. Pavel Blaznik, Kolonizacija selške doline, broš. Din 30.

Dr. A. Gosar, Poljedelska statistika, Din 5.

Dr. A. Gosar, Kriza moderne demokracije (še nekaj izvodov), Din 5.

Dr. A. Breclj, Seksualni problem (še par izvodov), Din 5.

Dr. R. Kolarič, Miklošič, à Din 5.

P. St. Škrabca Jezikoslovni spisi, pet snopičev (zv. I. snopiči 1—4 zv. II. snopič 1.) vsak snopič Din 5.

»Čas«-a, znanstvene revije, imamo še : letnike 1915, 1916, 1917, ter 1919—1929 celotne ; oddajamo tudi posamezne številke à Din 8.

Naročila : Leonova družba, Ljubljana, Miklošičeva c. 5 (paviljon).

»Čas«, znanstvena revija Leonove družbe v Ljubljani, izhaja vsak mesec razen v avgustu in septembru. Uredništvo si pridržuje pravico tuin-tam združiti dve številki.

Naročnina: 60 Din za Jugoslavijo, 70 Din za inozemstvo. Za dijake velja znižana cena 40 Din, ako se jih naroči vsaj pet na skupen naslov.

Uredništvo: Dr. Fr. Ks. Lukman, univ. prof., Ljubljana, Poljanska cesta 28, in dr. Francè Stelè konservator, Ljubljana, Narodni muzej.

Uprava: Ljubljana, Miklošičeva cesta 5; tel. št. 3030.

Račun pri poštni hranilnici, podružnici v Ljubljani, št. 10.433 (lastnica računa Leonova družba v Ljubljani).

Odgovornost pred oblastjo: Prof. dr. Lukman za uredništvo, ravnatelj Karel Čeč za Jugoslov. tiskarno.

Ponatiskovanje razprav je dovoljeno samo s privolitvijo uredništva in z navedbo vira.

